

KELETMAGYARORSZÁG HELYNEVEI

A helynevek a településtörténet legfontosabb forrásai közé tartoznak, sőt olyan korszakokra vonatkozólag, amelyekből írott emlékekkel nem rendelkezünk, a helynevek a régészeti emlékeken kívül az egyedüli forrásaink, amelyekből a terület akkori településviszonyaira következtethetünk. A helynévkutatás tehát a településtörténet legfontosabb segédtudományai közé tartozik.

Mivel a helynevek általában igen szívós életűek, módszeres vizsgálatuk sok olyan kérdésben szolgál biztos támaszul, amelyekre vonatkozólag egyébként semmiféle adatunk nem volna. A helynevekből ugyanis következtethetünk a földfelszín eredeti állapotára (pl. erdő, mező, mocsár stb.), az eredeti növénytakaró jellegére (bükkös, tölgyes, nyíres,

RÖVIDÍTÉSEK

- AF. = Alsó-Fehér m.
AECO. = Archivum Europae Centro-Orientalis. Budapest. 1935.
Ar. = Arad m.
BA. = Balkán-Archív. Leipzig, I–IV.
Bh. = Bihar m.
BN.. = Beszterce-Naszód m.
Br. = Brassó m.
Cs. = Csánki, Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I–III, V.
Csk.. = Csík m.
DocVal. = Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia. Ediderunt A. Fekete Nagy et L. Makkai. Budapest, 1940.
Drăganu, Rom. = N. Drăganu, Româniile în veacurile IX–XIV. pe baza toponimiei și a onomasticeii. București, 1935.
F. = Fogaras m.
Iczk. = Iczkovic Emma, Az erdélyi Fehér megye a középkorban. Budapest, 1939.

füves stb.), illetőleg arra a kultúrmunkára, amellyel az ember a földfelszínt a maga számára igyekezett átalakítani (pl. erdőirtás, gátépítés, csatornázás stb.). Még határozottabban felelnek a helynevek arra, a kérdésre, hogy egy terület lakói beköltözésükkor milyen népeket találtak, illetőleg, hogy a ma ott lakó népek milyen sorrendben települtek. A jövevények ugyanis mindig átveszik a terület helynévanyagát még akkor is, ha mint győztes foglalók veszik birtokukba a területet. Még fokozottabb mértékben vonatkozik ez arra az esetre, ha mint békés vendégek érkeznek és már aránylag lakott területek közelében települnek meg.

A földrajzi nevek településtörténeti értéke azonban nem egyforma. Mivel földrajzi nevek mindenütt mindig keletkeznek, vannak nevek, amelyek történelem előtti időből származnak, viszont vannak, amelyek csak a közelmúltban keletkeztek. Míg az ősi nevekből nem lehet a terület mai népiségi viszonyait megállapítani, a közelmúltban keletkezett nevekre viszont nem lehet a terület évszázadok, sőt évezredek előtti településtörténetére vonatkozó elméleteket építeni. Hogy tehát e neveket a településtörténet számára felhasználhassuk, elsősorban a kronológiai kérdéseket kell tisztáznunk.

A különböző történeti forrásokban előforduló helynevek természetesen legalább is az illető forrás korának megfelelő időből valók. Vannak azonban helynevek, amelyek önmagukban is korhatározó értékűek. Minden nyelvben vannak képzések, amelyek csak bizonyos korban keletkezhettek, e koron túl azonban már ilyen típusok nem alakultak.

Imenik-Registar	=	Imenik-Registar naselenih mesta Kraljevine Jugoslavije. Beograd, é. n.
HO.	=	Hazai Okmánytár I–VIII.
Hsz.	=	Háromszék m.
Hu.	=	Hunyad m.
Jakó	=	Jakó Zs., Bihar megye a török pusztítás előtt. Budapest, 1940.
Kisch, Nb.	=	G. Kisch, Nordsiebenbürgisches Namenbuch. Hermannstadt, 1907.
Kisch, Sieb.	=	G. Kisch, Siebenbürgen im Lichte der Sprache. Leipzig, 1929. (Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde XLV, 33 – 328. 1.): Registerband. Leipzig, 1937.
KK.	=	Kis-Küküllő m.
Kl.	=	Kolozs m.
Kovács, Index	=	Kovács Nándor, Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpádkori Új Okmánytárához. Budapest, 1889.
KSz.	=	Krassó-Szörény m.
Lipszky, Rep.	=	J. Lipszky, Repertorium locorum r. Hungariae, Slavoniae, Croatiae... magni item principatus Transylvaniae. Budae. 1808.
Maksai	=	Maksai F., A középkori Szatmár m. Budapest, 1940.

A más nyelvből átvett helynevek viszont olyan hangalakot tükrözhetnek, amelyek – a kérdéses két nyelv hangfejlődését ismerve – az átvétel korát többé-kevésbé meghatározhatják. Bizonyos kronológiai következtetéseket vonhatunk abból is, hogy mely nevek mire vonatkozhatnak. A földrajzi nevek ugyanis nem egyformán szívósak. Legszívósabbak s így valószínűleg a legősibbek a nagy folyók nevei. Mivel a nagy területeken keresztülfolyó vizek nevei leggyakrabban folyásuk egész területén széles környezetben ismeretesek, fennmaradásuk általában még akkor is biztosítva van, ha környéküket nagy csapások érik, mert valószínű, hogy még nagy pusztítások esetén is marad közelükben valahol valami lakosság, amely a folyó nevét megőrzi és az új jövevényeknek továbbítja. Minél kisebb területen folyik azonban keresztül, annál kisebbek a lehetőségek, hogy nevét évezredekig keresztül fenntarthassa. A legrégebbi települési viszonyokra tehát elsősorban a terület legnagyobb folyóinak nevéből lehet következtetni. Az új jövevények is mindig elsősorban a vidék legnagyobb vizeivel ismerkednek meg: lakott területeken átveszik a vizek neveit a régi lakosságtól, lakatlan területen viszont mindenekelőtt a vizeket nevezik el. Kevésbé állandóak az emberi települések nevei. Nagyarányú ellenséges pusztítások esetén egész vidékek elnéptelenedhetnek, a települések számai elpusztulhatnak és ezzel együtt nevük is örökre feledésbe merülhet. Ahol azonban a pusztítások vagy nem olyan nagy arányúak, vagy pedig csak rövidebb időn keresztül tartottak, ahol tehát a lakosság egészen nem pusztult ki, vagy elmene-külése esetén módja volt még elhamvadt tűzhelyeihez visszatérni, a

- Mihályi = Mihályi J., Máramarosi diplomák a XIV–XV. századból. Máramarossziget, 1900.
- Milleker, Délm. = Milleker Bódog, Délmagyarország középkori földrajza. Temesvár, 1915.
- Miklosich, PON. = F. Miklosich, Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Heidelberg, 1927. (A bécsi Akadémia Denkschriften 1860–1874. lenyomata.)
- Mr. = Máramaros m.
- Moldovan–Togan = S. Moldovan–N. Togan, Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română în Ungaria. Sibiu, 1909.
- MT. = Maros-Torda m.
- NK. = Nagy-Küküllő m.
- Ortvay, EF. = Ortvay T., Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején a pápai tizedjegyzékek alapján. Budapest, 1891.
- SRH. = Scriptorum Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae scriptorum. Budapestini, I–II. 1937–8.
- Szabó, Ugocsa m. = Szabó István, Ugocsa megye. Budapest, 1937.
- Szb. = Szeben m.

telepek nevei nagy állandóságot tüntetnek fel. Előfordul ugyan, hogy egy helység más okból is új névhez jut, mint pl. tulajdonosának megváltozása következtében, ezek az esetek azonban szerfelett ritkák.¹ Néha megtörténik, hogy egy helység azáltal veszti el régi nevét, hogy a szomszéd helységgel egyesítik. Ilyen egyesítések azonban a régi korban csak elvétve fordulnak elő. Arra is vannak példáink, hogy az egyesített helység mindkét részének neve fennmarad ugyan, azonban az egyik a környék egyik népénél, a másik a másikánál.²

A legkisebb állandóság a csupán egy helység határán belül ismert földrajzi névanyagot, a dülőneveket jellemzi. Itt már a helység elpusztítása és lakosainak kicserélődése esetén is számolnunk kell esetleg a dülőnevek nagy mértékű, vagy esetleg teljes feledésbe merülésével. De itt a tulajdonos megváltozása is sokkal könnyebben idéz elő névváltozást, mint a helységneveknél. A közelmúltban viszont a tagosítás temetett el igen sok ősi dülőnevet. Ezért tehát régi dülőnevekre nagyobb számban csak ott számíthatunk, ahol a tagosítás még nem történt meg.

¹ Pl. Szatmár m.: 1279: villa Neugrad, quam quondam Marcellus nomino suo *Marcelfolua* nuncupavit HO. VI, 254, | Oroszfalu SzD. 78: 1325: Mylsid, 1410; villa *Ruthenorum* | Oroszmező SzD. 11: poss. Symisne, que nunc praemisso nomine *Wruzmezzeu* vocatur Bánffy Okl. I, 257 | Petőréti ~ Peteritea Szolnok-Doboka m.; 1467: Paprathmezeu, 1570: *Peterite* SzDmon. V, 445, stb.

² Pl. Jákótelke és Hortlaka, Kolozs m., ma egy község, magyarul *Jákótelke* ~ románul *Horlacea* Kl. 16, vö. még *Vizesgyán* ~ *Toboliu* Bh. 128, *Illye* ~ *Ciumeghiu* Bh. 135.

- SzD. = Szolnok-Doboka m.
 SzDmon. = Szolnok-Doboka megye monográfiája. I–VII. Ds, 1901–5.
 Szl. = Szilágy m.
 Szlmon. = Petri M., Szilágy megye monográfiája I–VII. 1901–4.
 Szt. = Szatmár m.
 TA. = Torda-Aranyos m.
 Tm. = Temes m.
 U. = Udvarhely m.
 UngJb. = Ungarische Jahrbücher. Berlin–Leipzig, I –
 VR. = Várad Regestrum.
 W. = Wenzel, Árpád-kori új okmánytár I–XII.
 ZONF. = Zeitschrift für Ortsnamenforschung. Herausgegeben von J. Schnetz. München–Berlin, I–1925 –
 ZW. = Zimmermann–Werner–Gündisch, Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–IV. Hermannstadt, 1892–1936.

A többi rövidítések a nyelvtudományi és történettudományi irodalomban szokásos rövidítésekkel azonosak (pl. MNy= Magyar Nyelv, Bánffy Okl., Teleki Okl. stb.).

Mindezekből tehát látható, hogy a nyelvészet és a településtörténet szempontjai a helynévkutatásnál egyáltalában nem azonosak. Míg a nyelvész szempontjából teljesen közömbös, hogy pl. egy magyar név egy nagy folyót, helységet vagy csupán egy jelentéktelen határrészt jelöl-e, mert őt csak a név nyelvi alakja érdekli, e körülmények a településtörténész számára a legnagyobb fontossággal bírnak. A kronológiát illetőleg mindkét tudományág érintkezik ugyan egymással, a szempontok azonban itt sem teljesen azonosak.

Az alábbiakban Erdélynek és közvetlen nyugati határterületeinek helynévanyagát vizsgálom nemcsak nyelvészeti, hanem településtörténeti szempontból is. Mindenekelőtt azt kutatom, hogy e terület helynévanyaga az itt lakó három nép nyelvében, a magyarban, románban és a szászban miből származik és hogyan viszonylik egymáshoz. E mellett vizsgálom, hogy e helynevek milyen típusokhoz tartoznak, e típusok milyen korból származnak és milyen területeken vannak elterjedve, illetőleg ezek milyen településtörténeti következtetésekre jogosítanak. Mindezeknél a kutatásoknál természetesen kizárólag a valódi, történeti forrásokban előforduló, vagy a nép ajkán élő nevekre támaszkodom, a mesterséges, hivatalos névváltoztatásokra egyáltalában nem vagyok tekintettel.¹

Erdély helyneveire vonatkozólag már tekintélyes irodalommal rendelkezünk. A különböző folyóiratokban és egyéb munkákban szétosztott egyes névmagyarázatokon kívül összefoglaló munkákban sincs hiány.² A helynevekkel összefüggő kérdések azonban még távolról

¹ Erdélynek és szomszédos területének helynévanyaga a következő forrásokból való: Lenk, Siebenbürgens geographisches Lexikon. I–IV. Wien, 1839, Lipszky, Rep. és a legrégebb (1890. előtti) hivatalos magyar helységnévtárakból. – A román névalakok – amennyiben forrásuk nincs megjelölve – Moldovan-Togan helységnévtárából származnak. A német neveket G. Kisch és W. Scheiner munkái alapján idézem. A víznevek román alakjai az idézett irodalomból és különböző román térképekből vannak véve.

² Pl. G. Weigand, Die Ortsnamen im Ompoly und Arányos (!)-Gebiet BA. I, 1–42. – W. Scheiner, Die Ortsnamen im mittleren Teile des südlichen Siebenbürgens. BA. II, 1–112, III, 113–172, egy térképpel. – O. Liebhardt, Die Ortsnamen des Szeklergebietes in Siebenbürgen. BA. III, 1–96. – G. Kisch, Nb. – G. Kisch, Sieb. (vö. ehhez W. Scheiner alapos és módszer szempontjából is fontos ismertetését a ZONF. VIII. 91–102. lapján). – G. Kisch, Das Banat im Lichte der Sprache. Temeschwar, 1931. – G. Kisch, Erloschenes Magyarentum im Siebenbürger Sachsenlande. (Schullerus-Festschrift, Hermannstadt, 1924, 135–160). – Melich, HonfMg. – N. Drăganu, Toponomie și istorie. Cluj, 1928. – Drăganu, Rom. (vö. ehhez azonban Kniezsa, Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen. AECO. I–II., és Crânjală, Rumunské vlivy v Karpatěch. Praha,

sincsenek kimerítve. Egyrészt e munkák még mindig nem tartalmazzák az egész terület teljes helynévanyagát, másrészt nincs egyetlen egy munka sem, amely e helyneveket a településtörténet szempontjából vizsgálta volna. Erre – a teljes helynévanyag alapján – tudtommal csak magam tettem kísérletet,¹ bár én is csak azt kutattam, hogy e helyi nevek a három nép nyelvében hogyan viszonylanak egymáshoz. Jelen munkám tulajdonképpen nem más, mint ennek a tanulmányomnak tüzetesebb és részletesebb átdolgozása.

I. MAGYAR HELYNEVEK

a) Víznevek.

A magyar víznevek legrégebbi rétegét a legnagyobb folyók nevei alkotják (*Tisza 1, Szamos 2, Körös 3, Maros 6, Ompoly 617, Olt 7, Temes 8, Duna 9*).² Mindezek a nevek ősiak és még a római kor előtti időből származnak. A római uralmat csak ezek a folyónevek élték túl, míg a többi város- és egyéb nevek teljesen feledésbe merültek. Hogy e folyóneveket melyik nép közvetítette a magyarságnak, azt, megfelelő nyelvi kritériumok nélkül eldönteni nem lehet.³ Kétségtelen azonban, hogy a ma ott lakó népek egyike sem lehetett a közvetítő. Sőt ellenkezőleg, a folyók nevei mind a románban, mind a szászban világosan a magyarból, illetőleg – egy-két román név esetében – talán a szlávból származnak,⁴ Csak egyéb más helynevek, valamint bizonyos történeti okok alapján

1938, passim, főleg 161–180. l.) – Kniezsa I., Erdély víznevei: Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve, 1942. Kolozsvár, 1943. – Virágh Rózsa, A magyar helységnevek eredete. Szeged, 1931.

¹ Kniezsa I., Erdély földrajzi nevei. A Magyar Történeti Társulat kiadásában 1940-ben megjelent Erdély c. munka 71–77. lapján.

² A víznevekre vonatkozó fejtegetéseim Erdély víznevei c. fent idézett munkámra támaszkodnak. A víznevek után álló számok is e munka számozására utalnak.

³ Melich véleménye, hogy e nevek a magyarba a bolgár-törökből kerültek, (HonfMg. 22, 52, 24, 51), azon a feltevésen alapszik, hogy a *Maros, Szamos, Körös, Temes* nevek szóvégi *-š-e* eredetileg *-s* volt, a szlávban tehát el kellett volna esnie. Hogy az *-s* megmaradását megokolja, szükség volt olyan nyelveket figyelembe vennie, amelyekben a szóvégi *-s* nem esik el. A bolgár-török közvetítés feltevése is csak ezen az alapon történt. Ha azonban feltesszük, hogy e nevek végén már a római korban is *-š* hangozhatott, (amelyet a görögök is, a latinok is csak *s*-szel tudtak jelölni), a szláv közvetítés lehetőségének komoly akadálya nincs.

⁴ Az adatokat l. a III. fejezetben.

következtethetünk arra, hogy e nevek a magyarba szláv közvetítéssel jutottak.

A víznevek következő rétege a szlávból való.¹ Feltűnő azonban, hogy szláv eredetű nevek csupán csak a harmadrangú, jelentéktelenebb vizeknél találhatók, míg a másodrangú vizeknél (a főfolyók legnagyobb mellékvizeinél) szláv eredetű nevek alig fordulnak elő. Ezek ugyanis – néhány még megfejtetlen nevet kivéve – mind a magyarból valók.² Természetesen a kisebb vizek neveinél is nagy a számuk a magyarból eredő neveknek. Egy török (*Küküllő* 623) és egy német eredetű (*Vidombák* 722) néven kívül aránylag sok az ismeretlen eredetű név.³ Ez arra mutat, hogy itt a magyarság előtt még valami más ismeretlen nép jelenlétét is fel kell tételeznünk.

A nagyobb – három-négy helység területén keresztülfolyó – vizek nevei között, amelyek tehát nagyobb területen ismeretesek, nincs azonban egyetlen egy sem, amelyet a magyarság a románból vett volna át. Ilyenek sem a múltban, sem a jelenben nem mutathatók ki. Sőt mi több, román eredetű víznevek nemcsak a magyarban ismeretlenek, de – a kisebb patakok neveit és a Hortobágy *Cornățel* nevét kivéve⁴ – ilyenek még a románban használt nevek közt sincsenek.

b) Helységnevek.

1. Szláv eredetű helységnevek. Mint a vízneveknél, a helységneveknél is van egy szláv réteg. E szláv eredetű nevek nagyobb számban az Erdélyi Medence szélein, a hegyvidékek és síkságok határvonalán, kisebb folyóvölgyekben, valamint mocsarak szélén találhatók, míg a Nagy-Alföldön és a szintén steppe jellegű Mezőségen alig fordulnak elő. A folyónevekkel együtt ezek is világosan bizonyítják, hogy a szláv lakosság Erdély területén a honfoglalás korában igen csekély számú lehetett, az is csak bizonyos kisebb területeket szállt meg, míg a terület túlnyomó része lakatlan lehetett.

¹ *Beszterce* 222.2, *Kraszna* 266, *Ilosva* 213, *Lekence* 222.3,612, *Deberke* 261, *Dézna* 51, *Torockó* 614.2, *Berzava* 83, *Cserna* 97 stb.

² *Sajó* 222, *Kapus* 241, *Nádas* 242, *Lápos* 252, *Almás* 263, *Egregy* 264, *Szilágy* 265, *Berettyó* 31, *Ludas* 613, *Aranyos* 614, *Nyárad* 622, *Sebes* 624; *Feketeügy* 721.

³ *Iza* 12, *Mára* 123, *Zazar* 252.5, *Tőz* 46, *Abrud* 614.1, *Barót* 712, *Hortobágy* 715, *Tatrag* 721.3, *Barca* 723, *Nadrág* 814, *Bega* 82, *Krassó* 91, stb.

⁴ Erre vö. a III. fejezetet.

Ami a szláv eredetű nevek típusait illeti, ezek Erdély északi részén kevés változatosságot mutatnak. Víznevekből származó helységneveken kívül, amelyek tehát mint településnevek esetleg már a magyar korban keletkeztek,¹ csupán a természeti adottságok² neveiből, növény-, állat-³ és kőzetnevekből alakult helységnevek,⁴ azaz a települések neveinek legrégibb rétege van képviselve, amelyek eredetileg víz-, vagy határrésznevek voltak. Olyan helységnevek Észak-Erdélyben, amelyek eredetileg is csak helységnevek lehettek, csak igen kivételesen találhatók. Ilyen pl. (*Szelicse* (TA. 13), *Szolcsva* (TA. 3), amelyek »falut« jelentenek. Ide lehet számítani a *Kályán* (Kl. 93) és *Perecsény* (Szl. 29) neveket, amelyeknél az *-ane* képző mutat emberi településre (kb. „mocsárlakók”, illetőleg a túlsó parton lakók’ a jelentésük). Alig van azonban példánk a helységneveknél egyébként rendkívül gyakori típusra, a személynevekből származó helynevek típusára. Bár e területen is több szláv személynévből származó helységnév található,⁵ e nevek mégsem lehetnek szláv képzések, azaz mint helynevek nem szláv névadáson alapulnak. A szláv nyelvekben ugyanis személynevekből a helyneveket mindig valami képző segítségével képezik, mint *-ov* (ebből a magyarban *-ó*), *-ovöci* (ebből a magyarban *-óc*), *-in*, illetőleg *itji* (amelynek a csehben, tótban, lengyelben *-ici*, később *-ice*, az oroszban *-iči*, a szerbben és a horvátban pedig *-íci* felel meg). Pusztá személynévből származó helynév a szláv nyelvekben nincs.⁶ Igaz ugyan, hogy van a szláv helynevekben

¹ Pl. *Beszterce* BN. 35, *Kraszna* Szl. 61, *Lekence* Szt. 39, TA. 71, *Szomordok* Kl. 46, *Torockó* TA. 6, *Szeben* Szb. 32, stb.

² *Lozsád* SzD. 156, *Rücs* MT. 16, *Récsé* Szl. 65, *Varsolc* Szl. 64, *Gérce* Szt. 6, *Kálna* SzD. 41, *Csernek* SzD. 26, *Kirva* Szl. 79, stb.

³ *Bürgözd* Szl. 44, *Ilosva* Szl. 27, *Dabolc* Szt. 8, *Orbó* SzD. 57, AF. 48, *Dombró* TA. 44, *Vicsa* Szl. 120, *Valkó* Kl. 14, Szl. 121, *Völcs* SzD. 24, *Kaznacs* Szl. 41, *Szokol* Kl. 146, *Onok* SzD. 153, stb.

⁴ *Radna* BN. 53, *Zalatna* AF. 69, NK. 34.

⁵ *Völcsök* Szl. 118, *Lecsmér* Szl. 38, *Zovány* Szl. 42, *Szopor* Szl. 19, *Bezdéd* SzD. 33, *Gesztrágy* Kl. 68, *Vajola* Kl. 140, *Dedrád* Kl. 150, *Tuzson* Kl. 118, *Naszód* BN. 48, *Börvely* Szt. 84, *Dezmér* Kl. 87, *Déda* MT. 42, Bh. 55, *Vista* Kl. 49, *Miriszló* AF. 42, stb.

⁶ Stanislav-nak a véleménye, hogy a pusztá személynevekből alakult helynevek a szláv nyelvekben, főleg azonban a délszláv nyelvekben sem ismeretlenek (*Linguistica Slovaca* I–II, 129), kétségtelen adatok nélkül nem fogadható el. Stanislav példái ugyanis nem meggyőzők. Legnagyobb részük a Szerémségből való, ahol a szerbek és horvátok sok helynevet vettek át a magyarból (vö. Kniezsa: *Szent István-Emlékkönyv* II, 395), az a néhány idetartozó helynév lehet tehát a magyarból való átvétel is (*Vojka*: 1416 *Vayka* Cs. II, 255, vö. a *Vajka* helyneveket Pozsony és Zala megyében, *Ljuba*: 1332 – 7: *Lyba* Cs. II, 330, a helység magyar

még egy birtokosképző is, amely több szláv nyelvben az alanyesetben már nem látszik és csak a ragozásban tűnik ki a nyoma. Bár erről a képzőről feltehető, hogy néhány idetartozó helynevünkben rejtőzhetik,¹ azonban mivel e képző magukban a szláv nyelvekben is aránylag csak nagyon ritkán fordul elő, érthetetlen volna, hogy viszont a mi területünkön a személynévekből származó helyneveknél kizárólag ez a képző élt volna. Annál kevésbé, mert viszont Magyarország más vidékein csak kevés adatunk van rá. Személynévből származó szláv képzésű helynevekre biztos példáink csak Máramarosból (*Bocskó* M. 7), Háromszékből (*Pápóc*, *Csernáton* Hsz. 27) és Krassó-Szörényből (*Mácsova* KSz. 25, *Orsova* 43, *Radimna* 54) vannak, míg mások (pl. *Bábonya* Kl, 25, Szl. 7) magyar helynévadáson is alapulhatnak, azaz e helységeket szláv személynévet viselő személy után (akiknek azonban távolról sem kellett okvetlenül szlávoknak lenniök, mert szláv személynéveket magyarok is viseltek) magyarok nevezték el.

Ami e nevek keletkezésének és a magyarba való átvételének korát illeti, itt csupán relatív támpontokkal rendelkezünk. Mivel e neveket a

nevű helységek közepette fekszik, magyar eredete a szerbben tehát kézenfekvő). A többi e területről felsorolt helynévnek szláv személynévekhez semmi köze sincs. *Divoš* a magyar *diós* átvétele (vö. Cs. II, 243), *Bobota* pedig egész Magyarországon rendkívül elterjedt *Babót*, *Babot* helynevekkel azonos, amelynek eredete ismeretlen ugyan, de szláv személynévből nem származhatik (vö. a *Babot* helyneveket Sopron, Győr, Trencsén, Szilágy, Szabolcs, Bács-Bodrog, Somogy, Pest m., mint dúlő Zala m. Pesty, Magyarország helynevei I, 27, stb.). Ami a Szerémségen kívüli szerb *Vojnik* és *Bojnik* helynevet illeti, egyáltalában nem bizonyos, hogy *Vojnik* és *Bojnik* személynévekből valók, mert lehetséges, hogy a *bojōnō*, *bojōna*, *bojōno*. illetőleg a *vojōnt*, *vojōna*, *vojōno* melléknéveknek *-ik* képzős főnévi származékával van dolgunk, amilyen pl. a *Selna* helynév mellett a *Selnik* a *selo* 'falu'-ból. Erre mutat az is, hogy vannak *Vojna* és *Bojna* helynevek is (Imenik-Registar). A *Dragoš* helynévben a *jō* birtokosképző is rejtőzhetik. Ugyanez áll a bolgár *Trojan* helynévre is (<*Trojaŋ), mert a bolgárban a mássalhangzók depalatalizálódtak és így a *jō* képző nyoma elenyészhetett. Én átvizsgáltam az egész bolgár, szerb-horvát, szlovén, cseh, lengyel, és amennyire fogyatékos forrásaim lehetővé teszik, az orosz helynévanyagot, de a puszta személynévekből képzett helynevek kétségtelen rétegét kimutatni nem tudtam.

¹ A *jō*, *ja*, *je* birtokosképző, amely az előtte álló mássalhangzót lágyítja. Az említett helynevek közül a következő helynevekben lehetne feltételezni: *Zovány* [<*Zvaŋō) *Lecsmér* (<*Načemirō), *Gesztrágy* [<*Gostirad-jō, a név azonban bolgár nem lehetne, mert ott a *dj*-nek *žd* a megfelelője), *Börvely* (< *Borivojō*) és *Dezmér* (< *Desimirō*). A többi neveknél azonban nem lehet róla szó, mert pl. *Deda* esetében {<*Ded-ja) valami **Dégya*, vagy **Dézsda*, *Vista* esetében (**Višat-ja*) valami **Visacsá*, **Visaca*, **Visasta* alakot várnánk, a *Völcsök* pedig semmiesetre sem hangozhatnék *-k*-val. Ezzel szemben *Gesztrágy* és *Zovány* szóvégi palatális mássalhangzója a magyarban is keletkezhetett.

magyarság (illetőleg a románság) őrizte meg, nyilvánvaló, hogy a magyarszláv érintkezések kezdetén már meg kellett lenniök. Csupán csak egy közelebbi időpontra mutató szláv helynévcsoporthoz van, és pedig azok a helynevek, amelyekben a magyarság a szláv *o*, *e* orrhangú magánhangzókat megőrizte. Mivel a magyarság körül lakó szlávok nyelvében az orrhangú magánhangzók igen korán, már a X. század végén eltűntek,¹ a magyarba átvett szláv helynevek tehát arra vallanak, hogy a magyarság e neveket még a nazálisok eltűnése előtt, vagyis a X. század vége előtt vette át (*Dombó* TA. 44, *Gambuc* AF. 9, *Dombó* KK. 39, *Gerend* TA. 49), míg mások (*Dabolc* Szt. 8, *Doboly* Háromszék m.)² már a szláv nazálisok eltűnése után jutottak be a magyarba. Az idetartozó szláv eredetű helynevek tanúsága teljesen egyezik más nyelvi, régészeti és történeti bizonyítékokkal is, melyek szerint a magyarság a Mezőséget már a X. század közepén szállta meg, míg a keleti szélekre csupán a XI–XII. század folyamán jutott el.³

Az erdélyi szlávok közelebbi hovatarozására vonatkozólag csak igen kevés támponttal támaszkodhatunk. Nagyon csekély azoknak a helyneveknek a száma, amelyeknek hangalakjából a szlávság határozott szerb, bolgár, vagy orosz jellegére lehetne következtetni. Csak annyi állapítható meg teljes határozottsággal, hogy e magyarság előtti szlávság orosz nem lehetett.⁴ Hunyadban ugyan vannak biztos

¹ A bolgárban azonban a nazálisok az egész középkoron keresztül általában megmaradtak, sőt egyes vidékeken, mint a keleti bolgárban és a macedónban ma sem tűntek el egészen (Oblak, *Mazedonische Studien*. Wien, 1896. 19, Miletič, *Das Ostbulgarische*. Wien 80.). A középbolgár szövegeket a nazálisok következetes jelölése jellemzi, ami a nazálisok megőrzését mutatja. A csergedi bolgár szövegek is, bár helyesírásuk alapján a XVII. század végénél előbb nem lehetnek feljegyezve, a nazálisokat a szövegek kivételével teljes mértékben megőrizték, Vö. Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin–Leipzig, 1929. 115, – Bolgárok által lakott területen tehát a nazálisokat feltüntető helynevek lehetnek a X. század utáni átvételek is.

² Egy szláv *dubljo* < *dobljo* -ból. Az *l* epentheticum rejtőzik egy valahol Arad megyében fekvő helység nevében is: (1221: *Dumbul* VR. 95). Az *-ul*-nak a román *-ul* artikulushoz semmi köze nincs, mint Drăganu magyarázza (<magyar *domb*> román *dâmb* + *-ul*, Drăganu, Rom. 308). Vö. pons *Dumbul* Somogyban (1268 W. III. 192), ugyanott *Rupoly*: 1230: *Rupul* < déli szláv *rupljo*, a *rupa* „gödör” szóból (Kniezsa: Szent István-Emi. II, 430).

³ Vö. Kniezsa: Szent István-Emlékkönyv II, 389.

⁴ Vö. *Bálgrad* AF. 71, *Mojgrad* ~ *Moigrád*, Szilágy m, A *grad* alak csak egy *trat* típusú nyelvből származhatik, nem lehet tehát orosz, ahol a szó alakja *gorod*.

nyomaink a szlávok bolgár jellegére,¹ a *Brázova* ~ román *Breazova* ti szláv *ě* helyén ugyanis más, mint bolgár nem lehet, mivel azonban e vidéken későbbi bolgár bevándorlással is lehet számolni,² e név bizonyító ereje az eredeti szláv lakosságra vonatkozólag nem döntő. Erdély északi részén és attól északra nyilván nem bolgárok laktak, mert a szláv *ě*-nak itt mindig zárt *e*, illetőleg *i* felel meg (pl. *Peleske*, ó-magyar *Piliske* Szt. 17).

Erdély középkori szláv lakossága azonban nemcsak a honfoglalás-kor itt talált szlávokból állt. Sok adatunk van ugyanis arra is, hogy területünkre a honfoglalás után is több szláv töredék települt le. E későbbi rajoknak főleg három rétegét tudjuk megkülönböztetni: 1. egy orosz vagy rutén réteg, amelynek emlékét az *Oroszi*, *Oroszfalu*, *Szerdahely* ~ *Reussmarkt*, *Roszcür*,³ valamint számos más jellegzetesen orosz nyelvi jellegű név örzi Máramaros megyében,⁴ Szolnok-Doboka megye középső részében,⁵ és Háromszék északi területén;⁶ 2. egy bolgár réteg, amelyre

¹ E. Petrovici a hunyadmegyei *Zalasd* ~ *Zlašti* (1414: *Zalasd* Cs. V, 148) helynevet egy bolgár **zlašt*-ből [*<zlat-jő*] magyarázza, azon az alapon, hogy ugyan a mellett a patak mellett, ahol *Zalasd* fekszik, egy *Aranyos* ~ *Aranieș* (1453: *Aranyas* Cs. V, 69) helység is található. A két név tehát szerinte ugyanazt jelentené (szláv *zlato* 'arany'). Bár a magyarázat nagyon tetszetős, sajnos, kőzetnevekből jó birtokosképzővel alakult helyneveket nem ismerek és ilyeneket Petrovici sem idéz (Continuitatea daco-română și Slavii. Transilvania LXXIII, 871, Daco-Slava: Dacoromania X, 252). E magyarázatot tehát csak fenntartással lehet elfogadni.

² Vö. még *Bráza* ~ *Breaza*, Fogaras m., a középkorból nincs rá adatunk, vö. W. Scheiner: BA. II, 29.

³ Az *orosz* név világosan bizonyítja, hogy itt nem honfoglaláselőtti szláv telepekről van szó. A keleti szlávok ugyanis a XI. század előtt nem nevezték magukat oroszoknak.

⁴ Pl. *Bocskó* Mr. 7, *Ruszhova* Mr. 5.

⁵ *Ilosva* ~ *Ilišua* (1405: *Rutheni* Bánffy OKI. I, 483), *Oroszmező* ~ *Rusu* SzD. 11 *Semesnye* SzD. 37, *Zálha* SzD. 35, *Körtvélyes* ~ *Curtuiuş* SzD. 38, amelynek másik román neve *Hrușor* a rutén *g > h* fejlődés kora (XII. század) utáni időre mutat. A rutének egykori jelenlétét még a következő dűlőnevek tanúsítják: *Hornyec* Zsugásztra határában (1829: SzDmon. VII, 169) < rutén *Hornec* < *gorónővő*, a *gorónőjő* 'felső' szóból | *Verebistye* Kápolna határában (1766: SzDmon. IV, 219) < rutén *verebišče*, nyilván a 'veréb' szónak palatális *vereb* alakjából (vö. *Verebejnaja*, *Verebejnyj* patakok Maštakov, Spisok rĕk Dnjeprovskago Bassejna. S. Peterburg, 1913. 196) | *Havlo*, *Holoje* Lábfalva határában (1736, 1767: SzDmon. IV, 219) < rutén *Havlo* szn. és *holoje* 'kopasz' | *Volozka*, *Horodiste* Oroszmező. határában SzD. 11 (1699, 1864: SzDmon. V, 317) < rutén *voloska* 'oláh' és *horodišce* 'kis vár' | *Hurka* Oroszfalu határában (1864: SzDmon. V, 322) < rutén *hurka* 'kis erdő' | *Voron* Tordavilma határában SzD. 8 (1898: SzDmon. VI, 560) < rutén *voron* 'varjú'.

⁶ Vö. a ruténeket Szárazpatakon Hsz. 37. Valószínűleg ezektől a ruténektől

pl. Brassó egyik negyedének *Bolgárszeg*, ~ román *Șchei* neve, valamint *Kis-Cserged* bolgár lakói mutatnak,¹ és 3. egy szerb réteg, amely főleg Krassó-Szörény megye északi és déli területén mutatható ki, de nyomai Hunyadban is megtalálhatók.² Ezekon kívül vannak nyomaink még csehek³ és horvátok⁴ bevándorlásáról is. A tótok nyomait ezzel szemben kétségtelenül kimutatni nem lehet, mert a *Tóti*, *Tótfalu* nevekben levő *tót* szó ebben a korban még csak általában 'szlávot' jelentett.

2. Magyar eredetű helységnevek.

Erdély helyneveinek túlnyomó többségét a magyar eredetű helynevek alkotják. Hogy ebben a nagy tömegben könnyebben tájékozódhassunk, anyagunkat bizonyos csoportok szerint tárgyaljuk.

a) Víznevekből alakult helységnevek. Az ide tartozó nevek száma igen nagy,⁵ és nyilván még nagyobb, mint amennyiről ma ezt kétségtelenül ki tudjuk mutatni. Valószínű ugyanis, hogy

való *Herecz oldala* Oltzeme határában (Nyr. XXXVII, 381) < rutén *horec* 'kis hegy'. A *Hilib* helynév is a rutén *Hlib* (<*Gléb*) személynévből alakulhatott (Karácsonyi: Orosz-szláv lakosok Erdélyben. Magyar Kisebbség IV, 474). Háromszék összes szláv eredetű helynevei azonban semmiesetre sem származhatnak a ruténből. A szláv nevű helységek világosan a szlávok prioritására vallanak, míg az oroszok kifejezetten vendégeknak vannak említve, tehát a magyarság után érkeztek.

¹ *Chergeod Bulgaricum* ZW. I, 232, vö. *Cserged* AF. 97. – A csergedi bolgár nyelvemlékekre vonatkozólag vö. Miklosich, *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen* (Denkschriften der Akad. Wien VII, 105), Miletič, *Semogradskitë Bălgari i tēchnijat ezik* (Spisanije na Bălgarskata Akademija XXXIII.). Miletič szerint a csergedi bolgárok a XI–XII. században vándoroltak be Kelet-Bulgáriából.

² Vö. Sólmos vár tartozékait: *Zagorycza*, *Sthoyanowcy*, *Lomnacha*, *Raaczradna*, *Drugsowczy*, *Stherkowacz*, *Wrechewcze* stb. Cs. I, 761–2. – Hunyad megyére vonatkozólag vö. 1458: *ac aliorum fidelium nostrorum Rascianorum et Volachorum in... oppido nostro Hwnyad commorantium* Cs. V, 60.

³ *Szilágy-Cseh* ~ *Ceheiu* Szilágy m., *Páncél-Cseh* SzD. 21.

⁴ *Horvát* Szl. 59.

⁵ Ide tartoznak pl. a következő helységnevek: *Vajasd* AF. 58, *Sóspatak* AF. 79, *Demeterpatak* AF. 82, *Szászpatak* AF. 94, *Cserged* ÁF. 96, *Hájó* Bh. 106, *Sajó* BN. 3, 8, Mr. 11, *Fenes* Bh. 166, Kl. 73, 74, *Sebes* BN. 4, KSz. 29, Szb. 2, 5, *Árpás* F. 5, *Árapatak* Hsz. 9, *Kőrispatak* Hsz. 14, *Száraspatak* Hsz. 37, *Tamáspataka* Hu. 29, *Szállaspatak* Hu. 35, *Almás* Kl. 26, *Kajántó* Kl. 54, *Székás* KSz. 46, *Sugatag* Mr. 24, *Disznajó* MT. 39, *Idecspatak* MT. 45, *Holtmaros* MT. 46, *Hidegvíz* NK. 6, *Lápos* SzD. 3, *Gyékényes* SzD. 46, *Szék* Szl. 52, *Hosszúaszó* Szl. 63, *Berekszó* Tm. 38, stb.

a növénynevekből alakult helységnevek legnagyobb része (*Almás, Körtvélyes, Nádas, Nyárad, Fűzes, Berkenyes* stb.) eredetileg víznév volt és csak másodlagos névadással vált helységnévvé. Bár e névtípusra vonatkozó kutatások még meg sem kezdődtek, annyi mindenesetre valószínűnek látszik, hogy a vizek után elnevezett helységek voltak a kérdéses víz mellékének legelső települései. Ha ugyanis a víz mellett már állt volna valami telep, egy későbbi telep megkülönböztetése a meglévő-től semmiesetre sem történhetett volna ugyanannak a víznek a nevével, amely mellett a másik is feküdt.

b) Dűlőnevekből alakult helységnevek. Az ide tartozó nevek ugyanolyan sokféleséget mutatnak, mint maguk a dűlőnevek. Találni köztük erdő-¹, növény-,² állatnevekből,³ a földfelszín alakulataira mutató nevekből⁴ és általában a határrészek elnevezésére alkalmas egész szókincsből alkotott helységneveket. E neveknek kronológiai osztályozása az egész országra kiterjedő alapos vizsgálat nélkül ma még nem kísérelhető meg. E nevek között feltűnő a *fája* összetételű nevek típusa, amely nyilván már korán, még a XIV. század előtt elavult és azelőtt is csak bizonyos területeken fordult elő.⁵

c) Eredeti településnevek. Ide tartoznak mindenekelőtt a *falu* és *lak* szavakból alakult helységnevek, mint *Kisfalud, Nagyfalud, Felfalu, Alfalu, Lak, Nagylak, Széplak, Fellak, Újlak*, stb. E helynevek, főleg a *lak*-kal összetettek, a legősibb magyar településekre mutatnak, amikor e környéken egyéb állandó telep vagy egyáltalában nem volt, vagy pedig csak nagyon kevés lehetett. E névtípus régiességét mutatja az is, hogy olyan területeken, amelyeket a magyarság már a X. század vége felé szállt meg, mint pl. a Felvidéken, igen ritka. Még Sáros megyében is csak a valamivel későbbi, személynevekkel összetett alakjában (*Jánoslaka, Pósalaka*) van meg.

A népek, törzsek jelenlétére mutató helynevek között elsősorban a honfoglaláskori magyar törzsnevekből alakult helységeket kell emlí-

¹ *Kiskerek, Nagykerék, Somkerék, Szükerék* SzD. 142, *Kereki, Abafája* MT. 34, *Héderfája* KK. 50, *Csomafája* Kl. 60, *Gergelyfája* AF. 117, *Erdőd* Szt. 64, stb.

² *Bükkös, Tölgyes, Nyárad, Almás, Egregy, Szilágy, Fűzes, Szil, Nyires, Gyertyános, Somos, Gyümölcsényes, Tövis*, stb.

³ *Méhes, Ölyves, Solymos, Súlyomkő, Vargyas, Disznód, Egeres, Vidraszeg, Hodos*, stb.

⁴ *Vadverem, Vermes, Halmi, Magasmart*, stb.

⁵ A *Csorna-fája* típus (össze nem tévesztendő az *Asszonyfa* típussal, melyben a *-fa* eredeti *falvá*-ból rövidült) Magyarország egyéb területén igen ritka. A pontos adatok még hiányoznak. Megvolt azonban a Maros–Duna-közben: *Antalfája*, *Apafája* Temes m.: Cs. II, 24 és Biharban is: *Patafája* 1291: MNy. XXII, 358.

teni. Mivel e nevek (*Nyék, Megyer, Kürt, Gyarmat, Tarján, Jenő, Kér, Keszi* és talán *Varsány* és *Tárkány* is) már a XI. század elején feledésbe merültek,¹ nyilvánvaló, hogy a belőlük alakult helyneveknek még a XI. század eleje előtt kellett keletkezniük, amikor a környék lakossága még tudta e telepek lakóinak törzsi hovatartozását.² A mi területünkön ilyen helynevek főleg Biharban és a Bánságban található nagy számban,³ bár sok ilyen nevű helység a török pusztítás áldozata lett.⁴ A tulajdonképpeni Erdélyben csak két ilyen helynév fordul elő (*Keszü* Kl. 101, *Jenő* SzD. 157), valamint egy Szilágyban,⁵ tehát mind a három Észak-Erdélyben, ezzel szemben Dél-Erdélyben ez a típus teljesen hiányzik.⁶

A népnevekből származó helynevek két főtípusra oszlanak: az egyszerű és összetett típusokra. Az egyszerűnél is két csoportot különböztethetünk meg. Az egyik a pusztai népnevekből (*Horvát, Tót, Besenyő, Káloz*, stb.) alakult és lényegében azonos elbírálás alá esik, mint a pusztai személynévekből származó helynevek típusa, amelyről alább lesz szó, A másik az *-i*-vel képzett csoport, mint *Németi, Csehi, Horváti, Tóti, Oroszi, Olaszi*.⁷ Ezzel szemben áll az összetett típus, mint *Németfalu, Tótfalu, Oroszfalu, Oláhtelek, Olasztelek* stb. Az *-i* képzős helynévtípus csak aránylag nagyon rövid ideig volt eleven, azért korhatározó jelentősége igen nagy. Az egész országra vonatkozó kutatásaim szerint ez a

¹ A neveket csak Konstantinos Porphyrogennetos bizánci császárnak 950 körül írt munkája őrizte meg.

² Melich, HonfMg. 342, Kniezsa: Szent István Emlékkönyv II, 371.

³ Vö. Kniezsa: i. m. 456 és az ott mellékelt térképet, Hóman Bálint, Szent István. Budapest, 1938. 88. 1. térkép.

⁴ Ma a következők maradtak meg: Bihar m.: *Tarján* Bh. 126, *Jenő* Bh. 77, *Kér* Bh. 104,105, *Tárkány* Bh. 167, *Varsány* (ma pusztai Sarkadkeresztúr mellett), Arad m.: *Gyarmat* Ar. 18, *Fekete-Gyarmat* Ar. 4, *Kis-Jenő* Ar. 6, *Boros-Jenő* Ar. 17. *Kurta-Kér* ~ *Curtacher* Cs. I, 732, *Somos-Keszi* Ar. 14, *Varsánd* Ar. 1, *Fazekas-Varsánd* Ar. 38, Temes és Torontál m.: *Gyarmat* Tm. 34, *Janova* Tm. 8, *Keszinc* Tm. 4.

⁵ *Keszi* ~ *Chiseu* (1475: *Kezy* Cs. I, 558).

⁶ Ez talán azzal magyarázandó, hogy a törzsnevekből származó helynevek a Géza fejedelem tudatos telepítési politikája következtében benépesült új vidékeket jelölik (Hóman, Szent István 104). Géza korában azonban Dél-Erdély a Gyulák alatt független fejedelemség volt, amelyre Géza telepítései nem juthattak el. Amikor pedig ez a terület is a központi hatalom alá került, a törzsrendszer már szét volt törve. – Talán a *Kézd* NK. 70 mégis a *Keszi*-ből származik.

⁷ Az *-i* képzős helynevek elterjedésére vö. Mályusz Elemér, A középkori magyar nemzetiségi politika. Századok LXXIII, 264. A nevekből levont következtetések azonban teljesen helytelenek, illetőleg e nevek arra nem alkalmasak, hogy belőlük királyaink nemzetiségi politikájára következtethessünk.

típus a XII–XIII. század határán túl már nem keletkezett, viszont a XI. század közepe előtt sem kezdődhetett, mert sem a kétségtelenül a XI. század közepéig beköltözött népek (*böszörmények, kálozok, besenyők*) nevéből, sem pedig pogánykori magyar személynevekből ilyen típusú nevek nem alakultak.¹

Az *-i* képzős helynevek tehát a XI–XII. század folyamán keletkeztek. Rendkívül jellemző, hogy bár a területünkön 19 ilyen helynév mutatható ki (*Németi, Csehi, Tóti, Horváti* és *Oroszi*), egyetlen egy *Oláhi* sincs és sohasem is volt. Ez arra mutat, hogy ebben az időben a magyarság szomszédságában román telep még nem keletkezett. Az oláh népnév helynevekben csak a későbbi eredetű összetett típusban, mint *Oláhtelek*,² és *Oláhfalu* fordul elő, illetőleg mint jelző az *Oláh-Fenes, Oláh-Tyukos, Oláh-Nádas, Oláh-Lapád, Oláh-Kocsárd* stb. nevekben található, megkülönböztetésül a *Szász-Fenes, Szász-Tyukos, Magyar-Nádas, Magyar-Lapád, Székely-Kocsárd* helynevektől.

Ugyancsak régiek és a XI–XII. században keletkezettek a többi *-i* képzős helynevek is, mint *Királyi, Püspöki ~ Piski, Apáti*, továbbá *Teleki, Teremi, Kovácsi, Császári, Szakácsi, Udvari, Vasvári*, valamint a személynevekből való *Tamási, Pályi, Sályi, Petri, Lázári* stb. Az utóbbiaknál különösen feltűnő, hogy pogánykori személyneveinkből az egész országban sehol ilyen képzésű helynév nem alakult (nincs tehát *Ákosi, Árpádi, Tasi, Solti, Ajtoni, Szabolcsi* stb.), ami kétségtelenül mutatja, hogy ez a típus a pogánykorban még ismeretlen volt. Mivel ez az *-i* az *-é* birtokosképzővel azonos (e nevek jelentése tehát ‚németé’, ‚tóté’, ‚királyé’, ‚Tamásé’, ‚Pálé’ stb.), valószínűleg igaza van Moór Elemérnek, hogy ez a képzés a magyarban szláv hatásra terjedt el,³ ahol a helynevek képzése személynevekből általában birtokosképzőkkel történik.

Az *-i* képzős helynevek területe Erdélyben pontosan összeesik azzal a területtel, amelyre a magyarság a XI. században már megtelepült. Nyugaton tehát a Nagy-Alföld keleti peremén, Biharban és Krassó-Szörényben egészen a hegyvidék széléig, az Erdélyi Medence keleti

¹ Nincs pl. *Lengyeli, Ráci, Töröki, Kuni, Böszörményi, Kálozi, Besenyei* sem. Az utóbbi népnév hiánya e típusban talán arra vall, hogy e típus e népelemek beköltözése idején még nem volt ismeretes. – Itt jegyzem meg, hogy a Zágráb melletti *Vlahi* nem magyar, hanem horvát helynév és a *Vlah* népnév szabályos szláv többese (Mályusz, i. m. 266).

² Az első adat 1283-ból való: *Olahteluk* Bihar m. vö. Tamás, Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában. Budapest, 1935. Jakó, 309, DocVal. 28. (eltűnt telep *Újlak* Bh. 81 és *Kövesd* Bh. 85 között).

³ Moór Elemér, Westungarn im Mittelalter im Spiegel der Ortsnamen. Szeged, 1936. 220.

részén Beszterce és Görgény vidékéig, délen a Küküllő vonaláig terjed, de magában foglalja a Hunyadi Medencét is. A Küküllő-vonaltól délre és a Székelyföldön viszont e típusnak semmi nyoma nincs. Természetesen hiányzik ugyanúgy, mint minden régies típus, a Nagy-Alföld és az Erdélyi Medence közti hegyvidék területén is.¹

A helynevek igen tekintélyes része minden nyelvben személynevekből származik. A magyarban is igen nagy a személynevekből képzett helynevek száma. Ezeknél is több típust különböztethetünk meg. A már említett, *-i* képzős helyneveken kívül ugyanúgy, mint a népnévekből képzett helyneveknél, két fő típust találunk: a pusztaszemélynevekből és összetételekből alakult helynevek típusát. A pusztaszemélynevekből származó helynévtípus, mint arra már többen rámutattak, régebbi, mint az összetétel. A pusztaszemélynévvel való helynévadás módja Közép-Európában jellegzetesen magyar sajátosság, mert sem a szlávoknál, sem a németeknél, sem a románoknál kétségtelenül kimutatni nem lehet.² Ez a névadási mód nyilván ősi sajátossága a magyarságnak, amelyet még az őshazából hozott magával. Megvan ugyanis a törökben is.

Az idetartozó nevek száma igen nagy. Vannak köztük pogánykori magyar, illetőleg török³, szláv⁴, német,⁵ és keresztény eredetű⁶ személy-

¹ Kelet felé e típus határát a következő helységek jelzik: *Halmi Szt. g. Oláh-Németi* BN. 47, *Király-Németi* BN. 25, *Uraj* TA. 69, *Alsó-, Felső-Oroszi ~ Urișul de jos, sus* a Görgény völgyében (1453: Cs. V, 723), *Teremi* KK. 1, 2.

² Erre vonatkozólag l. a 138. lapon elmondottakat. Erről a típusról Moór (i. m. 216) azt tartja, hogy nomád eredetű, mert a nomádok nem a helyet, hanem a személyt keresik. Kertész Manó (Nyr. LXVIII, 33) viszont a földnek a rajta lakó személyekkel való azonosításában látja magyarozását. Moór feltevése feltétlenül helyesebbnek látszik.

³ *Ad, Adony, Ákos, Ágya, Ajton, Arad* (< *Urod*), *Bács, Barakony, Barcsa, Bátor, Batta, Bese, Bonyha, Bors, Borsa, Bökény, Bulcs, Csaba, Csanád, Csapó, Csegez, Cseke, Csobánka, Csög, Csüged, Dég, Dégce, Devecser, Doboka, Erked, Farnos, Fele, Füged, Fugad, Gencs, Göcs, Gyalu, Gyeke, Gyula, Hunyad, Inánd, Kalocsa, Kaplyon, Kecsed, Kedvelen, Koppan, Kölpény, Szabolcs, Szövérd, Tornán, Vasad*, stb., stb.

⁴ *Bagamér, Berve, Bihar, Bogdán, Cesztve, Dálya, Déda, Dédács, Dezmér, Dextrád, Drág, Galsa, Genyéte, Gesztrágy, Kokad, Lecsmér, Miriszló, Naszód, Pankota, Panit, Szaniszló, Szovát, Szováta, Szopor, Topa, Törpény, Véck, Vécs, Vajola, Vaja, Vista, Zovány, Zombor, Zsuk*.

⁵ *Akmár, Alparét, Ajnád, Bádony, Bágyon, Bocárd, Detrethem, Ditró, Girolt, Hegen, Héder, Hóltövény, Ipp, Kecel, Kocsárd, Ludvég, Mese, Majtény, Ottomány, Pacal, Rágla, Radnót, Rápol, Rátony, Romosz, Volkány, Vácmány, Zsibó*, stb.

⁶ *Acintos* (< *Hyacintus*), *Adorján, Albis* (< *Albeus*), *Ardány*, (< *Jordán*), *Balla, Benedek, Betlen, Demeter, Dés, Egyed ~ Enyed, Ernye, Fülöpös, Gáld, Ida* (< *Juda*), *Illye, János, Keresztyén, Killyén, Majos, Salamon, Sámson, Semjén ~ Simánd, Záh*, stb.

nevek, de találunk köztük francia (*Gidó, Gyán* stb.), sőt a középkori lovagregények útján népszerűvé vált ókori hősök neveit is (*Iktár* Tm. 13, *Perjámos* Tm. 73). Gyakoriak a személynevek becealakjai is.¹ Ezzel szemben román eredetű személynév a helyneveknek ebben a régi típusában (mint pl. *Bucur, Bărbat, Opra ~ Opriș, Lupu, Ursu, Mușat, stb.*) egyáltalában nem fordul elő. Mivel a magyar személyneveket mindmáig senki rendszeresen össze nem gyűjtötte, sem pedig fel nem dolgozta, sok helynévnek személynévi eredete, másoknál viszont a személynév forrása bizonytalan.²

A személynevekből származó helynevekben gyakran *-d* képzős alakokkal is találkozunk (pl. *Illyéd, Sámsond, Bánd, Szövérd, Koppánd, Bogdánd, Gáld,* stb.). Ez eredetileg nyilván kicsinyítő, illetőleg becéző képző volt, azonban már igen korán jellegzetes helynévképzővé vált és egyéb, nem személynévi eredetű helynevekhez is járult (pl. *Almád, Egresd, Bükkösd, Disznód, Erdőd,* stb.), amelyekben a funkciója körülbelül az *-s* képzőének felel meg. E képzőnek egykori igen nagy vitalitását mutatja, hogy sok esetben még idegen eredetű helynevekhez is járult (pl. *Lozsád* SzD. 156, *Vezend* Szt. 93).³

Típus szempontjából idevalók a pusztá névnevekből származó helynevek is (*Böszörmény, Besenyő, Cseh: Páncél-Cseh, Horvát, Tót: Fekete-Tót,* stb.). E nevek közül a *Besenyő, Böszörmény* és *Káloz* nevek *-i* képzővel sehol sem fordulnak elő, a többiekénél azonban mindkét változat kimutatható, sőt sokszor ugyanabban a névben is váltakozik egymással.⁴

A pusztá személy-, illetőleg névnevekből alakult helynevek területe nagyjából összeesik az *-i* képzős helynevek területével, azzal a különbséggel azonban, hogy a pusztá személynévből képzett helynevek dél felé a Küküllő, kelet felé pedig a Székelyföld vonalán túl is elég jelentékeny számban terjednek. Előfordulnak ugyanis Szeben, Fogaras,

¹ *Bedecs < Benedek, Balla < Barnabás, Dános < Dániel, Gyerő, Gyéres < Gervasius vagy Germanus, Gyorok, Gyirok < György, Miske < Miklós, Pete < Péter, Pósa < Pál,* stb.

² *Amac, Csitt, Csohal, Csaoholy, Dipse, Gogán, Mohai, Mocs, Nemegye,* stb.

³ A *-d* képző is a régies képzők közé tartozik. A magyarság XII. század utáni településterületein (pl. Nyitra m. északi része, Turóc, Liptó, Szepes m., stb.) egyáltalában nem fordul elő. Csíkban és Háromszékben is nagyon ritka (*Fitód, Zsögöd, Tusnád, Nyújtód*), míg a Marosszéken és Udvarhelyben nagy számban található (pl. *Abod, Agárd, Bánd, Csejd, Bencéd, Ehed, Etéd, Fenyéd, Havad, Galambod, Korond < magyar korom-d, Nyomát < Monyád, Recsenyéd, Sárd, Seprőd, Siklód,* stb.). E képző elterjedésének kérdése azonban behatóbb vizsgálatot igényel.

⁴ *Horvát:* Szl. 59: *Horváti* és *Horvát, Szilágy-Cseh: Csehi* és *Cseh* (Cs. I, 553), *Fekete-Tót* Bh. 149: *Tóti* és *Tót* (vö. Kertész: Nyr. LXVIII, 37).

Brassó megyében, keleten pedig Maros-, Udvarhely- és Háromszéken kívül még Csíkszékben is.¹ Délnyugaton pedig egészen az Al-Dunáig nyúlnak.² Már ebből a területi elterjedésből is látni, hogy ez a névtípus bár ősbibb, mint az *-i* képzős – később avult el, mint az *-i* képzős. Hogy meddig volt eleven, sajnos, az egész országra kiterjedő beható kutatások nélkül pontosan nem állapítható meg. Ide vonatkozó kutatásaim arra mutatnak, hogy az ország nyugati felén a XIII. század elején már ilyen típusú helynevek nem keletkeztek, keleten azonban bár itt a XIII. század előtti okleveles anyag hiányában ilyen kutatások nem lehetségesek – esetleg tovább is élhettek, a tatárjárás után azonban itt is kétségtelenül megszűntek. A pusztá személynévből származó helynevek tehát területünkön legkésőbb a XIII. század közepéig keletkeztek.

A XII. század végén, illetőleg a XIII. század elején ez az ősi helynévtípus mindinkább háttérbe szorul. Helyét a személynévek és *falva*, *háza*, *laka*, *telke*, *szállása* összetételéből származó nevek foglalták el. Az első adatok e típusra a XIII. század elején bukkannak fel Szabolcs, Hajdú, Ugocsa, Somogy, Baranya, Győr megyék területén.³ Moór Elemér véleménye tehát, hogy ez a típus német hatásra keletkezett volna, mert elsősorban német települések közelében gyakori, adataink világánál nem lehet helytálló. Az említett területeken ugyanis olyan jelentős német lakosság, amelytől a magyarság eddig merőben ismeretlen helynévtípusokat átvehetett volna, sohasem volt.⁴ Bizo-

¹ A déli és délkeleti határvonalat a következő helységek jelzik: *Kis-Enyed* AF. no, *Toporcsa* Szb. 14, *Gálos* Szb. 22, *Tolmács* Szb. 37, *Betlen* F. 9, *Sárkány* F. 12, *Datk* NK. 80, *Tohány* F. 15, *Höltövény* Br. 8, *Bodola* Hsz. 45, *Killyén* Hsz. 21, *Maksa* Hsz. 24, *Bereck* Hsz. 41, *Ajnád*, *Fitód*, *Zsögöd* és *Ditró Csík* m.

² Krassó-Szörényben *Illadia* KSz. 50 és *Mehádia* KSz. 33 képviselik e típus legdélibb neveit. Az egész területen a középkorban általános volt.

³ 1217: villa *Martini* VR. 31 = ma *Mártonfalva*, Szabolcs m. 11220: villa *Petur* VR. 52 = *Péterfalva*, Ugocsa m. 1 1221: villa *Karachon* HO. VI, 762 = *Karácfsa* Vas m. 1 1237–40: *Ohzynfolua* PRT. I, 775 = *Asszonyfa*, Győr m. | 1237–40: villa *Luca* PRT. I, 786 = *Lukafalu*, Somogy m. | 1251: *Scumurfolua* HO. VI, 5 = *Szomorfalva*, Baranya m. | 1221: domus *Henrid* HO. VI, 14 = *Héraháza*, Vas ni. 11228: *Dienus teleke* HO. VI, 21, valahol Kolozs megyében 1 1231: *Peterkida* HO. VI, 27 = *Péterhida*, Somogy m., stb. – Az 1075. évi oklevél *Saroufalu* (= *Kis-Sáró*, Bars m.) és *Mikolafalu* (= *Mikola*, Bars m.), vö. MonStr. I, 55, nem lehetnek hitelesek és nyilván későbbi interpolációk. Az oklevél ugyanis mai alakjában nem hiteles (Szentpétery, Reg. I, 8).

⁴ Moór, Westungarn 220. – A mi területünkön a legrégebb idetartozó nevek a következők: *Miklósvár* Hsz. 4 (1211), *Apatelek* Ar. 19 (1213), *Tamáskida* Bh. 136 (1241), *Mikeszásza* KK. 27 (1268), *Pelbárthida* Bh. 34 (1277), *Kendtelke* SzD.

nyos, hogy e névcsoponton belül is vannak még problémák, amelyek további vizsgálatra szorulnának. Így mindenekelőtt is valószínű, hogy más településtörténeti értéke van a *telke, háza, laka* utótagú helyneveknek, mint pl. a *falvá-énak*. Azt is meg kell vizsgálni, hogy ez összetételek közül melyik milyen területen van és volt elterjedve. Erre vonatkozólag eddig csupán a *szállása* összetételű nevek ragadták meg a kutatók figyelmét.¹ Ez összetételek kora sem látszik azonosnak, bár erre csak közvetett úton következtethetünk. Legrégibbeknek látszanak a Dunántúl előforduló *soka* összetételek (*Leánysoka, Papsoka, Semjénsoka, Kondakorsoka, stb.*), amelyekben a *sok* 'sokadalmat', 'falut' jelent.² Ilyen aránylag régi összetétel nyilván az erdélyi *Asszonynépe* is (AF. 29). Ugyancsak régiek a *laka* összetételek is, mert csak olyan területeken fordulnak elő, amelyeken a magyarság a XII. század végéig kétségtelenül nagy számban lakott. Erdélyben a *Lak, Széplak, Fellak, Újlak* területén kívül (amely lényegesen kisebb a pusztá személynévekből származó helynevek területénél, mert pl. Hunyad megyére nem terjed ki) még a Székelyföldön is van rá adatunk.³ Mindenesetre azonban régiesebb a *falva* összetételű helyneveknél.

d) Egyházi vonatkozású helynevek. Ide tartoznak elsősorban a templom színéről, alakjáról (*Fehéregyháza, Veresegyháza, Kerekegyháza*), illetőleg monostorról (*Monostor*) elnevezett helységek. Mivel azonban ide csak kevés helynév tartozik, mint típusnak nincs fontosságuk.

86 (1279), *Mihályfalva* Bh. 4 (1270), *Demeterpataka* AF. 82 (1269), *Prépostfalva* NK. 47 (1280), *Jankafalva* Bh. 30 (1291), *Csekeleka* AF. 10 (1296), *Bogártelke* Kl. 40 (1299).

¹ Kertész Manó, *Árokszállás*. Nyr. LXVII, 41.

² Pais Dezső: MNy. X, 255.

³ Területünkön a *lak* típus keleti és déli határát a következő helységek jelzik: *Sárköz-Újlak* Szatmár m. (1339: Maksai 226), *Fellak* SzD. 91, *Feketelak* SzD. 106, *Széplak* Kl. 151, *Széplak* KK. 51, *Baromlak* NK. 19. – A Maros-Dunaközben: *Újlak* ~ *Uliuc* Újnép mellett Tm. 49, *Udvarlak*, eltűnt helység Zsebely Tm. 55 mellett (1332–7: Cs. II, 68) és *Széplak* eltűnt helység a mai Krassószentgyörgy KSz. 56 közelében (1285: *Zeploc* Pesty, Krassó m. III, 4, Milleker, Délm. 131). – A *lak* birtokosösszetételei körülbelül ugyanaddig a vonalig terjednek: *Péterlaka* MT. 54, *Tatárlaka* KK. 25, *Péterlaka* ~ *Petrilaca* Alsó-Fehér m. (1412: *Peterlaka* Cs. V, 889), *Ispánlaka* AF. 33, *Asszonylaka*, Temes m. (1334: *Czunloka*, nyilván *Ozunloka* h., 1386: *Azonlaka*, stb. Milekker, Délm. 60; szerinte a mai Lacunással azonos, amely kb. Szurdok KSz. 42 és Váradia Tm 70 között fekszik). – A Székelyföldön a *lak* típus csak birtokosösszetételben és csak Udvarhely megyében fordul elő: *Zetelaka* U. 29, *Enlaka* U. 13, *Farkaslaka*.

Sokkal nagyobb jelentősége van a templomok védőszentjeinek nevéből származó helynevek típusának. Ez a típus, amely Magyarországon rendkívül gyakori, egyúttal egy bizonyos kultúrkörhöz való tartozásra is mutat. A *Szent András*, *Szent Miklós*, *Szent Tamás*, stb., helynévtípus ugyanis Spanyolország, Franciaország,¹ Olaszország és Dél-Németország területein kívül a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. E helynévtípus jellegére rendkívül jellemző, hogy a szláv népeknél eredetileg teljesen ismeretlen volt. Ma is hiányzik a szerbeknél,² bolgároknál³ és az oroszoknál,⁴ de a cseheknél⁵ és a lengyeleknél⁶ is csak néhány újkori példát ismerünk, amelyekről valószínű, hogy német hatás alatt keletkeztek. Hogyha ennek ellenére a tótoknál, horvátoknál és szlovéneknél mégis gyakori, nyilvánvaló, hogy csak idegen hatás alatt keletkezhetett. A szlovéneknél kétségtelenül a délnémetből való, a tótoknál és a horvátoknál azonban elsősorban a magyarból származik,⁷

¹ Vö. Gröhler, Über Ursprung und Bedeutung der französischen Ortsnamen, II. Heidelberg, 1933. 396–436.

² Az Imenik-Registarban a tulajdonképpeni szerb területen mindössze néhány kolostori településnél találunk ilyen nevet (*Sveti Naum* az Ochrida tónál, *Sveti Nikola* Bregalnioa mellett, *Sveti Todor* és *Sveti Mitrane* Bitolj körül). E nevek kora azonban ismeretlen.

³ A bolgár helységnévtár 1935-ből (Spisák na naselenitě města v Carstvo Bălgarija. Sofija, 1935) 13 ilyen típusú nevet sorol ugyan fel (*Sveti Gorazd*, *Sveti Ivan*, stb.), ezek azonban kivétel nélkül modern bolgárosítások a régebbi török nevek helyén.

⁴ Semenov, Geografičeskij slovať rossiskoj imperii. I–V. S. Peterburg.

⁵ Sedláček, Místopisný slovník historický království českého (Praha, 1898.) egyet sem ismer. A Morvaországban Brünn mellett található *Svatá Kateřina* (Cerny-Váša, Moravská jména místní. Brno, 1907, 83) nem lehet régi, mert a középkorból egyáltalában nincs rá adatunk.

⁶ Vö. W. Taszycki, Das christliche Element in den polnischen Ortsnamen. Collectanea Theologica. XVIII (1937), 10–11.

⁷ Hogy ez a típus a tótoknál a magyarból és nem a németből való, mutatja az a körülmény is, hogy csak olyan területen fordul elő, ahol a magyarság a XIII–XIV. században jelentékenyebb számban volt képviselve (gyakori Turóc- és Liptóban, de hiányzik Árva és Trencsén megyében, az utóbbi területen a magyarság jelentősebb számban csak a tatárjárás előtti időben lakhatott), azokon a területeken viszont, ahol a németek a lakosság nagy százalékát alkották, mint a Szepesség, ez a típus a tótoknál majdnem teljesen ismeretlen. Itt csak egy ilyen nevű helység található: *Svätý Ondrej* ~ *Szent András* (Niederle, Národopisná mapa uherských Slováků. Praha. 1903. 189. a mű 94. lapján azonban e helység csak *Ondrej* néven van említve).

A magyar *Szent* összetételű nevek tót megfelelői itt a következők: *Szent Pál* ~ tót *Pav'lany*, *Szent Margita* ~ tót *Margecany*, *Szent Korin* ~ tót *Kurimjany*. E típus a szepesi szászoknál is teljesen ismeretlen (vö. Loisch térképét a Südost-deutsche Forschungen 1941, 274. lapján).

csak a dalmát tengerparton kell az olaszra gondolnunk. Hiányzik vagy legalább is szerfelett ritka az erdélyi szászban és – Erdélyt kivéve – ismeretlen a románlakta területeken is.¹ Erdély területén tehát ezt a típust jellegzetesen magyar helynévtípusnak tekinthetjük.

Az idetartozó helynevek² (*Keresztúr, Boldogasszony, Szent András, Szent Benedek, Szent Egyed, Szent György, Szent Háromság, Szent Iván, 'Keresztelő Szent János', Szent Márton, Szent Mihály, Szent Pál, Szent Péter, Szent Simon, Szent Tamás, Mindszent,* stb.) általában a középkori Magyarország legkedveltebb szentjeinek nevéből származnak, amelyek egyébként mint személynév is nagy népszerűségnek örvendtek. Igen gyakoriak a magyar nemzeti szentek neveiből alakult helynevek is, mint *Szent Király, Szent István, Szent László, Szent Imre, Szent Erzsébet*. Német eredetű és nevű szentek az egy *Szent Gothárd*-ot kivéve területünkön nincsenek, ami arra vall, hogy a magyarság e tekintetben nem állt a szászok hatása alatt. Az erdélyi magyarság szentkultusza semmiben sem különbözött a magyarság többi részének szentkultuszától. Az ó-szövetségi *Szent Ábrahám* és a keleti egyházból vett *Szent Demeter* tiszteletében³ (Udvarhely m.) is teljesen megegyezik vele.

E helynévtípus keletkezésének kezdetei – mint ezt a XIII. század közepéig terjedő hiteles oklevelek helynévanyagának vizsgálata bizonyította – körülbelül a XII–XIII. század határára tehető. Az első adatok e típusra a XIII. század elejéről valók,⁴ míg a korábbi oklevelekben semmi biztos nyoma nincs. Viszont a XIV. sz. elejére a pápai tizedsedők jegyzékében e helynevek már szinte teljes számban vannak elősorolva, ami azt mutatja, hogy e típus kialakulását lényegében a XIII. századra tehetjük, de mindenesetre bizonyos, hogy ilyen nevek e koron túl jelentősebb számban már nem keletkeztek. Erre mutat e nevek

¹ Erre nézve l. a III. fejezetet.

² Területünkön összesen 155 ilyen név található. Eddigi forrásaink szerint azonban a török korszak előtt Temes és Krassó-Szörény megyében még 21, Aradban és Biharban pedig még 20 ilyen nevű helység volt.

³ A magyar Demeter-tiszteletről l. a *Demeterpataka* AF. 72 alatt mondottakat.

⁴ 1202–3: villa *Sencural* = Szent Király, eltűnt helység Zaránd m. Szentpétery, Reg. I, 62 | 1202–3: ad metas *Sancti Ladislai* uo. 63 | 1211: eccl. S. Crucis PRT.. X, 508 = ma *Sárkeresztúr*, Fehér m. I 1212: terra Artolphi que *Sanctus Martinus* dicitur HO. VIII, 13 = *Szent Márton*, Szabolcs m. I 1213: villa *S. Martini* VR. 262 = *Berettyó-Szent Márton* | 1210: villa *S. Crucis* VR. 116 – *Keresztúr* Szl. 88 | 1219: villa *S. Regis* MonStr. I, 222 = *Gyéres-Szent Király* TA. 52 | 1221: villa *Omnium Sanctorum* HO. VI, 14 = *Pinka-Mindszent, Vas m. stb.*, – Az 1075. évi oklevél *Kerestur* (MonStr. I, 59 = *Garam-Szentkereszt*) adata nem hiteles.

földrajzi elterjedése is. E típussal ugyanis csak olyan területeken találkozunk, amelyeken a magyarság a XIII. században nagyobb tömegekben lakott. A mi területünkön e nevek elterjedésének határvonala nagyjában a puszta személynevekből származó helynevek határvonalával esik egybe, azzal a különbséggel, hogy míg a puszta személynevekből származó helynevek a Székelyföldön csak nagyon csekély számban fordulnak elő, a szentek neveiből származó helynevek valósággal vezető szerepet játszanak.¹ Teljesen hiányzanak ezek is a románoklakta hegyvidékeken. Tehát lényegében azon a területen található, amelyen az 1332–7. évi pápai tizedjegyzékek a római katolikus plébániákat felsorolják.²

3. Német eredetű helynevek. Német eredetű magyar helynevek kizárólag csupán a szászok földjén levő helységekre korlátozódnak. Német eredetű víznév – mint már említettük – az egy *Vidombák* néven kívül nincs, helységnév pedig szintén aránylag nagyon kevés. Ezeknek a száma csak Alsó-Fehér,³ Szeben⁴ és Nagy-Küküllő⁵ megyében jelentősebb, míg Kis-Küküllő⁶ és Brassó⁷ megyében igen csekély. Ugyancsak kevés a számuk a Beszterce vidékén átvett német helyneveknek is.⁸

4. Román eredetű helynevek. Román eredetű név a nagyobb vizek nevei között, mint már említettük, a magyarban egyáltalában nincs. De nem nagy a számuk a helységneveknek sem. Ezek kivétel nélkül csak azokon a hegyvidéki területeken fordulnak elő, amelyeken a magyarság vagy egyáltalában nem, vagy csak kis számban és szórványosan települt. Korukat illetőleg a román eredetű helynevek

¹ A Székelyföldön 50 szentek nevéből származó helynév van, tehát a harmada az egész általunk vizsgált terület idetartozó helynévanyagának.

² L. Ortvay, EF. című munka térképmellékleteit.

³ *Borberek* AF. 73, *Sorostély* AF. 101, *Spring* AF. 115, *Vingárt* AF. 117, *Girbó* AF. 118.

⁴ *Sellenberg* Szb. 32, *Cikendal* Szb. 48, *Holomány* Szb. 53, *Fófeld* Szb. 34, *Marpod* Szb. 55, *Illenbák* Szb. 56, *Alcina* Szb. 58, *Kürpöd* Szb. 59.

⁵ *Sárdorf* NK. 12, *Mardos* NK. 13, *Ingodály* NK. 16, *Valdhid* NK. 28, *Berethalom* NK. 30, *Gezés* NK. 39, *Verd* NK. 43, *Rozsonda* NK. 46, *Nétus* NK. 49, *Rudály* NK. 55.

⁶ *Darlac* KK. 30, *Hundorf* KK. 83, *Keszler* ~ *Chesler* ~ *Kesseln* (1439: *Kezler* Cs. V, 883).

⁷ *Krizba* ~ *Crizbav* ~ *Krebsbach* (1410: *Cripzbach* ZW. III, 487), *Vidombák* Br. 10.

⁸ *Sáromberke* MT. 56, *Serling* BN. 11, *Bongárd* ~ *Bungard* ~ *Baumgarten* Beszterce-Naszód m., *Vinda* BN. 36, *Aldorj* BN. 34, *Bofgó* BN. 38, *Földra* ~ *Feldru* ~ *Felldorf* Beszterce-Naszód m.

alkotják a terület legfiatalabb rétegét. Legrégibb az 1337-ben említett *Kaprevár* (KSz. 2) és számuk a XIV. század végéig tizenegyre nő. Ezek, Bihar megye két helyneven kívül, mind Dél-Erdély területén, Hunyad, Fogaras és Krassó-Szörény megye területén fekvő helységekre vonatkoznak.¹ Ugyanerről a területről valók a XV. században felbukkanó román eredetű helynevek is. Néhány Máramaros, Szolnok-Doboka és Bihar megyei helységen² kívül ezek is főleg délen találhatók. Ez utóbbiak egy-egy fogarasi és tordai helynéven kívül³ mind Hunyadban, Arad megyének régi zarándi részében és Krassó-Szörényben⁴ fordulnak elő. Azonban még ezeken, a XV. században már túlnyomóan román lakosságú területeken is az újonnan alapított helységek nevei az egykorú forrásokban túlnyomórészt magyar alakjukban fordulnak elő, sokszor még azoké is, amelyek ma a magyarban is csak román nevükön ismeretesek.⁵ A többi román eredetű magyar helynév csak a XVI. századtól kezdve említett és nyilván csak röviddel azelőtt keletkezett helységekre

¹ *Kornicel* Bh. 98, *Dombrovica* Bh. 164, *Kucsuláta* F. 14, *Nuksora* Hu. 36, *Riusor* Hu. 37, *Csernisora* Hu. 49, *Pojenica* Hu. 50, *Kaprevár* KSz. 2, *Marzsina* Ksz. 6. – E nevek közül azonban *Dombrovica* és *Pojenica* a románban szláv eredetű és a *Csernisora* alapszava is szláv. – Ezeken a ma is meglévő helyneveken kívül még egy eltűnt helység román eredetű nevééről is tudunk: 1366–77: villa *Radeest* DocVal. 222. Az eltűnt helység valahol Krassó-Szörény északi részén feküdt. Neve román képzés a szláv eredetű, *Rad* személynévből (**Radești*), vö. Makkai: DocVal. XVIII. 1.

² *Szacsal* ~ *Säcel* Máramaros m. (1453: Cs. I, 452), *Karburnár* ~ *Cărbunar* Szolnok-Doboka m. (1424: *Karbonal* SzDmon. III, 473), *Kucsulát* ~ *Cuciulat* Szolnok-Doboka m. (1405: *Kocholathfalva* SzDmon. IV, 515), *Rosia* ~ *Roșia* Bihar m. (1445: Jakó 332).

³ *Porcest* ~ *Porcești* Fogaras m. (1496: BA. 11, 109), *Muncsel* ~ *Muncel* Torda-Aranyos m. (1494: Cs. V, 722).

⁴ Számuk kb. 60-at tesz ki. Ebből 40 Hunyad megyében (pl. *Barest* ~ *Barcești* 1482: Cs. V, 74; *Gyalumáre* ~ *Dealul mare* 1484: Cs. V, 84; *Bradacel* ~ *Brădațel* 1468: Cs. V, 79; *Petrest* ~ *Petrești* 1468: Cs. V, 124; *Cserbia* ~ *Cerbia* 1468: Cs. V, 82; *Poganesd* ~ *Pogănești* 1468: Cs. V, 126; *Kosztcsd* ~ *Costești* 1444: Cs. V, 103, stb.), 9 Arad megyében (*Temesest* ~ *Temeșești* 1479: Cs. I, 763; *Dumbravica* ~ *Dumbravița* 1471: Cs. I, 763; *Lazur* ~ *Lazuri* 1427: Cs. I, 738, stb.), 10 pedig Krassó-Szörény megyében fordul elő (*Rumunyesd* ~ *Romănești* 1464: Cs. II, 60; *Hauzesd* ~ *Hăuzești* 1464: Cs. II, 42; *Valisora* ~ *Valișoara* 1468: Cs. II, 69, stb.).

⁵ Ilyenek pl. *Kabest* ~ *Căbești* (1484: *Kabafalva* Cs. V, 98), *Sztojenyásza* ~ *Stoieniasa* (1437: *Keused* Cs. V, 104 < magyar *kövesd*), *Jó Valcsel* – *Vâlcele bune* (1453: *Jopatak* Cs. V 7 97), *Gurány* ~ *Gurani* (1439: *Sebestorok* Cs. V, 133), *Jonest* ~ *Ionesti* (1441: *Iwanfalva* Cs. I, 733), *Mesztakon* ~ *Mesteacan* (1439: *Nvirpatak* Cs. I, 741), stb.

vonatkozik. E helységek közül egynéhány Szolnok-Doboka¹ megye legészakibb csücskében, egynéhány Hunyad és Arad megye keleti szélein² fekszik, míg a többi Fogarasban,³ Krassó-Szörényben⁴, és főleg Biharban a Fekete-Körös felső völgyében található.⁵ Az Aranyos felső völgyében, az úgynevezett móc-vidéken fekvő helységek és telepek túlnyomóan a XIX. században keletkeztek. Azon a területen, amelyen a román térképek ma több mint ötven telepet említenek, Lipszky Reper-tóriuma mindössze tizenegyet ismer.⁶

5. Ismeretlen eredetű helynevek. Mint mindenütt, Erdélyben is számos helynév található, melyeket ezideig megnyugtatóan magyarázni nem tudunk. A magyar, szláv, német és román helynévanyag behatóbb vizsgálata bizonyára sok ma bizonytalan eredetű név helyes megfejtését is fogja eredményezni. Különösen sok reménnyel kecsegtet a magyarországi személynévanyag rendszeres kutatása. Azonban valószínű, hogy sohasem fog teljesen sikerülni az összes nevek e t megnyugtatóan és véglegesen megmagyarázni. Ez természetes is, hiszen Erdély a mai népek előtt sem volt lakatlan, és e népek nyomai a helynevekben is fennmaradhattak. Mivel pedig ez ősi lakosok nyelvét vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon fogyatékosan ismerjük,

¹ *Plopis* (1583), *Magura* (1590), *Rusor* (1528), *Groppa* (1038), *Larga* (1610), *Butyásza*, *Zsugászira* (1603), *Pojenica* (1543), *Muncsel* (1553). Vö. SzDmon. II–VII.

² Hunyad megyében: *Magura*, *Valea lunga*, *Runksor*, *Rossia*, *Lunkány*, *Zsoszány*, *Runk* (1506), stb. – Arad megyében: *Gross* (1505), *Szuszány*, *Monásza*, *Nyágra*, *Brusztur*, *Krisztezsd*, *Pojenár*, *Pogyele*, stb.

³ *Kerpenyes*, *Kopacsel*, *Korbi Guraró*, *Páró*, *Reusor*, stb. Vö. Scheiner: BA II–III.

⁴ *Petrosza*, *Zsurest*, *Botyest*, *Padurán*, *Maguri*, *Vallepáj*, *Vallemáre*, stb.

⁵ *Bragyet* (1587), *Bukurvány* (1508), *Burgyest* (1588), *Dzsoszán* (1584), *Fonáca* (1600), *Gurány* (1587), *Kerpenyét* (1588), *Kimpány* (1600), *Kocsuba* (1587), *Kolest* (1580), *Kristyór* (1588), *Lázur* (1552), *Lunka* (1588), *Petrász* (1587), *Szelistye* (1588), *Szohodol* (1588), *Sztej* (1580), *Válenyágra* (1600), *Zlovest* (1600). Vö. Jakó 191–300.

⁶ Ezek a következők: *Nagy-Aranyos* (a mai *Albák* ~ *Albac*), *Kis-Aranyos* (a mai *Vidra*), *Topánfalva* (~ román *Câmpeni*), *Bisztra*, *Muska*, *Kerpenyes*, *Lupsa*, *Muncsel*, *Offenbánya*, *Szartos*, *Brezest*. Ezen kívül 6 praedium: *Vurvu Szlabosi* (Szlabos hegye), *Kis-Aranyos*, *Nagy-Aranyos*, *Ponor* (< román *ponor* < szláv *ponor* 'búvópatak'), *Szohodol* (< szláv *suchodol* 'száraz völgy'), *Pojana* (< román *poiana* < szláv *poljana* 'havasi rét'). E nevek közül *Lupsa* AF. 1 és *Offenbánya* AF. 2 a XIV., *Muncsel* a XV. században bukkan fel, míg a többi mind fiatalabb. – A mai havasi tanyacsoportok közül a következők neve van -ești-vel képezve: *Lungești*, *Giurgiuești*, *Haiducești*, *Albești*, *Negești*, *Bârlești*, *Incăești*, *Popești*, *Necrilești*, *Tecsești*, *Grozești*, *Măcărești*, *Butești*, *Mogos-Bârlești*, *Oncești*, *Cristești*, *Bogdanești*, *Bichești* (< magyar *Bika* szn.), *Mogos-Miklești*, *Bredești*, *Vlădești*, *Alomanești*, vö. Weigand: BA. I.

e nevek magyarázata mindig bizonytalan marad. Lehet azonban, hogy a jövőben a történeti forrásokban említett ókori népek nyomait a helynevekben is ki lehet mutatni. Az eddigi ilyen irányú kísérletek azonban mindezideig eredménytelenek maradtak. Itt csak egy-két komolyabbat említek meg.

Az egyik Kisch Gusztávnak, az erdélyi helynevek fáradhatatlan és érdemes szász kutatójának elmélete, amely szerint Erdély néhány helyneve ó-görög eredetű.¹ Kisch ezeket elgörögösödött keltáknak tulajdonítja (vö. *Galac* BN. 16, F. 11). Később oda módosította ugyan elméletét, hogy e nevek közvetlenül a keltából valók,² azonban nem mondott le egészen a görög elméletről sem, mert pl. a *Körös* folyó nevét

¹ *Harina* BN. 22, *Dipse* BN. 17, *Teke* Kl. 13,7. Vö. G. Kisch: Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 1910. 101, 1911. 137. – A *Harina* névnek a görög ἄλινα (ἄλις 'só') szóból való magyarázata feltételeznél, hogy a név a magyarba és a szászba (a *Harina* név a szászban a szomszéd *Galac* nevében maradt fenn: *Heresdorf* BN. 16) román közvetítéssel került, mert a magánhangzóközi *-l-* > *-r-* változás román sajátosság. Ez ellen a feltevés ellen azonban már az a körülmény is tanúskodik, hogy az egész környéken egyébként korai román helynévadásnak sehol semmi nyoma nincs. A románoknak e vidéken a XIV. század előtt való jelenlétét bizonyító valami adat nélkül ez a különben önmagában is merész feltevés teljesen elfogadhatatlan. – A név eredete különben ismeretlen. A név régi alakjai alapján (1246: *Herina* ZW. I, 72, 1282: *Herena* ZW. I. 143, 1341: *Harena* ZW. I, 519, 1343-7: *Herena* ZW. II, 8,43,45,1363: *Harena* ZW. II, 201, 1395, 1402: *Harinna* Teleki OKI. I, 253, 284, 287, 1403: *Haryna* ou. 293, stb.) lehetne egy szláv **Chrěnoŋa* (a *chrěno* 'torma' szóból) magyar származéka is, amiből a magyar **Herenna* ~ **Herinna* > **Herena* ~ **Herina* > *Harina* fejlődés könnyen megmagyarázható (a fejlődésre vö. szláv *klětōka* > magyar *kalitka*, szláv *telęga* > magyar *taliga*, stb.). Ezt a lehetséges szláv nevet azonban szláv területről kimutatni nem tudom, bár más képzővel: *Chrěnov* gyakori. Magyarítani lehet azonban egy *Herena* szn.-ből is, amely pl. *Herena* alakban Vas megyében (1292: W. X, 93), *Herna* alakban pedig Borsodban fordul elő (1301: Zichy Okm. I, 103). A szn. valószínűleg a szlávból származik és szintén a *chrěno* az alapja (vö. a cseh *Chřen*, *Chřenek* szn.-eket, Gebauer, Slovník staročeský, 555, orosz *Chrěnov* Tupikov, Slovář drevne-russkich ličnych sobstvennych innen. S. Peterburg, 1903. 811). – Volt egy *Harna*, *Herna* hn. Biharban is (1344: *Harna*, 1587: *Herna* Jakó 257). – A *Dipse* ~ *Dipša* névnek a görög διψάω 'szomjazni' szóból való magyarázata ellen már a név hangalakja is tiltakozik. Sem a magyarban, sem a románban ugyanis az *s* (*sz*)-ből *a* előtt *š* nem fejlődhetett. A régi adatok arra mutatnak, hogy a név eredetileg *gy-vel* kezdődött (1332-7: *Gypsa*.) A név esetleg egy **Gyibsa* szn.-ből való (vö. 1211: *Gib* PRT. X, 506, 1217: *Guepsa* W. XI, 141), amely a német eredetű *Gibárt* név feltehető *Gyibárt* alakjának (vö. *Girót* és *Gyirót* < német *Gerhart*) lehet a származéka. – Egy *Gyipsa* a szerb *Djipša* nevű helység van a Szerémségben is (Lipszky, Rep., Imenik-Registar).

² Kisch, Sieb. 54.

a legutolsó nagy munkájában is a görög χρύσεος 'aranyos'-ból magyarázta. Milyen kevésbé meggyőzők a magyarázatai, a maga idejében már Asbóth bebizonyította.¹

A másik kísérlet gepida nyomokat igyekszik helyneveinkben kimutatni. Diculescu² és nyomában Gamillscheg³ gepida-román kontinuitást tett fel és Erdély néhány helynevét a gepidából próbálta megfejtetni. Karácsonyi János viszont néhány teljesen hibás névmagyarázat alapján a székelyek gepida eredetét akarta kimutatni.⁴ Ámbár elvben egyáltalában nem volna valószínűtlen, hogy területünkön gepida eredetű helynevek is előforduljanak, hiszen gepidák itt évszázadokon keresztül valóban laktak, az is bizonyos, hogy az eddigi magyarázatokat elfogadni nem lehet.⁵

Legnagyobb valószínűséggel talán még török eredetű nevekkel számolhatunk területünkön. Addig azonban, míg a török helynevek rendszerét és a török helynévadás módjait nem ismerjük, területünk helyneveinek törökből való magyarázata mindig bizonytalan marad.

II. SZÁSZ HELYNEVEK

A szászok II. Géza királyunk hívására a XII. század közepén érkeztek az országba, tehát olyan korban, amikor a magyarság Erdély területét nagyjában már megszállta. Eleve valószínű tehát, hogy a szászoklakta területen a szászok helynévanyagában magyar eredetű helynevek is találhatóak. Már szász részről is régen rámutattak arra, hogy a szász helynévanyag nem jelentéktelen része a magyarból származik.⁶ A ma-

¹ Asbóth: Nyelvtudomány III – 1911, 104, IV – 1912, 49.

² Diculescu, Die Gepiden. I. Leipzig, 1923.

³ E. Gamillscheg, Die altgermanischen Bestandteile des Ostromanischen: Romania Germanica II. Berlin-Leipzig, 1935. 233–266.

⁴ Karácsonyi, Die Vorfahren der Szekler und die Szekler Madjaren: Volk und Völker. Breslau, 1925. A székelyek ősei és a székely magyarok. Cluj-Kolozsvár, 1924. és Márki-Emlékkönyv 1927. 98–124. E teória kései felmelegítését l. Fülöp Zs. – Ács A., Kik voltak a székelyek? Budapest, 1939.

⁵ Vö. Kniezsa, Zur Frage der gepidisch-rumänischen Symbiose in Siebenbürgen. AECO. III, 208–227, Fr. Schuster, Die Gepiden-Rumänentheorie. Bemerkungen zu Ernst Gamillscheg Romania Germanica. II. Band. Siebenbürgische Vierteljahrschrift LX – 1937, 62–76, Fr. Schuster, Die Gepiden–Szekler-Theorie. Siebenbürgische Vierteljahrschrift LX, 190–208, Kniezsa, Gepidák voltak-e a székelyek? Magyar Családtörténeti Szemle 1939.

⁶ Vö. G. Kisch, Erloschenes Magyarentum im Siebenbürger Sachsenlande. Schullerus-Festschrift. 1924, Scheiner, i. m.: BA. II–III. Kisch, Sieb., stb.

gyar eredetű nevek a Beszterce-vidék helynévanyagának túlnyomó többségét alkotják¹, délen pedig, a Királyföldön, bár a többi helynévvel szemben kisebbségben is vannak, mégis tekintélyes számot tesznek ki. A Királyföld északi részén, Nagy-Küküllő megyében, a magyar helynevek aránya igen jelentős,² ezzel szemben délen, Szeben megyében csak egy-két magyar eredetű helynév található,³ ezek is legtöbbször eredetileg vármegyei területen feküdtek és csak később jutottak a szászok kezére. A Barcaságban viszont nincs egyetlen egy helynév sem, amelyet a szászok a magyarból vettek volna át. Itt – néhány helynévtől eltekintve, amely a magyarban a szászból való – csupán egymásnak értelem szerint megfelelő, párhuzamos helynévadáson alapuló helynevekkel találkozunk.⁴

Ami a magyarból átvett helynevek típusait illeti, ezek – néhány ritka kivételtől eltekintve – mind a természeti nevek csoportjába tartoznak. Vannak köztük pataknevekből⁵, illetőleg dűlőnevekből alakult helységnevek, amelyek egykori növénytakaróra,⁶ talajminőségre és a térszín alakulataira mutatnak,⁷ valamint állatnevekből származnak.⁸ A többi magyar helynévtípus közül, a *Széplak* helynevet kivéve (Kl.

¹ A német eredetű helynevek a következők (csak a magyar alakokat idézem): *Sáromberke* MT. 56, *Friss* BN. 5, *Serling* BN. 11, *Nagyfalu ~ Grossdorf* BN. 12, *Bilak* BN. 13, *Dipse* BN. 17, *Galac* BN. 16, *Bongád ~ Baumgarten, Nec* BN. 15, *Fehéregyháza ~ Ferihaza ~ Weisskirchen* (Kisch, Nb. 143), *Besenyő* BN. 26, *Simontelke ~ Şimontelnicu ~ Simonsdorf* (Kisch, Nb. 122), *Vinda* BN. 36, *Várhely* BN. 42, *Petres ~ Petreş ~ Petersdorf* (Kisch, NB. 99), *Rágla* BN. 43, *Aldorf* BN. 34, *Borgó* BN. 38. – A többiek magyar eredetűek.

² *Baromlak* NK. 19, *Vessződ* NK. 8, *Meggyes* NK. 22, *Buzd* NK. 24, *Bolya* NK. 10, *Holdvilág* NK. 57, *Magyarós* KK. 71, *Kézd* NK. 70, *Szóllós* KK. 69, NK. 59, *Szénaverős ~ Senereuş ~ Zendersch, Segesvár* NK. 61, *Almakerék* NK. 52, stb.

³ *Ludas* Szb. 13, *Omlás* Szb. 19, *Ecellő* Szb. 20, *Tolmács* Szb. 37, *Szakadát* Szb. 52.

⁴ *Apáca ~ Apaşa ~ Geist | Szűnyogszék ~ Ţinţari ~ Schnackendorf | Veresmart ~ Rotbach* Br. 2 | *Magyarós ~ Nussbach* Br. 1 | *Földvár ~ Marienburg* Br. 3 | *Feketehalom ~ Zeiden* Br. 9., stb.

⁵ *Sajó ~ Schogen* BN. 8, *Sebes ~ Schees* BN. 4, *Cserged ~ Schergied* AF. 96, *Homoród ~ Hamruden* Nagy-Küküllő m., stb.

⁶ *Hásság* NK. 1, *Almád* NK. 33, *Almás* KK. 79, *Csávás* KK. 53, *Szóllós* NK. 59, KK. 69, *Szénaverős ~ Zendersch*, Nagy-Küküllő m., *Nádas* KK. 71, *Magyarós* KK. 70, *Egerbegy* NK. 5, *Árpás* F. 5, *Bürkös* NK. 40, *Vessződ* NK. 8, 44, *Almakerék* NK. 52, *Meggyes* NK., 22, stb.

⁷ *Kövesd* NK. 41, *Vermes* BN. 19, *Halmágy* NK. 82, *Segesd* NK. 65, *Omlás* Szb. 19, *Szakadát* Szb. 52.

⁸ *Solymos* BN. 7, *Holdvilág* NK. 57, *Báránykút* NK. 95, *Ludas* Szb. 13, *Baromlak* NK. 19, *Tyukos* NK. 81.

150, 151), csak a puszta személynévekből alakult helynevek vannak képviselve.¹ De ennek a típusnak is általában német képzés, és pedig a *Dorffal* való összetétel felel meg,² jelölve annak, hogy e nevek már a szászok beköltözése után mindkét nép jelenlétének korában keletkeztek, Ugyanez a szász megfelelője kivétel nélkül a magyar *falva*, *háza*, stb. összetételeknek is.

Jellemző a templomok védőszentjeinek nevéből alakult helynevek magyar jellegére, hogy ez a típus – az egy *Mindszent* ~ *Allerheiligen* (AF. 54) helynevet kivéve – a szászban szinte teljesen hiányzik. A magyar *Szent Ágota*, *Szent László*, *Szent Iván* helyneveknek itt ugyanis *Agnieteln*, *Lasseln*, *Johannisdorf* felel meg. Az idetartozó helynevek száma is igen csekély a Szászföldön a magyar vidékekhez viszonyítva.

A szászok a magyarokon kívül még szlávokat is találtak. Van ugyanis néhány szláv eredetű helynév, amelynek német hangalakja közvetlenül a szlávból való átvétel mellett tanúskodik.³ Még határozottabban vallanak egy közvetlen német-szláv érintkezésre azok a helynevek, amelyek szláv-német párhuzamos helynévadáson alapulnak.⁴

A német eredetű szász helyneveknél a típusok aránya éppen fordítottja a magyar eredetű szász helynevek típusainak. Míg a magyar eredetű helynevek legnagyobb része a természeti nevek csoportjába tartozik és az eredeti településnevek száma jelentéktelen, a német eredetű neveknél ez utóbbiak az uralkodók. Természeti adottságok neveiből alakult német eredetű helynevek – néhány elszigetelt esettől eltekintve⁵ – csak a Királyföld déli felében és a Barcaságban találhatók.⁶ Ez is

¹ *Bénye* KK. 18, *Fajsz* KK. 24, *Bolkács* KK. 87, *Erked* U. 8, *Ecsellő* Szb. 20, *Enyed* AF. 110, *Sárkány* F. 12, *Csanád* AF. 100, *Tolmács* Szb. 37, *Toporcsa* Szb. 14.

² *Buda* ~ *Budendorf* NK. 74, *Dálya* ~ *Dallendorf* NK. 69, *Földszin* ~ *Felsendorf* NK. 54, *Hégen* ~ *Hendorf* NK. 50, *Rukkor* ~ *Ruckersdorf* F. 7, *Zsombor* ~ *Sommerburg* U. 43.

³ *Kelnek* Szb. 10 (ezt a helynevet a magyarok is, románok is a szászoktól vették át), *Zalatna* NK. 34, *Doborka* Szb. 17, *Beszterce* BN. 35.

⁴ *Szelindeh* ~ *Slimnic* ~ *Stolzenburg* Szb. 44, *Garat* ~ *Stena* ~ *Stein* NK. 77.

⁵ *Serling* BN. 11, *Dipse* ~ *Dürrbach* BN. 17, *Bongárt* ~ *Baumgarten*, *Rudály* ~ *Rautal* NK. 55, *Berethalom* ~ *Birthälm* NK. 30.

⁶ *Alcina* Szb. 34, *Cikendál* Szb. 49, *Vurpod* Szb. 48, *Dolmány* Szb. 46, *Nagy-Disznód* ~ *Heltau* Szb. 34, *Kereszténysziget* ~ *Grossau* Szb. 30, *Holcmány* Szb. 54, *Illenbák* Szb. 57, *Boholc* NK. 99, *Kálbor* ~ *Kaltenbrunnen*, *Nagy-Küküllő* m., *Hidegvíz* ~ *Kaltwasser* NK. 6, *Rehó* ~ *Reichau* Szb. 9, *Sona* ~ *Schönau* KK. 22, stb. – *Magyarós* ~ *Nussbach* Br. 1, *Veresmart* ~ *Rotbach* Br. 2, *Krizba* ~ *Krebsbach*, *Holbák* ~ *Hohlbach*, *Vidombák* ~ *Weidenbach* Br. 10, *Rozsnyó* ~ *Rosenau* Br. 12, stb.

mutatja, hogy a Beszterce-vidéknek és a Királyföld északi részének helynévanyaga a szászok beköltözésekor már ki volt alakulva. Valóban lakatlan terület, a források desertuma, csak a Királyföld déli része és a Barcaság lehetett.

A személynevekből származó helyneveknél egyetlen egy példát sem találunk a német *-ing*, *-ingen* patronymicum képzőre. Ennek az a magyarázata, hogy a szászok beköltözése idején, a XII. században ez a képző már az egész német nyelvterületen sehol sem volt eleven, mert már a X. században elavult.¹ Feltűnő azonban, hogy ez a képző másodlagos, analógiás alakulatokban is csak két névben mutatható ki,² holott például Csehországban és Nyugatmagyarországon, bár eredeti funkciójában itt sem található, még a XIV. században is gyakori. Ez talán azzal magyarázandó, hogy míg Csehország és Nyugatmagyarország német lakossága újabb és újabb rajok révén az *-ing* képzős helynevek területével állandó kapcsolatban állt, a szászok a XII. század után új elemekkel már alig gyarapodtak.³

Román eredetű szász helynév – eltekintve a teljesen új átvételektől, mint pl. *Reschinar*, stb.⁴ – egyáltalában nincs.

Van néhány szász helynév, amely a franciából származik, illetőleg francia telepések emlékét őrzi.⁵ Ezek a szász telepésekkel együtt beköltözött francia »hospes«-ektől származnak, illetőleg rájuk vonatkoznak.

III. ROMÁN HELYNEVEK

A) Víznevek.

Mint az első fejezetben kimutattam, nincs egyetlenegy nagyobb, legalább három-négy helység területén keresztül folyó patak sem, amelynek neve a magyarban a románból származnék. De nincs ilyen –

¹ Ernst Schwarz, *Die Ortsnamen der Sudetenländer als Geschichtsquelle*. München-Berlin, 1931. 78.

² *Kelnek* ~ *Kelling* Szb. 10 és *Doborka* ~ *Dobring* Szb. 17.

³ Hiányzik a szepesi szászoknál is, vö. Loisch id. térképét.

⁴ A helységre az első adat ugyan 1492-ből való, akkor azonban még *Städterdorf* 'a város faluja' volt a neve (1492: *Steterdorf* BA. III, 117). A román név 1496-tól található (*Roschoneyra* BA. III, 117), de a szászok nyilván azután is *Städterdorf*-nak hívták, mert a mai névalak egészen friss átvételre mutat.

⁵ *Aldorf* BN. 34, *Valdorf* NK. 87 és *Ugra* ~ *Galt* NK. 78.

talán egyetlen egy kivételével, amely azonban kétségtelenül másodlagos¹ – a románok által használt elnevezések között sem. Valamennyi folyó és patak neve a románban idegenből származik. Legnagyobb része a magyarból való, kisebb része közvetlenül a szlávból van átvéve, három pedig a németből ered.²

A magyar és szláv eredetű román víznevek sajátosságos kettősséget mutatnak. Míg északon a románok minden víznevet a magyarból vettek át,³ még azokat is, amelyek a magyarban ismeretlen eredetűek, vagy

¹ Ez a *Hortobágy* pataknak (az Olt jobboldali mellékvizének) román *Cornățel* neve. A román név azonban nem látszik réginek. Ezen név mellett a pataknak még két másik neve is használatos a románban: *Hârtibaciu* (< magyar *Hortobágy*) és *Hârtibav* (< ószász *Hartibach*, ma *Harbach*). Mindkét névnek a románban réginek kell lennie. A magyar eredetű névnek még abból az időből kell származnia, amikor a patak környékén még magyarság is lakott. A németből való név pedig olyan hangalakot tükröztet, amely a szászban már a XIV. században sem élt (1336-ban már *Harbas-dorff* szerepel ZW. I, 446, tehát már nem *Hartibach* !). A *Cornățel* név valószínűleg a patak mellett fekvő *Hortobágyfalva* ~ *Harbasdorf* ~ *Cornățel* falu nevéből vívódott át a patak nevére. – A román névalak a középkorban nem fordul elő. Az 1306. évre datált oklevél *Cornachel* adata (ZW. I, 234) nem számít, mert az oklevél Kemény hamisítványa a XVIII. századból (vö. Tagányi: Századok 1893, 55 – 56, Karácsonyi, A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. Budapest, 1902).

² *Weidenbach* ~ *Ghimbav*, *Harbach* ~ *Hârtibav* és **Forchenbach* ~ *Porumbac* (vö. Scheiner: BA. II, 37, 109, Kniezsa, Erdély víznevei és *Vidombák* Br. 10, *Hortobágyfalva* Szb. 50 alatt).

³ *Kapus* ~ *Căpuș* 241, *Nádas* ~ *Nădaș* 242, *Lápos* ~ *Lăpuș* 252, *Almaș* ~ *Almaș* 263, *Egregy* ~ *Agrîș* 264, *Szilágy* ~ *Sălagiu* 265, *Berettyó* ~ *Bereteu* 31, *Komlód* ~ *Comlod* 612, *Ludas* ~ *Ludoș* 613, *Aranyos* ~ *Arieș* 614, *Hesdát* ~ *Valea Heșdatelor* 614.4, stb. – Az e tények ellen román részről újabban felhozott kifogásnak, hogy e magyar eredetű nevek a hegyvidék románságánál még ma sem gyökeresedtek meg, mert e patakokat a forrásvidékükön ma is csak 'a patak'-nak, 'nagy patak'-nak, 'falv patakjá'-nak (*Valea*, *Valea mare*, *Râu mare*, *Pârâul satului* stb; vö. S. Pop: Siebenbürgen. I. București, 1943. 321, 342, E. Petrovici: Transilvania LXXIV, 115), nevezik, településtörténeti szempontból jelentősége nincs. A patakok forrásvidékein másutt is előforduló hasonló nevek nem lehetnek eredetiek. Ezek azzal a jelenséggel függnek össze, hogy ma a helység és a patak nevének viszonya éppen a fordítottja a régi helyzetnek. Míg régebben, a betelepülés kezdetén a patakok nevei voltak a fontosabbak és állandóbbak, a települések megszilárdulása óta a helyzet megfordult. Míg régebben igen sok helység a mellette levő pataktól kapta a nevét, később éppen a patakok nevei változtak meg a helységek nevei után. Pl. *Lőcse* patak > *Lőcse* város > ma *Lőcsei*, *patak* ~ *Levočský potok* ~ *Leutschauerbach*, a névre vö. Kniezsa: MNy. XXXV, 183. Ide tartozik *Cibin* ~ *Țibin* pataknak előforduló *Râu Sibiului* 'Szeben pataka' neve is (S. Pop: Siebenbürgen I, 343), de már a birtokviszony is mutatja, hogy a városról másodlagosan van elnevezve. – Ha a patak a helység egyetlen vize, a nép egyszerűen 'a patak'-nak, a 'falv patakának' nevezheti. Ezzel függ össze,

a szlávól származnak,¹ a Marostól délre fekvő nyugati részeken több román víznév közvetlenül a szlávól való átvételre mutat.² Itt egyetlenegy szláv eredetű víznév sem akad, amelyet a románok az északi területekhez hasonlóan magyar közvetítéssel vettek volna át, sőt itt néhány esetben még olyan vizek neve is szláv eredetű a románban, amelyeknek a magyarban magyar nevük van.³ Ez mindenesetre arra vall, hogy a románok beköltözésük idején itt délen még szlávokat is találtak. Ezt a következtetésünket, mint látni fogjuk, a helységnevek is megerősítik.

A román eredetű víznevek teljes hiánya már önmagában is valószínűtlenné teszi, hogy ezzel szemben a legnagyobb folyók neveinek hagyomány a románban a római korig nyúljon vissza. Ha ez ellen semmiféle hangtani kritérium sem szólna, a fenti tények akkor is ellene vallanának. Ezt azonban a román nevek hangalakja is világosan bizonyítja.

A románban az *a* sem latin, sem szláv, vagy magyar eredetű szavakban soha nem változik *o*-vá, vagy *u*-vá, hanem mindig megmarad *a*-nak. Ha ezzel szemben a római kori *Maris-us*, *Samus*, *Alutus* neveknek a románban *Mureș*, *Someș*, *Olt* felel meg, világos, hogy e neveknek a románban nem lehet a római kor óta megszakítatlan hagyományuk. Ezek a nevek csak olyan nyelvből lehetnek átvéve, amelyekben *a* > *o* hangfejlődés történt. Ezért maguk a román kutatók is elismerik, hogy e nevek idegen nyelv közvetítésével jutottak be a románba, erről a nyelvről viszont egyöntetűen felteszik, hogy a szláv volt.⁴ Ha azonban

hogy pl. a máramarosi *Sajó* patakot, vagy a kolozsmegyei *Nádas* patakot Oláh-Nádas községben egyszerűen 'a patak'-nak hívják. A helységek *Sajó* ~ *Șieu*, illetőleg *Nádas* ~ *Nădaș* nevei azonban világosan mutatják, hogy eredetileg a pataknevet itt is ismerték. Hogy egy nagyobb folyót forrásánál másképpen neveznek, arra mindenütt van példa. A Kis-Küküllőt pl. Parajdig *Nagyág*-nak nevezik, és csak Parajdtól kezdve *Küküllő*. Ebből pedig mégsem lehetne arra következtetni, hogy ez azért van, mert a Küküllő név mint a medence belsejében keletkezett idegen név, még máig sem vált ismertté Parajdon és környékén.

¹ Pl. *Visó* ~ *Vișău* 11, *Ilosva* ~ *Ilișua* 112, *Lekence* ~ *Lechința* 222.3, 612, *Deberke* ~ *Deberche* 261, *Dézna* ~ *Dezna* 51, *Torockó* ~ *Trăscău* 614.2, stb. – Ami a román *Crasna* név közvetlen forrását illeti, bár a névalak maga semmi támponttal nem szolgál, a környék teljesen magyar jellegű névanyaga alapján nem lehet kétség, hogy ez a név is magyar közvetítéssel került a románba.

² *Küküllő* ~ *Târnava* 623, *Orbó* ~ *Gârbova* 615, *Jó* ~ *Dobra* 624.2, *Egregy* ~ *Cerna* 624.3, *Cód* ~ *Sad* 715.4, *Bisztra* ~ *Bistra* 813, *Cserna* ~ *Cerna* 97, *Béla* ~ *Belareca* 971, stb.

³ L. előbb *Küküllő* ~ *Târnava*, *Jó* ~ *Dobra*, *Egregy* ~ *Cerna* és *Feketevíz* ~ *Cernavoda* 715.2, *Csuka* – *Sciuca* 817, stb.

⁴ Pl. Drăganu, Rom. 496, 474, 536, S. Pușcariu, *Limba română*. I. București, 1940. 306. – Pușcariu a Szamos román *Someș* nevét nem említi a szláv közvetítésszerű román folyónevek között

tekintetbe vesszük egyfelől e neveknek ó-magyar *Moris*, *Szomis*, *Olt* alakjait, másfelől azt a körülményt, hogy e folyók mellékvizeinek nevei túlnyomó többségükben a magyarból valók, a magyar közvetítés sokkal valószínűbb, mint a szláv. Ez a *Someș* esetében nem lehet kétséges, mert a Szamos mellékvizeinek nevei még akkor is a magyarból jutottak a románba, ha a nevek végeredményben a szlávból származnak.

Ugyanígy kétségtelen, hogy a román *Timiș*, *Bârzava* és *Cerna* nevek sem mehetnek vissza közvetlenül a római kori *Tibiscus*, *Bersovia*, *Dierna* ~ *Zerna* nevekre. Itt sincs komoly kutató, aki nem idegen közvetítést tételezne fel.¹ A román kutatók természetesen itt is szlávokra gondolnak. Ami a *Cerna* nevet illeti, a szláv közvetítés nem lehet kétséges, a *Timiș* névnél azonban valószínűbb, hogy a magyarból vették át (ó-magyar *Timis*, ma *Temes*), sőt ez a *Bârzava* esetében (ó-magyar *Burzva*, később *Borza*, a mai magyar név újkori átvétel a románból vagy a szerbből) sincs kizárva.

Van azonban két név, amelynél a római kor óta való megszakítatlan hagyományt még a komolyabb kutatók is feltételezik. Az egyik a Körös folyó román *Criș*, a másik pedig az Ompolynak román *Ampoi* neve.² Azonban egyrészt a román *Criș*-nek szabályosan megfelelő **Crisius* alapalak a forrásokban nem fordul elő, mert csak *Κρίσοϋς* és *Grisia* található,³ másrészt pedig egyéb okok szólnak ellene. Az a tény ugyanis, hogy a három Körös folyót, a Sebes-, Fekete- és Fehér-Köröst a románok is ugyanazzal a névvel (*Crișul repede*, *Crișul negru*, *Crișul alb*) nevezik,

¹ Drăganu, Rom. 244, 242, 237, Pușcariu i. m. 306 – 7. – Újabban azonban kísérletek történtek a román *Cerna* nevével közvetlenül a római kori *Dierna*, *Zerna*, *Tserna*, stb. névre visszamenő kontinuitást megállapítani (I. Jordan, *Diftongarea lui ă și o accentuați in poziția -a și -e*. Iași. 104). Ezt a bizonytalan feltevést S. Pop azonban már megdönthetetlen ténynek veszi és az összes *Cerna* neveket ősi, rómaiak előtti neveknek minősíti (Siebenbürgen I, 337). Hogy azonban még ez a *Cerna* név is a szlávól van átvéve, a legkétségtelenebbül a Cserna mellékvizének *Belareca* neve igazolja, amely a *Cerna* névvel ellentétben ('fekete') 'fehér folyó' jelent. – Petrovici viszont egyik tanulmányában (*Continuitatea dacoromână și Slavii*. Transilvania LXXIII – 1942, 864–878) úgy akarja az összes folyóneveket a románság számára megmenteni, hogy a ránk maradt adatokat »hivatalosaknak« minősíti és felteszi, hogy ezek mellett voltak »népi« alakok is. Ezeket a »népi« alakokat pedig úgy szerkesztette meg, hogy a mai román neveknek pontosan megfeleljenek (**Morisius*, **Somisius*, **Crisius*, **Timisius*, **Olutus*). Az ilyen kísérletek etimológiai játéknál egyébnek nem tekinthetők és teljesen értéktelenek.

² Drăganu, Rom. 313, 489, Gamillscheg, *Über die Herkunft der Rumänen*, *Jahrbuch der preussischen Akademie der Wissenschaften*. Jhg. 1940, 15, Pușcariu i. m. 253.

³ Melich, *HonfMg.* 24, Drăganu, Rom. 313.

világosan mutatja, hogy ők nem lehetnek e három folyó névadói. E folyókat ugyanis azonos névvel csak ott lehetett elnevezni, ahol a három folyó összefolyik és ahol e három folyó sajátosságainak különbsége egy területen közvetlenül megállapítható. Ez a terület pedig csak a Nagy-Alföld lehet. E három folyó közös neve tehát csak az Alföldön keletkezhetett és csak innen terjedhetett felfelé, a folyók forrásvidékei felé. Mivel pedig a románságról bizonyos, hogy terjeszkedésük ellenkező irányban, a folyók forrásvidéke felől az Alföld felé történt, sőt e folyók összefolyásának vidékét még ma sem érték el, semmiesetre sem tekinthetők e folyók névadóinak.¹

Az *Ampoi* esetében egy fontos hangtani kritériummal is rendelkezünk. A latin *Amp-ei-um* *-ei-*éből a románban *Amp-oi* nem keletkezhetett, míg a magyarban ez szabályos fejlődés és a magánhangzó-illeszkedéssel függ össze. Mint azt másutt részletesen kifejtettem, a román *Ompoi* alak közvetlenül a magyarból, az *Ampoi* viszont a németből van átvéve.²

b) Helységnevek.

1. Magyar eredetű helységnevek. A román helységneveknek nagy százaléka, sőt túlnyomó többsége a magyarból származik. Mivel pedig a magyar helynevek, mint azt az I. fejezetben részletesen kimutattam, kronológia és terület szempontjából jól megkülönböztethető típusokra oszlanak, igen tanulságos megvizsgálni, hogy az egyes magyar típusoknak a románban mi a megfelelője.

A személynévekből származó helynevek képzője a románban az *-ești* (az *-esc[u]* patronymicum képző többese), *-eni* (a valahová válót jelentő *-an[u]* többese), vagy pedig egy-két kisebb vidéken *-easă*. Népnevekből alakult helynevek pedig többes alanyesetben állanak. Ezzel szemben a népnevekből származó magyar helyneveket, akár *-i* képzővel alakultak³ akár pedig a népnév puszta alany esetét tükrözik,⁴ a románság

¹ Kniezsa: Szent István-Emlékkönyv II, 448, Erdély víznevei 17.

² Kniezsa, Erdély víznevei 25.

³ *Tóti* ~ *Tăuteu* Bh. 49, *Tóti* ~ *Toltia* Hu. 24, *Németi* – *Mintia* Hu. 66, *Király-Németi* ~ *Crainimet* BN. 25, *Németi* ~ *Mintiu* BN. 46. *Csehi* – *Ciheiu* Bh. 109, *Csehi* ~ *Ceheiu* Szl. 35, *Németi* – *Mintiu* SzD. 131, *Olaszi* ~ *Olosig* Bh. 21, *Oroszi* ~ *Orosia*, Alsó-Fehér m. (1410: Iczk. 60), *Oroszi* ~ *Uriș*, Maros-Torda m. (1453: *Alsoorozi* Cs. V, 723).

⁴ *Tót* ~ *Tăut* Bh. 149, *Horvát* ~ *Horoat* Szl. 59, *Páncél-Cseh* ~ *Pânticeu* Szl. 21.

mindig egyszerűen átvette és egyetlen egyszer sem fordul elő, hogy akár az egyik, akár a másik típusnak a románban román képzésű név felelne meg. Ilyen román képzésű, a magyarral egyidejű névadáson alapuló román nevekkkel csak a későbbi, összetett típusnál találkozunk (pl. *Tótfalu* ~ *Tăuți*, stb.).¹ Hasonlóan a személynevekből származó régibb magyar típusokhoz, a puszta személynevekből alakult és *-i* képzős helyneveknek sincs soha román *-ești*, *-eni* képzésű megfelelőjük² és mindig egyszerűen át vannak véve.³ Ilyen *-ești*, *-eni* képzős formák kizárólag csupán a későbbi magyar *-falva*, *-háza* összetételek egy részének felelnek meg.

Az összetétekből alakult magyar helynevek román megfelelőseit időrend és terület szempontjából a következő csoportokra oszthatjuk:

Az Erdélyi Medence középső részén (azaz Szolnok-Doboka (déli részén, Kolozs, Torda-Aranyos, Maros-Torda, Kis-Küküllő és Alsó-Fehér megyében),⁴ valamint a Nagy-Alföld peremterületein (azaz Szat-

¹ Pl. *Tótmás* ~ *Sárbi* Bh. 59, *Oroszfalu* ~ *Ruși* MT. 43, *Oroszfalu* ~ *Rusu* SzD. 78. – A később felbukkanó e típusba tartozó nevek: *Tótfalu* ~ *Tăuți* Szat- | már m. (1440: *Tothfalu* Maksai 221), *Tótfalu* ~ *Sárbi* Szatmár m. (1424: *Tothfalu* Maksai 222), *Oroszfalu* ~ *Ruși* (1411: *Oroszfalwa* Maksai 185), *Tótfalu* ~ *Totești* Hunyad m. (1416: *Tothfalw* Cs. V, 142). – De *Tóttelek* ~ *Tăutelec* Bh. 61.

² Az ide tartozó nevek száma meghaladja a 160-at. L. a II. függelék. Néhány példa Alsó-Fehér megyéből *Gezse* ~ *Gheja* 5, *Cintos* – *Ațintis* 4, *Lándor* ~ *Nandru* 8, *Koppánd* ~ *Copand* 16, *Cesztve* ~ *Cisteiu* 22, *Fugad* – *Ciuguzăl* 28, *Enyed* ~ *Aiud* 41, *Miriszló* ~ *Mirăslău* 42, *Csáklya* ~ *Cetea* 52, *Gáld* – *Galda* 55. *Benedek* ~ *Benic* 56, *Bocsárd* ~ *Bucerdea* 61, *Akmár* ~ *Acmar* 73, *Vinc* ~ *Vinț* 75, *Csüged* ~ *Ciugud* 78, *Dálya* ~ *Daia* 86, *Cesztve* ~ *Cisteiu* 88, *Bocsárd* ~ *Bucerdea* 90, *Csanád* ~ *Cinade* 100, *Béld* ~ *Beldiu* 120. – Az *-i* képzős nevek román megfelelősei: *Tamási* ~ *Tămașeu* Bh. 36, *Pályi* ~ *Paleu* Bh. 65, *Sályi* ~ *Șauai* Bh. 116, *Sályi* ~ *Șeulia* KK. 10, *Petri* ~ *Petrindu* Kl. 22,23, *Petri* ~ *Petreu* Szt. 92, Bh. 8, 18.

³ Az egyetlen kivétel *Domokos* ~ *Dămăcușeni* SzD. 2 csak látszólagos, mert a mai magyar név másodlagos és eredeti *Domokosfalva* alakból a XV. század után keletkezett.

⁴ Szolnok-Doboka m.: *Vajdaháza* ~ *Vaidahaza* 19, *Szótelke* ~ *Sotelec* 22, *Mikeháza* ~ *Michaza* 61, *Kentelke* ~ *Chintelnic* 86, *Péterháza* ~ *Petrihaza* 130 | Kolozs m.: *Sárvásár* ~ *Șăula* 6, *Tamásfalva* ~ *Tămașa* 27, *Papfalva* ~ *Popfalău* 53, *Csomafejű* ~ *Ciumafaia* 60, *Bonchida* ~ *Bonțida* 65, *Györgyfalva* ~ *Giurfalău* 80, *Szamosfalva* ~ *Someșfalău* 88, *Apahida* ~ *Apahida* 89, *Csehtelke* ~ *Cistelec* 111, *Szombattelke* ~ *Sâmbotelec* 115 | Torda-Aranyos m.: *Potsága* ~ *Poceaga* 4, *Sinfalva* ~ *Șonfalău* 33, *Keménytelke* ~ *Chimitelnic* 68 | Maros-Torda m.: *Udvarfalva* ~ *Odorfalău* 7, *Radnótfája* ~ *Iernuțfaia* 51, *Péterlaka* ~ *Petrilaca* 54, *Lőrincfalva* ~ *Lorințfalău* 67, *Karácsonyfalva* ~ *Caracionfalău* 69, *Gyalakuta* ~ *Gialacuta* 89 | Kis-Küküllő m.: *Bábahalma* ~ *Bobohalma* 14, *Mikeszásza* ~ *Micăsasa* 27, *Királyfalva* ~ *Craifalău* 37, *Sövényfalva* ~ *Șomfalău* 38,

már, Szilágy, Bihar és Temes megyében) a románok a XIV. század előtt említett magyar helyneveket egyszerűen átvették.¹ Itt tehát egyetlen egy eset sem fordul elő, hogy nemcsak a régibb típusoknak, hanem az újabb összetett típusoknak is *-ești*, *-mi* képzős név felel meg.² E területen még a később keletkezett, csupán a XV. századtól kezdve említett helységek nevei is egyszerűen át vannak véve.³ Néha megtörténik, hogy a magyar helynévösszetétel második tagja a románban nem tükröződik, a román név tehát úgy fest, mintha a pusztá személynévből alakult helynév átvétele volna.⁴ Ez talán azzal magyarázandó, hogy e típus kialakulásának elején e nevek magában a magyarban is kétféle alakban váltakozhattak egymással.

Ezzel szemben a magyar összetételeknek Máramarosban és Hunyadban kivétel nélkül *-ești*, *-mi*, *-easă* román képzésű név felel meg.⁵ Itt a *Papfalva* ~ *Popfalău* típus nem fordul elő, helyette a *Popești*, *Popeni* található. Ez a magyar-román egyidejű helynévadásra mutató típus azonban a XIV. század végéig említett helységek nevei között még szer-

Csüdőtelke ~ *Cuștelnic* 41, *Gálfalva* ~ *Ganfalău* 44, *Héderfája* ~ *Idrifaia* 50, *Balavására* ~ *Bălăușeri* 62, *Fületelke* ~ *Filitelnic* 66, | Alsó-Fehér m.: *Kutyfalva* ~ *Cuci* 1, *Péterlaka* ~ *Petrilaca* 2, *Csekelaka* ~ *Cecălaca* 10, *Batizháza* ~ *Botez* 11, *Miklóslaka* ~ *Micoșlaca* 23, *Ispánlaka* ~ *Șpălnaca* 33, *Lőrincréve* ~ *Liorinț* 40, *Mihálcfalva* ~ *Mihalța* 87, *Pókafalva* ~ *Păuca* 108.

¹ Bihar m.: *Mihályfalva* ~ *Mihailfalău* 4, *Jankafalva* ~ *Ianca* 30, *Pelbárt-hida* ~ *Parhida* 34, *Pósalaka* ~ *Poșalaca* 82, *Székelytelek* ~ *Șititelec* 117, *Tamáshida* ~ *Tămașda* 138, *Marcelháza* ~ *Marțișaz* 132 | Szatmár m.: *Patóháza* ~ *Patău* 33 | Szilágy m.: *Győrtelek* ~ *Giurtelec* 32, *Paptelek* ~ *Poptelec* 95, *Désháza* ~ *Deja* 102.

² A kevés kivétel már az erdővidéken, található, amelynek betelepítése csak a XIV. században kezdődött: Alsó Fehér m.: *Karácsonyfalva* ~ *Crăciunel* 89, *Farkastelke* ~ *Lupu* 98 | Kis-Küküllő m.: *Péterfalva* ~ *Petrisat* 20 (Bihar m.: *Dubricsony* ~ *Dubricionești* 92 | Szilágy m.: *Bogdánháza* ~ *Stărciu* 56, *Ilylyésfalva* ~ *Băsăști* 112.

³ Pl. *Tompaháza* ~ *Tâmpăhaza* (1439: Cs. V, 63) Alsó-Fehér m., *Vajdakuta* ~ *Vaidacuta* Kis-Küküllő m., *Bánlaka* ~ *Bălnăca* Bihar m. (1406: Jakó 206), *Benedekfalva* ~ *Benefalău* Szilágy m. (1475: Szlmon. III, 112), stb.

⁴ Vö. *Inaktelke* ~ *Inuc* Kl. 37, *Bogártelke* ~ *Bogara* Kl. 40, *Kozmatelke* ~ *Cozma* Kl. 145, *Pócsfalva* ~ *Păucea* KK. 42, *Pócstelke* ~ *Păucea* KK. 34, *Szőkefalva* ~ *Săuca* KK. 43, *Désfalva* ~ *Deaș* KK. 46, *Mikefalva* ~ *Mica* KK. 47, *Berecstelke* ~ *Brețcu* MT. 33, *Abosfalva* ~ *Aboș* KK. 45.

⁵ Máramaros m.: *Karácsonyfalva* ~ *Crăciunești* 18, *Bárdfalva* ~ *Berbesti* 22, *Gyulafalva* ~ *Giulești* 23, *Deszeháza* ~ *Desești* 26, *Hernicsháza* ~ *Hărnicești* 25, (kivétel *Batizháza* ~ *Batiza* 10, amely azonban nem a román jellegű Mára völgyében, hanem a magyar jellegét sokáig megőrzött Iza völgyében fekszik). – Hunyad m.: *Sárfalva* ~ *Șăulești* 20, *Tamáspataka* ~ *Tămășasa* 29 (a képzőre vö. Drăganu, Rom. 75).

felett ritka és csak a XV. századtól kezdve válik gyakoribbá. A XV. században felbukkanó helységek neveiben Hunyad,¹ Krassó-Szörény,² Arad,³ Bihar⁴ és Szatmár megye⁵ hegyvidéki területein fordul elő. Gyakori a XVI. században felbukkanó helységek nevei között főleg Bihar megyében (a Fekete-Körös felső völgyében),⁶ és Szatmár megye déli részén (a régi Kővár vidékén)⁷. Mind e helységek azonban forrásainkban általában magyar nevükön említetnek még akkor is, ha ma már csak a román alakjuk ismeretes a magyarban is.

Valószínűleg ilyen párhuzamos helynévadáson alapulnak azoknak az elpusztult helységeknek nevei is, amelyek személynevek összetételéből keletkeztek, bár a forrásokban csak magyar nevükön fordulnak elő. E mellett szól az a körülmény is, hogy ezeken a területeken néhány helységet a források magyar nevük mellett néha román alakban is említenek.⁸

A párhuzamos helynévadáson alapuló magyar-román helynévpárok mellett azonban találkozunk olyan helységekkel is, amelyeket már a forrásokban is csak román néven neveznek. Ezek azonban csak egészen kis területekre korlátozódnak. Hunyad, Arad és Krassó-Szörény területén

¹ *Kabest* ~ *Căbești* (1484: *Kabafalwa* Cs. V, 98), *Danulesd* ~ *Dănulești* (1468: *Danylafalwa* Cs. V, 85), *Tatarest* – *Tătărești* (1418: *Tatarfalua* Cs. V, 141), *Godinest* ~ *Godinești* (1418: *Gedenfalva* Cs. V, 92), *Tamasesd* ~ *Tămășești* (1468: *Tamasfalva* Cs. V, 141), *Mikanesd* ~ *Micănești* (1468: *Mikafalua* Cs. V, 112), stb.

² *Draksinest* ~ *Drăcșinești* (1454: *Draxinfalwa* Cs. II, 35), *Pogănest* ~ *Pogănești* (1454: *Poganfalwa* Cs. II, 72), *Leukusest* ~ *Leucușești* (1454: *Lewkusfalwa* Cs. II, 49), stb.

³ *Pernyest* ~ *Pârnești* (1479: *Pernyefalwa* Cs. I, 763), *Algyest* ~ *Aldești* (1477: *Aldofalwa* Cs. I, 725), *Jonest* ~ *Ionești* (1441: *Iwanfalwa* Cs. I, 773). stb.

⁴ *Papfalva* ~ *Popești* (1435: *Papfalwa* Jakó 315).

⁵ *Surjánfalva* ~ *Șurdești* (1411: *Swrgyanfalwa* Maksai 208), *Sándorfalu* ~ *Șindrești* (1411: *Sandorfalwa* Maksai 204), *Kalinháza* ~ *Călinești* (1440: *Kalyahaza* Maksai 154), stb.

⁶ *Kebest* ~ *Cobești* (1552: *Kabofalwa* Jakó 270), *Terpest* ~ *Cârpești* (1508: *Therpefalwa* Jakó 366), *Dusest* ~ *Dușești* (1508: *Dwsafalwa* Jakó 236), *Topest* ~ *Topești* (1508: *Kysthoppa* Jakó 366), stb.

⁷ *Lukácsfalva* ~ *Lucăcești*, *Dánfalva* ~ *Bănești*, *Pribékfalva* ~ *Pribilești*, *Magosfalva* ~ *Mogoșești* Szatmár m. Mind e helységek a XV. század előtt nem fordulnak elő.

⁸ Pl. Krassó-Szörény megyében: *Benedekfalva* ~ *Benedekesth* (1479, 1480: Cs. II, 27), *Bokorfalva* (1488; Cs. II, 29), *Dobromerfalva* (1369: Cs. II, 34), *Gedefalva* (1477: Cs. II, 38), *Magojafalva* ~ *Magojest* (1420,1503: Cs. II, 49), *Prodanfalva* ~ *Prodanest* (1454, 1464: Cs. II, 58), *Velkfalva* ~ *Velcsest* (sőt *Velcsestfalva* is ! 1483; Cs. II, 70), stb.

kívül¹ Fogarasban, Torda-Aranyos nyugati szélén és Biharban a Fekete-Körös felső völgyében fordulnak elő.² Ezek azonban kivétel nélkül mind a XVI. században és később keletkezett helységekre vonatkoznak.³

A templomok védőszentjeinek nevéből alakult magyar helyneveknek románban is szentek neveiből származó helynevek felelnek meg. Mint már az első fejezetben is kifejtettem, ez a típus a mi területünkön jellegzetesen, magyar, mert sem a szászban nem otthonos, sem pedig – a történeti Magyarországot kivéve – a szlávban, vagy a románban nem ismeretes. Az ellen a vélemény ellen, hogy az ide tartozó nevek az erdélyi románban mégsem a magyarból származnak, hanem eredeti román névadáson alapulnak és e nevek *Sân-* jelzője nem a magyar *szent* átvétele, hanem a latin *sanctus* szabályos megfelelése,⁴ még a következőket lehet felhozni: E román nevek között több olyan is található, amely a szent nevének nem román, hanem a magyar alakját tükrözi,⁵ sőt félreérthetetlenül a magyar név átvételére mutat.⁶ E típusban

¹ *Pogănești* ~ *Pogănești* (1488: Cs. V, 126), *Koszttest* ~ *Costești* (1444: Cs. V, 103), *Hauzești* ~ *Hăuzești* (1464: Cs. II, 42), *Mikulest* (1427: Cs. II, 51), *Paulest* (1453: Cs. II, 56), stb.

² Pl. *Letesd* ~ *Leiești* (1588: Jakó 290), *Foltest* ~ *Foltești* (1600: Jakó 242), *Kolest* ~ *Colești* (1580: Jakó 281), stb.

³ Vö. az I. fejezet 4. pontja alatt elmondottakat. – Mindezekből nyilvánvaló tehát, hogy az *-ești* képzős helynevek területünkön a legfiatalabb réteghez tartoznak. Ezért Pușcariu eljárása, aki a mai *-ești* típusú helynevek területét Erdélyben a dák településsel hasonlítja össze, hogy ezzel a románok ősi voltát az Erdélyi Érchegység területén szemléltesse (Limba română. I. București, 1940. 339. 1. és a 28, 30. térkép), teljesen ahisztórikus jellegű. Adatainkból világosan következik, hogy e típusnak a rómaiakkal vagy a dákokkal semmi közvetlen települési kapcsolata nem lehet.

⁴ Drăganu, Rom. 100. – A 'szent' jelentésű szó a románban *sfânt*-nek hangzik és a szláv *svętz* átvétele. Néhány archaikus névben azonban a latin *sanctus* is fennmaradt: *Sâmedru*, *Sumedru*: *Sanctus Demetrius*, *Sântion*: *Sanctus Joannes*.

⁵ *Szent András* ~ *Sântandreaș* Hu. 21, *Szent András* ~ *Sântandraș* Tm. 35 (a román név egyébként *Sfântu Andreiu*), *Szent Miklós* ~ *Sânmiclăuș* KK. 17, MT. 68 (egyébként *Sf. Nicolae*), *Szent Lőrinc* ~ *Sânlioriș* Maros-Torda m. (egyébként *Sf. Laurente*), *Szent Margita* ~ *Sânmarghita* SzD. 65 (ez a románban igen ritka név egyébként *Sf. Margareta* alakban él), stb.

⁶ Pl. *Dicső-Szent Márton* ~ *Diciosânmartin* KK. 40, *Kórógy-Szent Márton* ~ *Coroiu-Sânmartin* KK. 60, *Mindszent* ~ *Mesentea* AF. 54, *Mindszent* ~ *Meșenț* Bh. 23 (román neve valami **Tuturi Sfânti* volna), *Keresztúr* ~ *Cristur* MT. 24, Szl.). 85, Szl. 88, TA. 76, U. 5 (a románban valami **Sfânta Cruce*, illetőleg **Sânta Cruce* volna várható).

csak olyan szentek fordulnak elő, akiknek tisztelete a középkori magyarságnál egyébként is igazolható, míg a jellegzetesen görög-keleti szentek teljesen hiányoznak.¹ A magyar nemzeti szentek különösen nagy szerepet játszanak.² Ide tartoznak azok a szentek is, akiknek a tisztelete nyugati eredetű, a románoknál tehát, akik mindig a keleti egyházhoz tartoztak, sohasem terjedtek el.³ De talán a legfontosabb bizonyíték az a körülmény, hogy ilyen nevek csak olyan területeken fordulnak elő, amelyeken a románság a többi helynevet is szinte kivétel nélkül a magyarból vette át, viszont olyan vidékeken, ahol a román eredetű nevek gyakoriak, teljesen ismeretlenek. Ezért tehát nem lehet kétséges, hogy az a néhány helynév is, amely a szent román nevét tükrözi, sem alapulhat román helynévadáson.⁴

Mivel mint láttuk, a románok a régi magyar típusokat mindig egyszerűen átvették és sohasem fordították le, illetőleg sohasem felel meg nekik román képzés, eleve valószínű, hogy a helységnevek legrégebbi típusa, a természeti nevekből származó magyar helynevek is nagy számban vannak képviselve. Mindazokon a területeken, amelyeken az említett régebbi magyar helynévtípusok előfordulnak, a természeti nevekből alakult többi magyar helynév is mind változatlanul, fordítás nélkül került át a románba. Ezek a helynevek a román helynévanyag tekintélyes részét alkotják.⁵ Ugyanezen területeken a magyar *Lak, Széplak, Fel-*

¹ Nincsenek meg például a görög egyházban olyan népszerű szentek, mint *Athanasius, Axentius, Kyrillus, Emánuel ~ Manuel, Paraskeva, Theodorus, Theodosius, Sabbas* (görögösen *Savvas*, szláv *Sava*), *Trifon*, stb. Ami pedig *Szent Demetert* illeti, ennek tisztelete a magyarban is általános volt, vö. a *Demeter-pataka* AF. 82 alatt elmondottakat.

² Vö. *Szent Király ~ Sâncraiu* Hu. 52, MT. 4, Szl. 2, TA. 52 és Szilágy m. (1454: *Zentkyral* Szlmon. II. 448), Csík, Udvarhely és Háromszék m., *Szent László ~ Sânlaslou* MT, 78, *Szent Imre ~ Sântimreu* Bh. 31 ~ *Sântimbru* AF. 59,

³ *Szent Egyed ~ Sântejude* SzB. 123 (tisztelete Franciaországból terjedt el), *Szent Góthárd ~ Sugutard* (< német S. *Gotthart*), *Szent Benedek ~ Sânbenedic* AF. 14, MT. 75, *Szent Márton ~ Sânmartin* Bh. 107, Szt. 27, SzD. 114, MT. 114, TA.48 és mások (a két utóbbi név a bencésrenddel terjedt el).

⁴ *Szent Miklós ~ Sânnicoara* SzD. no (a helység román neve azonban I. Klein püspök összeírásában *Szent Miklós*: N. Togan, Româniî din Transilvania la 1753. Sibiu, 1898. 9, SzDmon. II, 48 szerint pedig *Miclăuși*; a Moldovan-Togánban szereplő mai név hitelessége gyanús), *Szent Miklós ~ Sânnicolau* Szt. Hu (Moldovan-Togán szerint van *Sânmiclăuș* alakja is), *Szent Katolna ~ Sânta Cătălina* (Moldovan-Togán szerint van *Cătălina* és *Sfânta Cătălina* neve is), *Szent András ~ Sântandrei* Bh. 124, *Boldogfalva ~ Sânta Maria* Hu. 27, 32. Ezeknek a neveknek népi eredete nem kétségtelen.

⁵ Moldovan-Togán helységnevtárában, amely a románok által is lakott

lak, *Újlak*, illetőleg a *Kisfalud*, *Nagyfalud* típusú nevek is fordítás nélkül vannak átvéve.¹ Településtörténeti szempontból igen jelentős az a tény, hogy a várak nevei, néhány kivétellel, mind a magyarból vannak kölcsönözve.² Végül Erdély román neve, *Ardeal* is a magyarból származik.³

helységek román neveit tartalmazza, az ide tartozó névanyag a következő arányokat mutatja: a románok által használt helynévanyagban az *alma* származékai 19-szer (a román *măr* csak 1-szer), a *bükk* 8-szor (a román *fag* 3-szor), a *körte* 7-szer (a román *păr* 1-szer), a *fűz* 9-szer (a román *sălcie* egyszer sem), a *nyír* 4-szer (a Rimán *mesteacăn* 2-szer), a *nád* 11-szer (a román *trestie* 3-szor, mivel azonban a *Trestia* helynevek szláv képzések is lehetnek, ezeket nem vehetjük kétségtelen román eredetű neveknek), *örmény* ‘malomkő’ 7-szer (a román *rășniță* egyszer sem, – *Rozsnyó* ~ *Rășnov* Br. 12. nem függ vele össze), az *éger* 12-szer (aromás *anin*, *arin* egyszer sem), a *sólyom* 11-szer (a román *coroiu* 4-szer), a *hód* 5-ször (a román *breb* 3-szor), stb.

¹ *Nagyfalud* ~ *Nușfalău* SzD. 79, BN. 12, Szl. 45, *Kisfalud* ~ *Chișfalud* Maros-Torda m., *Kisfalud* ~ *Chișfalău* AF. 48, Szilágy és Temes m., *Nagylak* ~ *Nojlac* AF. 19, *Nagylak* ~ *Nadlac* Ar. 48, *Újlak* ~ *Uileac* Bh. 63, Szl. 33, 119, *Újlak* ~ *Uilac* Bh. 81, Kl. 125, *Újlak* ~ *Uliuc* Temes m., *Fellak* ~ *Feleac* SzD. 91, *Széplak* ~ *Suplac* Bh. 53, 158, KK. 51, *Széplak* ~ *Săplac* Kl. 151, *Fekete-lak* ~ *Lacu* SzD. 106, *Kislaka* ~ *Chișlaca* Bihar m., *Középlak* ~ *Cuzăplac* Kl. 28.

Mint látjuk tehát, e magyar neveknek a románban sohasem felel meg valami román név, mint **Satu mare*, **Satu mic*, **Satu nou*, esetleg **Casa mica*, **Casa noua*, **Casa frumoasa*, stb. *Satu mare* az egész terület román névanyagában egyáltalában nem fordul elő (Szatmár-nak *Satu mare* neve mesterséges románosítás, a népi neve *Săcmar*), a *Satu mic*, *Satu nou*, *Săcel* nevek (számuk összesen 13) kivétel nélkül később keletkezett helységekre vonatkoznak. Az első közülük *Săcel* Szb. 25. Ezeknek a neveknek – amennyiben van magyar megfelelőjük – már sohasem felel meg *lak*. A román *Satu nou* és *Nou* nevek megfelelője néha *Újfalud* (pl. NK. 51, Szb. 45, Fogaras m., Brassó m., Kis-Küküllő m., Szatmár m. és Torontál m.). A többi magyar *Újfalud* azonban egyszerűen át van véve: *Újfalud* ~ *Uifalău* Alsó-Fehér m. (1410: Iczk. 64), Kl. 144, SzD. 159, Szatmár m. (1428: Maksai 226).

² A megyék központjain kívül mint *Sziget* Mr. 20, *Szatmár* Szt. 26, *Zilah* Szl. 68, *Nagyvárad* Bh. 73, *Arad* Ar. 45, *Doboka* SzD. 155, *Kolozsvár* Kl. 84, *Kolozs* Kl. 27, *Marosvásárhely* MT. 62, *Segesvár* NK. 61, *Dicső-Szent Márton* KK. 40, *Déva* Hu. 62, *Szeben* Szb. 32, *Fogaras* F. 10, *Brassó* Br. 14, ilyenek pl. *Tolmács* Szb. 37, *Sólymos* Ar. 55, *Várad* Ar. 58, *Hátszeg* Hu. 39, *Hunyadvár* Hu. 53, *Illadia* KSz. 50, *Somlyó* Tm. 67, *Kővár* ~ *Chioara* Szatmár m., *Kozárvár* ~ *Cuzdríoara* SzD. 56, stb. – Tudtommal csak három erdélyi vár volt, amelynek a neve a románban nem a magyarból származik: *Gyulafehérvár* ~ *Bălgrad* AF. 71, *Küküllővár* ~ *Cetatea de baltă* KK. 36 és *Töröcsvár* ~ *Bran* Br. 17.

³ *Erdély* jelentése ‘erdőn túl’, tehát kétségtelen, hogy nem Erdélyben keletkezett. Bár abban senki sem kételkedik, hogy a román *Ardeal* a magyar *Erdély* átvétele (vö. EtSz. I, 1597, Kisch, Sieb. 255, Drăganu, Rom. 420), mégis ebből a névből is próbáltak érvet kovácsolni a románok prioritása mellett. Mivel a magyar név Erdélyen kívül keletkezett és Erdélyben nyugatról terjedt el, kétségtelen,

A magyar eredetű román nevek hangtana is valószínűleg sok településtörténeti következtetést tenne lehetővé. Mivel azonban e kérdés a román hangtörténet alapos ismeretét is szükségessé teszi, erre most nem térek rá. Itt csupán az *-i* képzős magyar nevek kétféle román megfelelésére mutatok rá. Míg ugyanis északon e neveknek a románban *-iu*, *-eu* szóvég felel meg,¹ délen, körülbelül a Marostól délre (Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Hunyad, Krassó-Szörény megyében) és a mai Arad megye területén e nevek *-ia*, *-ea-ra* végződnek.² Ugyanez a kettősség jellemzi a magyar *-d* végű nevek román alakjait is. Míg északon a románban is *-d* vel végződnek,³ délen *-ea*,⁴ illetőleg *-ia*⁵ szóvéggel vannak továbbképezve.

hogy Erdélyben a magyarság később jelent meg, mint az Alföldön. Tehát – mondja Drăganu (Toponimie și istorie. Cluj, 1924. és Rom. 426) – ebből következik, hogy a románság korábbi lakosa Erdélynek. Ez azonban logikai lapsus, hiszen a magyar-román prioritás szempontjából teljesen közömbös, hogy a magyar név hol és milyen szemléletből keletkezett, a lényeges az, hogy nem a magyarság vett át valami román nevet, hanem a románság a magyart.

¹ *Apáti ~ Apatiu* SzD. 99, *Császári ~ Cesariu* SzD. 118, *Németi ~ Mintiu* SzD. 131, *Szakácsi ~ Socaciu* Szl. 15, *Csehi ~ Ceheiu* Szl. 35, *Halmi ~ Halmeu* Szt. 9, *Vasvári ~ Oșvarău* Szt. 24, *Udvári ~ Odorău* Szt. 29, *Petri ~ Petreu* Szt., 93, Bh. 8,18, *Fugyi ~ Fugiu* Bh. 74, *Püspöki ~ Pișpichiu* Bh. 72, [*Olaszi ~ Olosig* Bh. 21], *Kereki ~ Cherechiu* Bh. 24, *Tóti ~ Tăuteu* Bh. 49, *Csatár ~ Cetariu* Bh. 62, *Pályi ~ Paleu* Bh. 65, *Kovácsi ~ Căvăceu* Bh. 67, *Telki ~ Telechiu* Bh. 83, *Csehi ~ Ciheiu* Bh. 109, *Apáti ~ Apateu* Ar. 12, Bh. 111, *Sályi ~ Șauai* Bh. 116, stb. – Másképp: *Petri ~ Petrindu* Kl. 22, 23.

² *Teremi ~ Tirimia* KK. 1, 2, *Sályi ~ Șeulia* KK. 10, *Tót ~ Toltia* Hu. 24, *Németi ~ Mintia* Hu. 66, *Piski ~ Pișchia* Tm. 33. – Ide tartozik *Hari ~ Heria* AF. 12 és északon az egyetlen kivétel: *Rohi ~ Rohia* SzD. 6. Ez utóbbi nevek eredete azonban ismeretlen.

³ *Szalárd ~ Sălard* Bh. 38, *Kövesd ~ Cuișd* Bh. 85, *Élesd ~ Aleșd* Bh. 90, *Báród ~ Bárod* Bh. 96, *Zaránd ~ Zarand* Bh. 101, *Vasand ~ Oșand* Bh. 144, *Árpád ~ Arpad* Bh. 139, *Naszód ~ Nasăud* BN. 48, *Tasnád ~ Tașnad* Szl. 1 1 *Erdőd ~ Ardud* Szt. 64.

⁴ *Lapád ~ Lopadea* AF. 27, 43, *Bernád ~ Bernadea* KK. 49, *Kercsed ~ Cârceadea* TA. 36, *Kocsárd ~ Cucerdea* TA. 46, *Bocsárd ~ Bucerdea* AF. 61, stb. – Északon az egyetlen *Nagyvárad ~ Oradea* Bh. 73.

⁵ *Nádasd ~ Nădăștia* Hu. 17, *Várad ~ Varadia* Ar. 58, KSz. 70, *Monyoród ~ Monoroștia* Ar. 56, *Selénd ~ Șilindia* Ar. 32, *Köszénd ~ Chisindia* Ar. 21, *Illyéd ~ Illadia* KSz. 50, *Miháld ~ Mehadia* KSz. 33. – A később felbukkanó helységek nevei közül ide tartoznak még: *Govosdia ~ Govoșdia* Arad m. (1479: *Nagkewesd*, *Kyskewesd* Cs. I, 703; < magyar *kövesd*), *Harmadia ~ Harmadia* Krassó-Szörény m. (1444: *Hamardia* Cs. II, 15; < magyar *hamard*), *Apadia ~ Apadia* Krassó-Szörény m. (1433: *Apadya* Cs. II, 24), *Rakasdia ~ Răcășdia* Krassó-Szörény m (< magyar *rákosd*), *Fornadia ~ Fornadia* Hunyad m. (1499: *Fwrnadya* Cs. V

Ez a típus megvan Kis-Oláhországban (Olteniában) is a magyar eredetű vízneveknél.¹

Az *-iu* ~ *-ia*, illetőleg a *-d* ~ *-dia* kettősség kérdésével tudtommal még senki sem foglalkozott komolyan.² Véleményem szerint itt csak hang-, illetőleg szóvéghelyettesítéséről lehet szó olyan nyelvben, amely *-i* végű főneveket nem ismer. E jelenségnek pontos mása a szerbben és a bolgárban van meg, ahol a török *-i*, illetőleg *-i* végű szavaknak *-ija* végűek felelnek meg.³ Ez abból magyarázandó, hogy e nyelvekben *-i* ragozás nincs, miért is az átvett *-i* végű szavak a *-ja* ragozásba mentek át.⁴ Mivel *-i* végű főnév a románban sem található, fel lehetne tenni, hogy ez a szóvéghelyettesítés a románban is megtörténhetett. A románban azonban ilyen helyettesítésre egyébként semmi nyomunk nincs, a török *-i* végű szavaknak ugyanis mindig *-iu* és *-ie* szóvég és sohasem *-ea*, *-ia* felel meg.⁵ Ezért tehát egyedüli lehetőségnek látszik az a feltevés, hogy ez a helyettesítés nem román, hanem szláv jelenség, azaz, hogy e neveknek román alakjai szláv hatásra mutatnak. Erre vall az a körülmény is, hogy e helyettesítéssel általában csak délen találkozunk, ahol a román-

91; < magyar *Farnad*, vö. *Famas* Bh. 39) *Homosdia* ~ *Homoşdia* Krassó-Szörény m. (< magyar *hamusd*). – Ez a megfelelés előfordul még szláv eredetű névben is: *Krivádia* ~ *Crivadia* Hunyad m. (1453: *Kyrwadia* Cs. V, 105; < szláv *kriva* 'görbe' + magyar *-d* képző). – De *Homoród* ~ *Homorod* Hunyad m. (1407: *Hornrod* Cs. V, 96).

¹ *Arpadia*, *Amaradia* (< magyar *hamarod* 'sebes patak', vö. *Hamarod* ~ német *Schnellenbach*, Brassó m.), *Ciocadia* (< magyar *csókád*); vö. Weigand: XXVI–XXIX. Jahresbericht des Rumän. Instituts Leipzig, 74, Drăganu, Rom. 274-5.

² A sajtóságos kettősségre Makkai László hívta fel a figyelmemet.

³ Vö. török *bički* > szerb *bičkija* 'bicska', török *deli* > szerb *delija* 'dalia', török *čizmedži* > szerb *čizmedžija* 'csizmadia', török *gemi* > szerb *djemija* 'hajó', török *gidi* > szerb *djidija* 'gazember', török *buzadži* > szerb *buzadžija* 'bozakereskedő', török *raqi* > szerb *rakija* 'pálinka', stb. vö. Miklosich, Die türkischen Elementen der südosteuropäischen Sprachen. Denkschriften der Akad. Wien, XXXIV–V, XXXVII–VIII. – A bolgárban: török *abadži* > bolgár *abadžija* 'abaposztó kereskedő', török *zanaatči* > bolgár *zanaatčija* 'mester', török *delibaši* > bolgár *delibašija*, stb., vö. Conev: Istorija na bälgarski ezik. II, Sofija, 1934. 177-191. – Vö. orosz *temirlija* < török *temirlija*.

⁴ Ez a szóvéghelyettesítés azonban feltételezi, hogy a török szavak átvételének korában a bolgárban a névragozás még nem pusztult ki. Vö. K. H. Meyer, Der Untergang der Deklination im Bulgarischen. Heidelberg, 1920.

⁵ Pl. *abagiu*, *celebiu*, *ciorbagiu* *chirigiu* 'fuvaros', *deliu*, *rachiu*, *tutungiu*, *ciripie* 'mérőszalag' < török *čirpi*, *ghimie*, stb. Vö. Lokotsch, Etym. Wörterbuch der europäischen... Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg, 1927.

nok kétségtelenül még szlávokat is találtak és ahol szláv közvetítéssel egyéb magyar helyneveket is átvettek.

A magyar *-d* végű nevek román *-dia*, *-dea* megfelelői világosan mutatják, hogy az átvétel (azonban nem a románba, hanem a szlávba) még akkor történt, amikor e szóvég a magyarban még *-di*-nek hangzott, azaz mielőtt a tövégi magánhangzók a magyarban le nem koptak, Ismeretes, hogy a *-d*- képző alakja körülbelül a XII. század végéig *-di* (illetőleg nyelvjárásokban *-du* ~ *-dii*) volt.¹ Mivel a tövégi magánhangzók a XII. század végén, a keleti széleken esetleg valamivel később, at XIII. század első felében kophattak le, a *-dia* végű nevek átvételének még a XIII. század közepe előtt kellett történnie. Mindenesetre bizonyos, hogy ez a lekopás a XIII. század második felében már itt is teljesen be volt fejezve, mert a forrásokban már a tövéghangzó nélküli alakok találhatók. Az *-i* lekopása nyilván egy mormolt, tökéletlenül képzett *e* hangon keresztül történhetett. Úgy látszik, hogy egyes vidékeken a románok ezt a mormolt szóvégi *-e*-t még hallották és *e*-vel vették át.²

2. Szláv eredetű helységnevek. A román helységneveknek másik fontos rétegét a szláv eredetű nevek alkotják. Mint már fentebb, a román víznevekkel kapcsolatban rámutattam, a szláv helynévanyag átvétele terén Erdély északi és déli része között lényeges különbség van. Északon a szláv eredetű román helynevek száma rendkívül csekély, mert itt a románok a szláv eredetű neveket is általában magyar közvetítéssel vették át,³ a közvetlenül a szlávból vett neveknél

¹ Gombocz Z., Magyar történeti nyelvtan. Összegyűjtött munkái. II. Budapest, 1940. 88.

² *Gesztrágy* ~ *Gestrade* Kl. 68, *Korpád* ~ *Corpade* Kl. 86, *Monora* ~ *Mănărade* AF. 95, *Pánád* ~ *Panade* KK. 19, *Hesdát* ~ *Heşdate* TA. 11. – E nevek közül azonban *Corpade* és *Mănărade* aránylag kései magyar névalakokat tükröznek (ó-magyar *Kurpádi* és *Munyorádi*, amelyekből csak a XIII. század folyamán váltak a román nevek alapjául szolgáló *K-o-rpád* és *M-o-ny-o-rád*), *Heşdate* is már egy hosszú magyar fejlődéssor végét tükrözi: *Hasadát* > *Hasdát* > *Hesdát*, amely a XIII. század vége előtt nem következhetett be.

³ Máramaros m.: *Bocskó* ~ *Bocicău* 17 ~ *Bocicoel* 7, *Róna* ~ *Rona* 16, *Szaplonca* ~ *Sapânța* 31 | Szatmár m.: *Turc* ~ *Turț* 5, *Gérce* ~ *Gherța* 6, *Lekence* ~ *Lechința* 39, *Bikó* ~ *Bicău* 50, *Kolcs* ~ *Culciu* 55, *Gilvács* ~ *Ghivaciu* 71, *Berence* ~ *Berința* (1512: *Berencze* Maksai 116: < szláv *br̃nica*, a *br̃nije* 'sár' szóból, közvetlenül a szlávból való átvétel esetén a románban **Bârnița* volna várható), *Esztró* ~ *Istrău* (1450: *Ezthre* Maksai 135; < szláv *ostrov* 'sziget', vö. Kniezsa: MNny. IV, 213; közvetlen átvétel esetén **Ostrov* volna), *Lippó* ~ *Lipău* (1409:

pedig valószínű, hogy ezek nem a honfoglaláselőtti, hanem a XIII–XV. században bevándorolt szlávoktól, főleg ruténektől származnak.¹ A Kolozs és Torda megye nyugati szélén előforduló néhány szláv eredetű román helynévnel pedig nem lehet kétséges, hogy a románok csak a honfoglalás után vehették át, mert ezek mind csupán szláv közvetítéssel átvett magyar eredetű nevek.² Maguk a szláv eredetű nevek viszont ugyanitt magyar közvetítésre vallanak.³

Ezzel szemben délen, a Marostól délre egyrészt a szláv helynevek száma sokkal jelentékenyebb, mint északon, másrészt itt a románok a szláv helyneveket általában közvetlenül a szlávból vették át,⁴ míg a

Lipo Maksai 108; < szláv *lipov*, közvetlen átvétel esetén **Lipova*, **Lipov* volna) | Szilágy m.: *Szodoró* ~ *Sudurău* 5, *Ilosva* ~ *Ilișua* 27, *Perecsen* ~ *Periceiu* 29, *Varsolc* ~ *Vârșolt* 64, *Récse* ~ *Recea* 65, *Kirva* ~ *Chilioara* 79, *Völcsök* ~ *Ulciug* 118, *Vicsa* ~ *Vicea* 120, *Kelence* ~ *Chelița* (1462: *Kelenchew* Szlmon. II, 637; < szláv *klinica*, a *klin* 'ék' szóból, közvetlen átvétel, esetén **Clinița* volna), *Tihó* ~ *Tihău* (1560: *Toho* Szlmon. III, 670; < szláv *tichovo*, a *tich* 'csendes' származéka, közvetlen szláv átvétel esetén **Tihova*, **Tihov* volna) | Szolnok-Doboka m.: *Völcs* ~ *Ielciu* 24, *Zálha* ~ *Zalha* 35, *Semesnye* ~ *Șimișna* 37, *Lozsád* ~ *Lojad* 156, *Lóna* ~ *Lona* 158, *Galgó* ~ *Galgău* (1405: *Galgo* SzDmon. 111,501; < szláv *glogov*, a *glog* 'som' származéka, közvetlen átvétel esetén *Glogov* volna várható), *Ilosva* ~ *Ilișua* (1405: *Ilsva* SzDmon. IV, 116, vö. *Ilosva* Szl. 27) | Kolozs m.: *Valkó* ~ *Valcău* 14, *Szomordok* ~ *Sumurduc* 46, *Lóna* ~ *Lona* 72, *Gorbó* ~ *Garbău* (1437: *Gorbo* Cs. V. 355, vö. *Csáki-Gorbó* SzD. 14) | Beszterce-Naszód m.: *Lekence-Lechința* 20, *Radna* ~ *Rodna* 53 | Torda-Aranyos m.: *Torockó* ~ *Trăscău* 6, *Selicse* ~ *Sălice* 13, *Mohács* ~ *Măhaciu* 37, *Dombra* ~ *Dumbrău* 44, *Gerend* ~ *Grindu* 49, *Lóna* ~ *Luna* 50, *Szakai* ~ *Sacal* 65, *Lekence* ~ *Lechința* 71, *Orbó* ~ *Orbou* (< szláv *vōrbovo* 'füzes', vö. a közvetlenül a szlávból átvett *Orbó* ~ *Gârbova* AF. 48 nevet) | Maros-Torda m.: *Rücs* ~ *Răciu* 16 | Alsó-Fehér m.: *Gambuc* ~ *Gâmbuț* 9, *Herepe* ~ *Herepea* 17, *Krakkó* ~ *Cricău* 57 | Kis-Küküllő m.: *Ugra* ~ *Ogra* 7, *Bázna* ~ *Basna* 32, *Dombó* ~ *Dâmbău* 39 | Nagy-Küküllő m.: *Ugra* ~ *Ugra* 7 | Háromszék m.: *Bölön* ~ *Belini* 7, *Esztelnek* ~ *Estel nec* 39, *Osdola* ~ *Oșdula* 43, stb. | Bihar m.: *Szalacs* ~ *Salaci* 13, *Szalárd* ~ *Sălard* 38, *Terebes* ~ *Chiribiș* 47, *Birtiny* ~ *Birtin* 93 | Arad m.: *Zerénd* ~ *Zerind* 5, 10, *Kapronca* ~ *Căpruța* 57, *Radna* ~ *Radna* (1440: Magyar *Radna*, *Kezepsesradna*, *Raaczradna* Cs. I, 761; < szláv *rudna*, a román *R-a-dna* a magyar hangfejlődést tükrözi), stb.

¹ Vö. a 121. lapon mondottakkal.

² *Nyárszó* ~ *Nearsova* Kl. 8, *Erdőfalva* ~ *Ardeova* Kl. 11, *Oláhfenes* ~ *Vlaha* Kl. 74, *Szent László* ~ *Săvădisla* TA. 12.

³ *Valkó* Kl. 14, *Lóna* Kl. 72, *Szelicse* TA. 13, stb. Vö. a feljebb felsorolt neveket.

⁴ L. a mellékelt térkép szláv helyneveit.

magyar közvetítéssel átvett szláv eredetű helynevek száma igen csekély,¹ Magyar-szláv helynévpárok esetében – ugyanúgy, mint a vízneveknél – a román nevek nem a magyar, hanem a szláv nevek átvételét tükrözik E területen az is előfordul, hogy a magyar eredetű nevek maguk is szláv hangalakot tükröznek,³ ami arra vall, hogy e nevek szláv közvetítéssel kerültek a románba. Legalább is Krassó-Szörényben szláv-román (és esetleg magyar) helynévpárokra is vannak nyomaink⁴. Mindez világosan mutatja, hogy itt a szlávok még sokáig a románok beköltözése után is tartotta magát és csak azután halt ki. Így tehát itt volt olyan idő,⁵ amikor szlávok, magyarok, románok (sőt egyes vidékeken szászok is)⁵ egymás mellett, illetőleg együtt laktak.

Ami a szlávok korát illeti, általában nyilván honfoglaláselőttinek kell tartanunk. Temes megye északi részén és Aradban azonban kétségtelenül nem régi és a XIV–XV. században vándorolt be.⁶ Igaz, hogy Hunyadban még a XIV–XV. században is keletkeztek szláv nevű helységek. Ezek azonban túlnyomóan a természeti nevek csoportjába tartoznak, azért tehát lehetséges, hogy mint helységnevek nem a szlávoktól származnak, hanem szláv eredetű víz- és határnevekből már a magyarban, vagy a románban keletkeztek.⁷ A szlávok közelebbi hovatar-

¹ Hunyad m.: *Bábolna* ~ *Bobálna* 15, *Gerend* ~ *Grind* (1491: *Gerend* Cs. V, 92, vö. *Gerend* TA. 49), *Bakonya* ~ *Băcâia* (1509: *Bakonya* Cs. V, 71; < szláv *bukovina* 'bükös', közvetlen átvétel esetén **Bucovina* volna) | Krassó-Szörény m.: *Orsova* ~ *Orșova* 34, *Pozsoga* ~ *Pojoga* 1. | Temes m.: *Komját* ~ *Comeat* 7.

² Víznevek: *Küküllő* ~ *Târnava* 623, *Feketevíz* ~ *Cernavoda* 715.2, *Jó* ~ *Dobra* 627, *Egregy* ~ *Cerna* 626, *Feketeér* ~ *Cerna* 818, *Csukás* ~ *Ștuca* 817. Vö. Kniezsa, Erdély víznevei, térképek. – Helységnevek: *Gyulafehérvár* ~ *Bălgard* AF. 71, *Kis-Ludas* ~ *Gusu* AF. 109, *Töröcsvár* ~ *Bran* F. 17, *Reketyefalva* ~ *Rechitova* Hu. 46, *Szent-Erzsébet* ~ *Gușterița* Szb. 49, *Péterfalva* ~ *Petrovoselo* Tm 11, *Susánfalva* ~ *Șușanovăț* Tm. 13, *Csákvár* ~ *Ciacova* Tm.57, *Királymező* ~ *Craiova* Bh. 173.

³ *Bokaj-Alfalu* ~ *Băcăinți* Hu. 3, *Lozsád* ~ *Jeledinți* Hu. 22, *Kovácsi* ~ *Covasinți* Ar. 49, *Kövi* ~ *Cuvin* Ar. 50, *Keszi* ~ *Chesinț* Tm. 4, *Jenő* ~ *Ianova* Tm. 8, *Őszény* ~ *Iezvin* Tm. 9, *Besenyő* ~ *Beșenova* Tm. 36, *Berkesz* ~ *Percosova* Tm. 68, *Nagy-Ermény* ~ *Gherman* Tm. 69, stb.

⁴ Egy *Paulești* nevű eltűnt helységet (1453: *Pawlest*) 1477-ben *Pavlacze* alakban említenek: < szláv *Pavlovce*, Cs. II, 56, a mai *Radmanest* ~ *Radmanesti* helység 1440- és- 1477-ben szláv *Radmanocz* (< szláv *Radmanovci*), 1454-ben pedig a magyar *Radfalwa* alakban fordul elő (Cs. II, 59). A hasonló példák a források bővülésével valószínűleg szaporodni fognak.

⁵ Vö. a II. fejezetet.

⁶ Vö. az I. fejezet b) 1. pontja alatt mondottakat.

⁷ Hunyad m.: *Cserna* ~ *Cerna* (1446: *Charna* Cs. V, 82, a *Cserna* patak

tozásáról az I. fejezetben szoltunk. Hunyadban vannak bolgár jellegű nevek, Krassó-Szörényben, Temes és Arad megyében azonban inkább szerbnek-látszanak.¹

A szláv eredetű román helynevek száma azonban nem olyan nagy és távolról sem éri el a magyar eredetű román helynevek számát. Ez azt bizonyítja, hogy a szlávtság még ezen a területen sem lehetett túlnyomó.² Ami a szláv nevek románba való átvételének korát illeti, itt is csupán egyetlen támponttal rendelkezünk: a szláv orrhangú magánhangzók megfelelőivel. A *Mutnik* ~ *Mutnic* (KSz. 9, 24) mutatja, hogy e neveket a románok már a nazálisok eltűnése után, azaz a X. század után vették át. A *Glâmboca* helynév (KSz. 28) megőrzött nazálisának vallomása nem elég határozott ahhoz, hogy rá településtörténeti elméletet építhessünk.³ Mivel a nazálisok a bolgárban a XIV–XV. századig megőrződtek, e név későbbi bolgár telepeseiktől is származhatik. Mindenesetre bizonyos, hogy nem eredeti, honfoglalás előtti nevek.⁴

mellett), *Glod* ~ *Glodu* (1418: *Glod* Cs. V, 93), *Alsó-, Felső-Tárnóca* ~ *Târnova, Târnovița* (1484: *Tharnocza* Cs.V, 141; < szláv *tôrnova, Tôrnovica*, a *tôrno* 'kőkény' szóból), *Bukova* ~ *Bucova* (1495: *Bwkowa* Cs. V, 81; < szláv *bukova* 'bükkös'). *Ruda* – *Ruda* (1482: *Rwda* Cs. V, 132; < szláv *ruda* 'érc'), *Briznik* ~ *Brăznic* (1491: *Breznek* Cs. V, 80; < délszláv, de nem bolgár *brěznik*, a *brěza* 'nyírfa' származéka), *Lapusnyik* ~ *Lăpușnic* (1491: *Laposnak* Cs. V, 105; < szláv *lopušnik*, a *lopuch* 'lapu' származéka), *Kozlya* ~ *Cozia* (1453: *Kozelye* Cs. V, 103; < szláv *kozolja*, a *kozóló* 'gödölye' származéka). – Talán idevaló a *Zalasd* ~ *Zlaști* is, 1. a I. fejezet b) 1. pontját. – Krassó-Szörény m.: *Kladova* ~ *Cladova* (1454: *Cladwa* Cs. II, 46; < szláv *kladova*, a *klada* 'tuskó' származéka), *Lapusnik* ~ *Lăpușnic* (1416: *Laposnok* Cs. II, 48, 1. fennebb), *Bara* ~ *Bara* (1437: *Bara* Cs. II, 25; < szerb *bara* 'mocsár'), *Krivina* ~ *Crivina* (1493: *Kiriwyna* Cs. II, 47; < a szláv *kriv* 'görbe' származéka), stb. – Van azonban eredeti telepnev is: *Viszka* ~ *Visca* Hunyad m. (1486: *Wyska* Cs. V, 147; < szláv *vōsōka* 'kis falu', a név nem lehet szerb, mert akkor *vaska* volna) és *Vojszlova* ~ *Voislova* Krassó-Szörény m. (1430: *Woyzlawa* Cs. II, 70; < szláv *Vojislova*, a *Vojislo* szn.-ből).

¹ L. az I. fejezet b) 1. alatt mondottakat.

² Az 1400-ig előforduló és a ma is fennálló helységek román nevei között Arad, Alsó-Fehér, Nagy-Küküllő, Szeben, Brassó, Fogaras, Hunyad, Krassó-Szörény és Temes megye területén 600 helynévből 74 a szláv eredetű, míg 337 a magyarból való (12% szláv, 56% magyar).

³ A *Glimboka* ~ *Glâmboca* helységet KSz. 28 eleinte *Novákfalva*-nak nevezik és csak később említik *Glimboka* néven. Ez arra mutat, hogy a név nem lehet a helység eredeti neve. A másik *Glimboka* Szb. 52. helység az egész középkoron keresztül mindig csak a német *Hühnerbach* név alatt fordul elő. Az a tény, hogy a németek a helység nevét nem a szlávból vették át, hanem attól teljesen függetlenül nevezték el, valószínűvé teszi, hogy ez a név sem lehet régi és a szászok beköltözése után keletkezett.

⁴ A *Lunkavica*~*Luncavița* helynév Krassó-Szörény m., amely látszólag egy

3. Német eredetű helységnevek. Német eredetű román helynév csak a szász földön található. Néhány Beszterce-vidéki és barcasági névtől eltekintve úgyszólván valamennyi a Királyföld helységeire vonatkozik.¹ Azonban, és a régi települési viszonyokra jellemzően, még itt sem minden név a szászból származik, mert a román helynevek jelentékeny része még itt is a magyarból való. Így pl. Beszterce és Segesvár vidékén a román helynevek túlnyomó többsége nem a szászból, hanem a magyarból van átvéve. Ezzel szemben viszont Meggyes környékén még a magyar eredetű helynevek is szász közvetítésről tanúskodnak.² A Barcaságban viszont mindkét átvétel kimutatható. Egy szláv eredetű név a románban német közvetítésre mutat (*Kálnok* ~ *Câlnic* Szb. ro).

4. Román eredetű helységnevek. A román eredetű helyneveknél — idevágó előmunkálatok híján — nincs módunk a helynévtípusok korát megállapítani.³ Az erre vonatkozó kísérletek nem tekinthetők egyebeknek, mint ahistorikus értéktelen vélekedéseknek.⁴ Ezért tehát a román nevek kronológiai megállapításánál teljesen a történeti forrásokra vagyunk utalva. Egy román helynév, amely a XV. vagy XVI. században alapított helységekre vonatkozik, különösen, mikor az egész

szláv nazálist őriz, a középkorban csak nazális nélküli alakban fordul elő (1440: *Naghlukawicza*, *Kyslukawicza* Cs. II, 49; < szláv *lukav* < *lokav* 'görbe, ravasz'). Valószínű tehát, hogy itt a román *luncă* 'mező' által befolyásolt népetimológiás alakkal van dolgunk. Ilyen másodlagos *n-es* alakra vö. *Ugra* ~ *Ugra* és *Ungia* NK. 78.

¹ Vö. a mellékelt térképeket.

² *Tatárlaka* ~ *Tatarlava* ~ *Tatterloch* KK. 25, *Somogyom* ~ *Şmig* ~ *Schmögen* KK. 78, *Baromlak* ~ *Vorumloc* ~ *Wurmloch* NK. 19, *Meggyes* ~ *Mediasş* ~ *Mediasch* NK. 22, *Kapus* ~ *Copşa* ~ *Kopisch* NK. 29, *Sáros* ~ *Şoarşiu* ~ *Scharsch* NK. 96, *Fehéregyháza* ~ *Viscri* ~ *Weiskirchen* NK. 88 (de *Fehéregyháza* ~ *Ferihaza* — *Weiskirchen* NK. 62 Segesvár mellett). — A XV. századtól kezdve felbukkanó helységek nevei közül a románok a következőket vették át a szászoktól: *Keszler* ~ *Chesler* ~ *Kesseln* Kis-Küküllő m. (1439: *Kezler* Cs. V, 883), *Bendorf* ~ *Bägendorf* (1406: BA. II, 20), *Bongárd* ~ *Bungard* ~ *Baumgarten* (1468: *Bongarten* BA. II, 20), *Gerdály* ~ *Gherdeal* ~ *Gürteln* (1532: *Gyrtlen* BA. II, 58), *Sóna* ~ *Şona* ~ *Schönen* (1532: *Schynen* BA. III, 136), *Vesztény* ~ *Vestemu* ~ *Westen* (1468: *Westen* BA. III, 157).

³ Moldva és Havasalföld román neveinek jó összefoglalását adja Iorgu Iordan, *Rumänische Toponomastik. I—III.* Bonn-Leipzig, 1924, 1926. Kronológiai kérdésekkel azonban nem foglalkozik, ilyeneket fel sem vet.

⁴ Pl. Puşcariu nézete az *-eşti* képzős nevek ősi voltáról, vö. 167, 3. j. Még kevésbé vehető komolyan S. Pop véleménye, mely szerint az albán eredetű, de a románban közsóként már kihalt szavakból származó nevek, mint *Magura*,

vidék benépesedése is csak ekkor kezdődött, nem szolgálhat bizonyítékkal a X., még kevésbé a III. század mellett.¹

A román helynevek korát illetőleg a források alapján a következő eredményeket lehet levonni:

a) A XIII. század végéig említett, ma is meglévő 511 helység román neve közül csak 3 van, amely a románból való (428 magyar eredetűvel szemben), tehát alig valamivel több, mint 1/2 százalék (0.54%).² Azonban nincs egyetlenegy sem, amely már a forrásokban is román eredetű néven fordulna elő.

b) A XIV. század első felében felbukkanó további 820 helység között már 36 akad, amelynek neve a románban a románból származik (641 magyar eredetűvel szemben). Ezek közül egyetlenegy (*Kaprevár* ~ *Caprioara* KSZ. 2) már a forrásokban is román néven van említve.

Groapa, még a dák korból erednének. Hogy ez az elv mennyire ahisztikus, mutatja egyrészt az, hogy ezek az állítólagos dák nevek, amelyek dák-román kontinuitásra vallanak, a XV. század előtt nem fordulnak elő, másrészt — természetesen a XVI–XVII. századtól kezdve — a Felvidéken, Morvaországban, sőt Sziléziában is gyakoriak, ahol talán mégsem lehet dák-román kontinuitást feltételezni. Különbösen ennek az elvnek alkalmazásával pl. azt is be lehet bizonyítani, hogy Erdély nemcsak a magyarságnak, hanem az egész finn-ugorságnak az őshazája. Mint minden nép helynévanyagában, a magyarban is van számos szó, amely közszóként egyáltalában nem mutatható ki, csak helynevekben fordul elő. Ilyen többek között a *jó* 'folyó' (*Jód* Mr. 9, *Sajó* Mr. 11, BN. 3, 8, *Hájó* Bh. 106, *Székelyjő*, stb.), amely a finn *joki* 'folyó'-val függ össze, de csak helynevekben található.

¹ Mint az egész munkából kitetszik, a magyar vagy szász helynevek értelem szerinti román megfelelőit még akkor is egyidejű helynévadáson alapuló, településtörténeti szempontból az előbbiekkal egyenrangú képzéseknek tekintem, ha ezek a történeti forrásokban egyáltalában nem fordulnak elő. Ez a módszertani elv magyarázza, hogy az 1400-ig előforduló helységeknél miért terjeszkedtem ki csupán a ma is fennálló helységekre. Ugyanis általában csak a mai helységeknél lehet az összes helységek román nevét megállapítani, míg az eltűnt helységek nevei rendszeresen csak egy nyelvből származó — rendszeresen magyar — alakokat tükröznek. Az eltűnt helységek román neveire vö. az I. fejezet b) 4. pontját. — A párhuzamos helynévadásra vö. »A párhuzamos helynévadás« című tanulmányom. Egy fejezet a településtörténet módszertanából című legközelebb megjelenő munkámat. — Hangsúlyoznom kell azonban, hogy településtörténeti szempontból a helyneveknek csak akkor van jelentőségük, ha nagyobb számban találhatók, ha tehát egymást támogatják. Egyetlenegy elszigetelten álló névből messzemenő következtetést vonni nem szabad.

² *Szerdahely* ~ *Mercurea* ~ *Reusmarkt* Szb. 12, *Küküllővár* ~ *Cetatea de Baltă* ~ *Kokelburg* KK. 36 és *Kiskerek* ~ *Broșteni* AF. 107. — L. az alábbi táblázatot is.

A XIV. század második felében felbukkanó 426 helység közül pedig 35-nek van a románban román eredetű neve¹ Ezek közül már 10 fordul elő román eredetű nevén a forrásokban és ezeket a magyarság, illetve a szászág is átvette.²

Nagyobbszámú román nevű helység csak a XV. századtól kezdve bukkan fel. Ezek azonban kivétel nélkül olyan vidékeken fordulnak elő, amelyek a románság településterületei közé tartoztak (Hunyad, Krassó-Szörény, Fogaras megye és Szolnok-Doboka megye északi része). Az Erdélyi Medence közepén és a Nagy-Alföld peremén azonban ilyen még a XV. század után felbukkanó helységek nevei között sem talál-

¹ Az 1400-ig előforduló helységek román neveinek eredete számokban:

A megye neve	A XIII. század végéig említett helységek román neveinek			1301–1350 között említett helységek román neveinek			1400-ig említett összes helységek román neveinek		
	összes száma	román eredete	magyar	összes száma	román eredete	magyar	összes száma	román eredete	magyar
AF.	52	1	39	62	5	41	121	6	86
Ar.	9	–	8	40	–	36	60	-	54
Bh.	116	–	116	36	1	35	175	4	170
BN.	10	–	7	19	1	12	55	2	34
Br.	6	–	2	2	–	–	19	1	11
Csk.	–	–	–	15	–	15	15	–	15
F.	8	-	5	3	1	1	17	4	8
Hsz.	4	–	4	39	–	39	43	–	43
Hu.	14	–	10	23	2	18	78	11	49
KK.	9	1	7	54	1	44	87	2	60
Kl.	48	–	42	81	1	75	152	1	138
KSz	2	–	2	11	1	8	58	4	27
Mr.	–	–	–	4	2	2	28	12	15
MT.	9	-	9	68	2	65	89	3	85
NK.	31	–	9	47	3	11	99	3	33
Szb.	16	1	7	28	7	9	61	13	16
SzD.	39	-	34	91	8	74	159	8	139
Szl.	50	–	45	31	1	25	121	2	105
Szt.	45	–	42	34	–	29	102	–	94
TA.	34	–	33	27	–	23	76	–	70
Tm.	4	–	3	62	–	37	93	-	56
U.	5	–	4	43	–	42	49	–	47
Összesen	511	3	428	820	36	641	1757	76	1355

² Vö. I. fejezet, 153. l.

ható. Vannak vidékek, ahol a román nevek csak a XVI. században és később említett helységek neveiben fordulnak elő.¹ Bár megtörténhetik, hogy egy-egy helység keletkezése és első említése között néha egy-két évszázad is eltelhetett, az azonban teljesen valószínűtlen, hogy egész vidékek helységei évszázadokon keresztül említés nélkül maradtak volna.

A román eredetű helyneveknek teljes hiánya az Erdélyi Medence közepén és e rétegnek kései, csupán a XIV. században kezdődő felbukkanása nem teszi valószínűvé, hogy a XIII. század legelején említett Küküllővár román neve, *Cetatea de Baltă* valódi népi név volna. Ez a név nemcsak kirí a környezetéből, hiszen a környékén messze távol minden egyéb helynév a románban idegen eredetű, hanem ez az egyetlen középkori várnév is, amelynek a románban román neve van. Itt tehát fel kell tételeznünk, hogy valami későbbi tudatos fordítással van dolgunk, annál is inkább, mert Küküllővár ismételt a moldvai vajda birtoka volt, amelyet először Mátyás király adományozott Nagy István vajdának.² Lehet tehát, – a messzi környék egyetlen román nevű helységéről lévén szó – hogy román nevét a moldvai vajdák tisztviselőitől nyerte.

A román eredetű helynevek között természetesen természeti nevek is előfordulnak. Ezek azonban a helységnevek között nagyon ritkák³ és csak olyan vidékeken található, amelyeknek betelepítése a XV–XVI. században kezdődött. Ez szintén arra vall, hogy a románok teljesen lakatlan, tehát egészen, vagy viszonylag névtelen területekre csak későn kezdtek telepedni. A 'falu' típus (*Satu, Săliște* 'falu') is ritka⁴

¹ A román eredetű helynevek korára és elterjedésére vonatkozólag vö. az I. fejezet 4. részében mondottakat. – A mai 3836 helységnév közül, amelyet Moldovan-Togan helységnévtára tartalmaz, 2129 a magyarból (58%), 160 a németből (4,2%), 437 a szlávból (12%) származik, 304 bizonytalan és ismeretlen eredetű és csak 816 való a románból (21,3%). Ebből is azonban csak 413 került át a magyarba is (10-7%), míg a többi 403-nak a magyarban magyar név felel meg. De a ma a magyarban a románból átvett nevek nagy része csak újabb eredetű, mert a régiségben ezek is magyar nevükön fordulnak elő. Pl. Bihar megye hegyvidékein fekvő helységek mai 90 román eredetű neve közül a régiségben csak 45 található román alakban, míg a többi 45-nek magyar képzésű nevek felelnek meg.

² Elekes Lajos, Nagy István moldvai vajda politikája és Mátyás király Budapest, 1937. 76–7.

³ Vö. feljebb a 148. lapon.

⁴ Moldovan-Togan helységnévtára a *sat(u)* szóból 8 (*Satulung, Satu-mic, Satu-nou, Satu-rău*), a *săliște* (< szláv *selište* 'falu') szóból 12, a *săcel* (< román *sătuțel*, a *satu* kicsinyítése) szóból pedig 5 helységnevet említ.

és szintén ugyanazokra a vidékekre jellemző, amelyekre a természeti nevekből eredő helynevek.¹

IV. Dülőnevek.

A nagyobb vizek, illetőleg helységek neveivel ellentétben a dülőneveknek, azaz a hegyek, erdők, szántók, rétek és kisebb patakok neveinek vizsgálata még nagyon messze van attól, hogy megközelítőleg is olyan áttekintést adhassunk róluk, amilyent a víz- és helységneveknél megkíséreltünk. Itt nemcsak a teljes mai dülónévanyagot tartalmazó összefoglaló munkák hiányzanak egészen, hanem a magyar, szász, román folyóiratokban és egyéb munkákban szétszórta szinte áttekinthetetlen tömegben megjelent gyűjtések sem alkalmasak hasonló összehasonlító kutatásokra. Ezek a magyar, szász, vagy román dülónévgyűjtések – a mellett, hogy általában azt sem tüntetik fel, hogy a kérdéses nevek mire vonatkoznak – a másik nép névanyagával még akkor sem törődnek, ha vegyes lakosságú területről van szó, tehát minden határrésznek legalább két neve van, a magyaroknál magyar, a románoknál pedig román. Ilyen, a környék mindkét lakosságának névanyagára kiterjeszkedő dülónévanyagot adott ki nemrégben Szabó T. Attila Kalotaszeg vidékéről.² Ez azonban csak 40 helységre terjed ki, ami az egész általunk vizsgált területhez képest elenyészően csekély.

Az eddigi dülónévgyűjtéseknek ez a hiánya lehetetlenné teszi, hogy a magyar és a román dülőneveknek egymáshoz való viszonyát a helynevekhez hasonlóan vizsgálat alá vegyük. Az eddigi gyűjtésekből meg tudjuk ugyan állapítani, hogy mi az illető nép elnevezése és mi az

¹ A tárgyalt helynevekre I. a II. függelék és hozzá tartozó térképet. Bizonytalan eredetű neveknek tekintem: 1. az ismeretlen eredetű helyneveket, mint pl. *Zajzon* Br. 19, *Şibot* Hu. 1, *Demşuş* Hu. 45, *Brettye* Hu. 73, *Kusaly* Szl. 80, stb., 2. az olyan neveket, amelyeknek román hangalakja több magyarázatot tesz lehetővé, illetőleg, amelyeknek közvetlen forrása a románban nem állapítható meg, bár a név végső forrása nem kétséges (pl. a román *Ocna*, *Baia* nevek lehetnek román elnevezések az egyébként szláv eredetű *ocna*, *baia* szavakból, de lehetnek a szlávból vagy a magyarból való átvételek is: *Okna*, *Bánya*), ezzel szemben a *Sălişte*, *Poieniţa*, *Dumbrava*, *Lunca* neveket, bár a szlávból származnak, általában román névadásoknak minősítettem, csak az Aranyosszéki *Polyán* ~ *Poiana* román nevet minősítettem bizonytalannak, mert itt egyébként román név nem fordul elő. – Ilyen bizonytalan névnek vettem pl. a *Konca* nevet is AF. 113, amelynek közvetlen forrása a románban kétséges.

² Szabó T. Attila, *Kalotaszeg helynevei*. I. Adatok. Kolozsvár, 1942, Erdélyi Tud. Intézet, XVIII, 501 l.

idegenből való kölcsönzés, az úgynevezett fordítások, vagy helyesebben a párhuzamos névadáson alapuló helynévpárok azonban teljesen el-sikkadnak. Pedig mindenütt ez a típus a leggyakoribb. E típusba tartoznak ugyanis az összes mai állapotokat tükröző elnevezések, mint például *Tölgyes*, *Erdőalja*, *Alsó-Malom*, *Felső-Malom*, *Malomárok*, *Nagy János háza*, stb., stb., ha azok valóban tölgyerdőt, erdő alatti rétet, vagy szántót, alsó vagy felső malmot, malomárkot, illetőleg Nagy János házát jelölik. Az ilyen esetekben ugyanis, amikor az elnevezések reális szemléleten alapulnak, nyilvánvaló, hogy a másnyelvű jövevények nem veszik át a neveket a régi lakosságtól, hanem a saját nyelvük szabályai szerint nevezik el, amelyek azonban értelem szerint teljesen megegyeznek a régi lakosság elnevezéseivel. Így keletkeznek a párhuzamos helynévadáson alapuló helynevek, amelyeket helytelenül értelemszerinti fordításoknak szoktak nevezni, mintha a nevek fordításáról volna szó, holott itt konkrét tények azonos szemléletével van dolgunk. Az ilyen azonos szemléleten alapuló névadásra mindaddig van lehetőség, amíg a névben kifejezett tartalom a tényeknek megfelel, ami az egyik esetben időtlen jellegű lehet (pl. *Vöröskő*: egy vörös színe miatt jellegzetes szikla), míg a másik esetben csak bizonyos időhöz van kötve (pl. *Nagy János háza*, stb.). Az előbbinél az azonos szemléleten alapuló névadás lehetősége mindig megvan, az utóbbi esetben azonban csak addig áll fenn, amíg a ház valóban Nagy Jánosé. Hogy a nép konkrét szemlélet nélküli értelmüket vesztett neveket (pl. a *Tölgyes*-t, ha az már nem tölgyerdőt jelöl stb.) utólag nem fordít le, az következik az egyszerű emberek gondolkodásából is, amely alig ismer elvont fogalmakat. De jelen tanulmányom is eléggé igazolja, hogy »fordítások« csak bizonyos időben keletkezett helységek esetében és csak bizonyos területeken található, már pedig utólagos fordítások esetén érthetetlen volna ez a kronológiát és területet mindig szem előtt tartó szabályosság.¹ Ahol mégis előfordul (pl. *Kosovo polje* ~ *campus Turdorum* ~ *Rigómező* ~ *Amselfeld*, stb.), ott nem a néptől, hanem az elvontabban gondolkodó műveltebb rétegektől származik.

Az elmondottakból világos, milyen fontos annak az ismerete, hogy mely dülőnevek tükrözik a mai viszonyokat és melyek csupán a régen megváltozott állapotok emlékét őrzik. Mert csak ez utóbbiak tekinthetők igazi, történeti célokra is felhasználható dülőneveknek. Mivel pedig ezt a körülményt általában semmiféle dülőnévgyűjtés, még a legszak-

¹ Erre nézve l. A párhuzamos helynévadás c. munkámat, ahol a dülőnevek kérdésével is részletesebben foglalkozom.

szerűbbek és legpontosabbak sem jelölik, településtörténeti következtetésekre alig használhatók.¹

Még rosszabb a helyzet a történeti forrásokban előforduló határneveknél. A középkori oklevelekben, de még inkább a XVI–XVIII. századi forrásokban az egész Erdélyre vonatkozólag a határnevek óriási tömege található. Bár e nevek általában határjárásokban szerepelnek és így a terep ismeretében könnyen azonosíthatók volnának, sajnos, eddig e névanyag összegyűjtése terén igen kevés történt, az azonosítás terén pedig még kevesebb.² Még az a kevés forráskiadvány, ami mégis megjelent, sem igyekszik e neveket a maiakkal azonosítani. Így tehát alig van lehetőségünk, hogy a dülőnevek történetét, állandó vagy változó jellegét megállapíthassuk. Azonban már az eddigi dülőnévgyűjtések is lehetővé tesznek bizonyos következtetéseket.

Mindenekelőtt nem lehet kétséges, hogy a csupán egyetlenegy helység lakói által ismert határrészek nevei a földrajzi neveknek legkevésbébbé állandó jellegű rétegét alkotják. Sok névváltozást okoz az is, hogy idővel a térszín, illetőleg a birtokviszony megváltozhatik (pl. az erdő helyén szántó, kaszáló keletkezik, stb.).³ De egy helység

¹ Az elmondottakból tehát világos, hogy minden helységben a dülőnevek nagy száma, legtöbbször a többsége abba a csoportba tartozik, amelyek a közelmúlt állapotait, vagy a maiakat tükrözik. Ebből magyarázandó, hogy a dülőnevek többsége minden helységben abból a nyelvből való, amely ma ott uralkodik, még akkor is, ha a mai lakosságról kétségtelenül tudjuk, hogy később vándorolt be mai lakóhelyére. – Ezért tehát egyes román kutatók eljárása, akik a csupán a helység román lakóinál gyűjtött dülőnévanyag számszerű többsége alapján a román lakosság ősi voltára következtetnek, teljesen téves. (Petrovici: Transilvania LXXIV, 114, S. Pop: Siebenbürgen. I. București, 1942.) Hasonló módszerrel pl. a svábok ősi voltát a Bánságban is bizonyítani lehetne, hiszen a svábok dülőnévanyaga túlnyomó többségében német eredetű. De be lehetne bizonyítani akár azt is, hogy az angolok őshazája Amerika, hiszen a névanyag többsége ott is angol eredetű.

² Néhány középkori határjárás lokalizálását és az ott említett neveknek azonosítását szász kutatók végezték el (pl. Igen AF. 63 egyik határjárását a Siebenbürgische Vierteljahrschrift LIX. kötetében, Nagy-Disznód Szb. 34 legrégebb határjárását W. Scheiner: Deutsche Forschungen im Südosten I, 540, stb.). – Szabó T. Attila viszont feldolgozta Dés és Szásznyíres helyneveit (Dés helynevei. Torda. 1937., Nireș ~ Szásznyíres település-, népiség- és helynévtörténeti viszonyai a XIII–XX. században. Cluj, 1937.).

³ Hogy milyen könnyen változnak meg a dülőnevek, a kataszteri térképek összehasonlítása is jól szemlélteti. Tiszta magyar vidéken, ahol az utóbbi évszázadban semmiféle lakosságcsere nem történt, két kataszteri felvétel között jelentékeny különbségek észlelhetők. Erre vonatkozólag minden vidéken sok példát találunk.

lakóinak kiirtása, illetőleg elmenekülése esetleg az összes határnevek feledésbe merülését okozhatja, bár a helységnév maga a szomszédok ajkán tovább is fennmarad. Ilyen pusztulásoknak lehet tulajdonítani, hogy Erdély több vidékén a mai dülőnevek semmi kapcsolatban sem állnak a történeti forrásokból ismert régi dülőnevekkel.¹ Ahol azonban a település folytonossága nem szakadt meg egészen, ott a régi magyar nevek a románoknál is tovább élnek.²

Ami a kisebb, csupán egy helység határán keresztülfolyó patakok neveit illeti, ezek semmiben sem különböznek a többi dülőnevektől. Azaz: éppen olyan könnyen vannak kitéve a feledésnek, mint a többi dülőnevek. Sőt olyan esetekben, amikor a patak a helység egyetlen folyóvize, még a többi dülőneveknél is könnyebben elveszhet. Az ilyen esetekben ugyanis a helység lakói egyszerűen »a patak«-nak, a szomszéd helységek lakói pedig az illető helység patakjának nevezik.³ A változandóság alól a hegy és dombnevek sem kivételek, hiszen általában ezek is csak kis körzetben ismeretesek. Csak az egyes kiemelkedő hegyek és hegyláncok nevei nyúlnak vissza a régi múltba.³ Egyes román tudósok-

¹ Pl. *Kis-Devecser* SzD. 111 helység határában 1347-ben minden név a magyarból való: *Kuzureused* patak 'köszörű-séd', a *séd* 'patak', *Kuzureusedfey* 'köszörű-séd feje', *Oloperdefey* 'Alap erdeje feje', *Fulnytesfey* 'fel-nyíres feje', *Turmastou* 'tormás tó', *Bikerdeu* 'bükkerdő', *Kechkehatfey* 'kecskehát feje', *Oldal-erdeu* 'oldalerdő', *Mohaj patak* (vö. *Mohaly* SzD. 116). – 1603-ban a helység elpusztult (SzDmon. III, 299), később románokkal telepítették be. 1864-ben már román neveket említenek: *La Krucse* 'a keresztnél', *La Nuk* 'a diófánál', *La Bolvan* 'a nagy kőnél'. Mint látni azonban, mind e nevek nyilvánvalóan új jellegűek. – Vagy pl. *Szász-Fellak* SzD. 91 helynevei 1364. és 1644-ben teljesen magyarok, 1754-től kezdve (1754, 1812, 1864, 1898) mind románok (SzDmon. III, 451). Sajnos, az idetartozó anyag még alig van összegyűjtve, pedig e kérdés Erdély településtörténete szempontjából elsőrendű fontosságú.

² Pl. a ma szinte tiszta román lakosságú *Magyar-Nádas* Kl. 47 határában a XVIII. század előtt már előforduló dülőnevek a magyarból származnak (pl. az 1690. évi dülőnevek közül: *Sárkányos*: ma *Şarkaneu*, *Szilbarázda*: *Silibrazda*, *Bodoló*: *Budulău*, *Szilvás*: *Silvaş*, *Nagyszeg*: *Notsig*, 1756: *Bikarét*: *Bicarât*, vö. Szabó T. A., *Kalotaszeg helynevei*, I. 226–228).

³ Vö. a III. fejezet a) alatt mondottakat.

³ Pl. a szolnok-dobokai *Gutin*-ra már 1231-ből van adatunk (W. XI. 230), eredete azonban ismeretlen. A Szolnok-Doboka-Máramarosi határon levő *Cibles* ~ *Țibles* 1373-ban *Széplshavasa* alakban fordul elő először (l. a III. függelék a. alatt). A hegységnevek közül a *Meszes* – *Meseş* (1165: *Meches* Zichy Okm. I, 2, porta *Mezesina* Anon. 19), *Avas* ~ *Oaş* (1389: *Avas* TelekiOkl. I, 220, DocVal. 343) és *Kelemen-havasok* ~ *Munții Călimani* (1228: montes *Clementis* ZW. I, 18) régi és mind a három a magyarból való. A *Kelemen-havasok* neve azonban mutatja, hogy csak a kereszténység korából származik, tehát nyilván nem eredeti

nak az a megállapítása, hogy a hegy és dombnevek különösen állandó jellegűek volnának,¹ üres feltevésnél nem egyéb és a történeti források alapján nem igazolható.

Ámbár tehát ma még nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a dűlőnevekről összefoglaló képet nyújtsunk, a ma ismert anyag alapján is tudunk bizonyos kronológiai tényeket leszögezni. Megállapíthatjuk, hogy a XIV. század végéig terjedő forrásainkban a határnevek között csak magyar és szláv – a szász földön esetleg német – eredetű nevek fordulnak elő, míg a román nevek a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak.² A XV. században azonban olyan vidékeken, ahol a románság települt elsőnek, mint pl. Hunyad déli részében, már román eredetű határnevekkel is találkozunk.³ Ez is mutatja, – a helységnevek tanú-

név. A *Réz* ~ *Rez* hegység (< szláv *rez* 'vágás', vö. a székelyföldi gyakori *rez* összetételű hegyneveket, mint pl. *Közrez*) és a *Hargita* (eredete ismeretlen) nevére régi adataink nincsenek. Nem ismerjük pl. a Bihari hegyek hegyneveinek korát sem. De hogy pl. a *Vlegyásza* ~ *Vlădeasa* sem lehet ősi, bizonyítja, hogy neve szláv eredetű személynévből való. A Hunyad megye déli részén levő *Vulkán* hegy ugyan már 1493-ban van említve, de szintén nem lehet ősi, mert szláv személynévből való (1. alább a 3. jegyzetet). – A jellegzetesen román hegynevek, mint *Magura*, *Muncsel*, *Kicsera*, *Gaura*, *Groapa*, *Gruiu* (régén *Gruń*) a XIV. század végéig egyáltalában nem fordulnak elő. Hogy a későbbi korokban mikor és hol bukkannak fel, sajnos, a hozzáférhető források csekély száma miatt nehéz még ma megállapítani. Máramaros megyében a XV. századtól kezdve mindenesetre már kimutathatók (1411: *Kuzberch Munchol* vocatum Dolha határában Bélay, Máramaros megye társadalma és nemzetiségei a megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig. Budapest, 1943, 136; 1505: *Magura* Szacsal határában uo. 191; 1533: *Magura* Gyulafalva határában uo. 143; 1680: *Gropa* Ruszka-Polyána határában uo. 180, stb.), Szolnok-Doboka megye monográfiája viszont a XVIII. század előtti időből egyet sem idéz. – Néhány esetben már most is megállapíthatjuk, hogy a mai román hegy-név korábbi magyart szorított ki. A Szilágy-Somlyó Szl. 30 melletti mai *Magura* nevű hegy (Szlmon. I, 46) eredeti neve *Somlyó* volt, amelytől a város a nevét nyerte.

¹ S. Pop, Die Toponymie Siebenbürgens. Siebenbürgen. I. Bucureşti, 1942.

² Ezek a XIV. század végéig a következők: 1373: *Teglauar* vulgariter, secundum vero Olachos *Charamida* DocVal. 238 (ma *Dealul Seramidii* Zöld mellett Krassó-Szörény m. északi részén, jellemző azonban, hogy ez a név a szónak nem a román *cărămidă*, hanem a szerb *ceramida* alakját tükrözi, ez esetben tehát szintén magyar-szláv párhuzamos névadással van dolgunk), 1307: mons *Neotidul* DocVal. 49, Fogaras m.; < talán a román *neted-ul* 'fensík', 1390: rivulus *Stromba* DocVal. 385 (ma *Strâmba* patak Apsa mellett Máramaros m.; < román *strâmba* 'görbe').

³ Pl. 1493: ad facies agrorum, pratorum ac fenetorum... *Pterela*, *Malee*, *Ratond* (~*Rotond*), *Mwrysowar* et *Nyakmezew*... accedendo (A Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve IV–1888, 86, Cs. V, 109). *Pterela*, ma *Petrila* helység: eredete ismeretlen, *Malee*, ma *Malaiia* hegy Petrozsény mellett: < román *mal* 'hegy', *Ratond* ~ *Rotond*, < román *rotund* 'kerek', *Mwrysowar*, ma *Mărișoara* patak Petrozsény mellett, < román *mărișor* 'kicsiny', *Nyakmezew*,

ságával egyezően – hogy a román eredetű helynévanyag Erdély helynévanyagának legfiatalabb rétegét alkotja.¹

V. TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI EREDMÉNYEK

A legnagyobb folyók neveinek az ókor óta a mai napig tartó megszakítatlan hagyománya kétségtelenül mutatja, hogy területünkön a település folytonossága sohasem szűnt meg egészen. E folyók közelében mindig kellett valami lakosságnak lennie, amelytől a jövevények e neveket átvehették. Hogy azonban a település folytonossága csak egészen minimális volt, a fennmaradt nevek rendkívül csekély száma bizonyítja. A római kor város- és egyéb telepneveinek teljes elenyészése pedig azt tanúsítja, hogy a római életmód a későbbi lakosok életmódjától élesen különbözött, miért is bizonyos, hogy a római telepések maradványai nem voltak köztük.

A népvándorlás népei közül eddig sem a germánok (gótok, gepidák), sem a húnok, vagy avarok nyomait a helynévanyagban felfedezni nem sikerült. Ha ez egyszer netán sikerülne is, nem lehet kétséges, hogy ezek mindig a helyneveknek csak jelentéktelen kis töredékét fogják alkotni. Bizonyos tehát, hogy e népek közül a történeti korig egyik sem tartotta fenn magát jelentősebb számban.

A népvándorlás népei közül az első, amelynek nyomai a helynevekben határozottan kimutathatók, a szlávok. Mint eredetileg erdő- (de nem bükk- és fenyőerdő) és mocsárlakó nép, a hegyvidékek szélére, a hegységek és steppe jellegű füves területek határvonalára, valamint mocsarak közé telepedtek, azonban sem az őserdők mélyébe, sem a nyílt pusztamezőkre nem merészkedtek. Ez utóbbi területeken csupán a nagy folyók partjait és a mocsarakat szállták meg. Ennek oka nyilván egyrészt az, hogy új hazájukban is azokat a vidékeket keresték, amelyek

ma *Kimpolungnyák* ~ *Câmpul lui Neag* helység, párhuzamos magyar-román helynévadáson alapuló helynév a szláv eredetű román *Neag* személynévből (a régi magyar név népetimológiával keletkezett). Hogy ezen a vidéken a magyar elem nem volt ismeretlen, bizonyítja a Zsil baloldali ágának *Székely-Zsil* neve (1501: Fluv. *Olahsyl* et *Zekelsyl* Cs. V, 100). – Ezen a vidéken még egyéb román nevek is előfordulnak: *Kaprysowarpataka*, ma *Căprișoara*, < román *capră* 'kecske'; alpes *Wolkanhawasa*, ma *Vulkán* hegy (< régi szerb *Vulkán* szn., ma *Vukan*), I. Cs. V, 110.

¹ E munka végén, a III. függelékben néhány mutatót adok a területünkre vonatkozó 1400 előtti határjárásokról. Sajnos e nevek azonosítását nem végezhettem el, mert ez csak az illető vidék ismeretében volna lehetséges.

régi hazában megszokott életmódjuknak a legjobban megfeleltek, másrészt pedig az, hogy a steppe jellegű területeket uraik, az avarok szállták meg.

Erdély helynévanyaga azonban azt mutatja, hogy a szláv megszállás csak nagyon ritka lehetett. A szláv eredetű víznevek aránylag csekély száma és az eredeti településneveknek szinte teljes hiánya világosan mutatja, hogy a szlávok telepei nem alkottak zárt összefüggő területet. Aránylag sűrűbb településre csak a Marostól délre, Szeben, Hunyad és Krassó-Szörény megyében következtethetünk. Ugyanitt bizonyos politikai szervezet nyomai is látszanak.¹

Erdély szláv lakossága nem volt egységes. Hunyadban egy-két nyom bolgárookra mutat, míg Krassó-Szörényben a szlávok inkább szerb jellegű lehetett. Észak-Erdély szlávosságának közelebbi hovatarozása nem világos, az azonban nem kétséges, hogy nem volt bolgár.²

Az eredeti, honfoglaláskori szlávokon kívül azonban területünkön későbbi szláv jövevények is települtek. Vannak adataink a XI–XIV. században beköltözött oroszokra (ruténekre), bolgárookra, szerbekre, horvátokra és csehekre. Telepeik azonban mindenütt csak szigeteket alkottak a magyar, román, vagy a szász lakosság tengerében.

A magyarság Erdély északi és északnyugati részét a honfoglalás első évtizedeiben szállta meg. Ámbár Erdélyt eleinte nem vette birtokába, mert ebben az esetben Erdély felé határvédelmi berendezésekre nem lett volna szükség, a legújabb régészeti kutatások tanúsága szerint ide már a X. század első felében behatolt.³ A X. századra mutatnak bizonyos magyar és szláv eredetű helynevek is.⁴ Dél-Erdély megszállása szintén ebben az időben történhetett, azonban más irányból, mint Észak-Erdélyé. Míg az utóbbi a Szamos völgyén, de főleg a Meszesi kapun keresztül történt, a délerdélyi a Maros völgyén keresztül következett be. A két terület a X. század folyamán nem függött össze egymással és csupán Szent István egyesítette őket.

A magyarság, mint elsősorban nagyállattenyésztő nép, azokat a területeket szállta meg, amelyek ősi foglalkozásának folytatását lehetővé

¹ Erre mutatnak esetleg a *Gyulaféhvár* ~ *Bälgrad* AF. 71 és a *Zsuppa* ~ *Jupa* KSz. 28 nevek, bár ezeket nem kell okvetlenül szláv politikai szervezetek nyomainak tekinteni.

² Vö. Kniezsa, Az Ecsedi-láp környékének szláv eredetű helynevei. MNnyv. IV – 1942. 228.

³ Vö. László Gyula: *Hitel* 1942, 541.

⁴ Vö. a magyar törzsnevekből származó, valamint a szláv nazálisokat megőrzött helyneveket, I. fejezet b) l.

tették, tehát állatai legeltetésére alkalmasak voltak. Mindenekelőtt birtokukba vették a füves pusztamezőket, de megszállták a legeltetésre alkalmas dús aljnövényzetű ritkább tölgyerdők területét is. Biztonsági okokból azonban a hegyvidék alkalmas pontjait, mint szorosok bejáratát, folyóvölgyeket, hágók környékét is megszállták. Ilyen módon a magyarság nyugaton az Alföld felől egészen a Bihari hegyek lábáig terjeszkedett, az Erdélyi Medencét pedig szintén a hegyvidékek széléig foglalta el. Északkeleten és délen a Kárpátok gerincéig jutott el. De a legeltetésre nem alkalmas bükk- és fenyőerdők területét általában kikerülte és megszállatlanul hagyta.¹

A magyar helynévanyag világosan mutatja, hogy a magyarság e területeken több helyütt szlávokra bukkant. Észak-Erdély víz- és helységneveinek túlnyomóan magyar jellegéből azonban az is kétségtelen hogy ez a szláv lakosság csak gyéren és szigetszerűen települt.

A legrégebb magyar helynévtípusok (pl. a puszták személynevekből származó, valamint az *-i* képzős helynevek) alapján jól látható, mi tartozott eredetileg a magyar településterülethez: az Alföld keleti peremén kívül az egész Erdélyi Medence a Hunyadi medencével, de a Székelyföld keleti részei nélkül. A későbbi Királyföld területének északi, északnyugati és déli széléit megszállták ugyan, közepét azonban, az oklevelek 'desertumát', megszállatlanul hagyták. A helynevek későbbi típusainak (összetett helynevek személy- és névnevekből, valamint templomok védőszentjeinek neveiből származó helynevek) elterjedése a magyarság további terjeszkedését mutatja. Ez a terjeszkedés azonban, a Székelyföld kivételével mindenütt más népekkel, főleg románokkal együtt történt. A szentek neveiből alakult helynevek viszont csak olyan területeken találhatók nagyobb számban, amelyek a XIII–XIV. században teljesen, vagy túlnyomóan magyar jellegűek voltak.

A magyar eredetű nevek jelentékeny száma a szász földön arra mutat, hogy a szászok nemcsak a Beszterce-vidéken, hanem a Királyföld északi részén is magyarokat találtak. Néhány biztos nyom arra is vall, hogy a szászok bevándorlásukkor még szláv lakosságra is bukkantak.

Az erdélyi helynevekkel igazolható népek (szlávok, magyarok, szászok, románok) közül kétségtelenül a románok érkeztek a legkésőbb. Sem a magyarban, sem a szászban nincs egyetlen egy nagyobb patak neve sem, amely a románból származnék. De nincs egyetlen egy hely-

¹ Vö. Kniezsa, Magyarország népei a XI. században. Szent István-Emlékkönyv II, 374.

ségnév sem, amely akár a magyarban, akár a szászban a románból való volna, ha az már a XIII. század vége előtt előfordul. A XIV. század közepe előtt említett összesen 1327 helység közül pedig csak egyel-egy található, amelynek a magyar neve a románból van átvéve. A román eredetű nevek száma a magyarban a XIV. század végéig 11-re növekszik, a XV. század végéig pedig kb. 60-at tesz ki. Ezek a nevek azonban mind olyan vidékeken fordulnak elő, amelyeket először a XIV., sőt csak a XV. században és főleg éppen románokkal telepítettek be.

Az ezeknek a helységneveknek magyar és szász alakjaiból nyert eredményeket a román névalakok is tökéletesen megerősítik. A nagyobb vizek nevei a románban kivétel nélkül mind idegenből, magyarból, szlávból és németből valók. Az ókorból ránk maradt folyónevek román hangalakja is határozottan a római-román kontinuitás ellen bizonyít. A helységnevek közül pedig a XIII. századig előforduló helységek között csak 3 akad, amelynek a románban a románból származó neve van (ezeknek azonban a magyarban, illetőleg a szászban magyar és német neveik vannak). Ezek száma a XIV. század közepéig 39-re, a XIV. század végéig pedig 1757 helynév közül összesen 76-ra emelkedik. A többi 1686 helységnév – a körülbelül 100 ismeretlen eredetű, vagy bizonytalan helynevet kivéve – mind idegenből: magyarból (1355), szlávból (79) és németből (89) való. Ugyanezt mutatják a középkori dűlőnevek is. A XIV. század végéig előforduló igen nagyszámú magyar, szláv, sőt szász földön német eredetű dűlőnévvel szemben mindössze három akad, amely a románból származik. A románok Erdélybe való bevándorlásának időpontjára rendkívül jellemző, hogy a régibb, a XIII. század előtti magyar helynévtípusokat mindig kivétel nélkül átvették és sohasem fordították le. Sőt még a későbbi típusoknak is (mint pl. a személynevek összetételéből származó helyneveknek) csak bizonyos vidékeken, mint Máramarosban, Hunyadban és Krassó-Szörényben felelnek meg párhuzamos helynévadáson alapuló román elnevezések, amelyek az illető helységek keletkezése idején a románok jelenlétét feltételezik. Egyébként más területeken a románok még ezeket is fordítás nélkül vették át (pl. *Péterfalva* ~ *Petrifalău*, stb.) Ugyanez a helyzet a szászföldön is. Német-román párhuzamos helynévadásra mutató helynevek csak a Királyföld déli szegélyén fordulnak elő, míg másutt a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Itt a románok a szász neveket egyszerűen átvették (pl. szász *Eibesdorf* ~ román *Ibişdorf*, stb.)

Mindebből világosan következik, hogy sem a magyarság, sem a szászság beköltözésekor sehol románokat nem találhatott. A románok akkor jelentek meg Erdélyben, mikor a magyarság, sőt a szászság

is területét régen megszállta, amikor nemcsak a nagyobb vizek, hanem a helységnevek, sőt a dűlőnevek is teljesen ki voltak alakulva. A románok tehát, akik a XII. század végén jelentek meg Erdély területén, átvették a meglévő földrajzi neveket az ott talált magyaroktól, szászoktól és szlávoktól. Mindenekelőtt a nagyobb vizek, várak és jelentékenyebb központok neveit, de a kisebb településeket is, amennyiben településük körzetébe estek. Csak a XIV. század közepétől kezdve kezdtek új, eddig megszállatlan területekre terjeszkedni. Ezek egyrészt délen, Szeben és Hunyad déli részén és Krassó-Szörény északi részén, másrészt északon, Máramaros megyében feküdtek. Csak ezeken a kis területeken lehet – ha szerény mértékben is – a románok helynévadó tevékenységét a XIV. század végéig kimutatni. Sőt még később, a XV. században is csak itt és a szomszédos hegyvidékeken lehet román eredetű helységneveket találni, míg Erdély belsejében még ebben a korban sem keletkeztek román helynevek.

A románok Erdélybe való beszivárgásuk idején, mint említettük, szlávokat is találtak, akiktől helyneveket is átvettek. Ezek azonban csak a Marostól délre találhatóak, mert attól északra a szláv eredetű víz- és helységnevek – Erdély északkeleti sarkában átvett néhány rutén eredetű névtől eltekintve – csak magyar közvetítéssel kerültek a románba.

A román helynévanyagban ez a szláv rétege azonban igen fontos szerepet játszik az erdélyi római-román kontinuitás bizonyításában. Mivel sem a legnagyobb folyók ókori neveinek mai román hangalakja nem felel meg a román hangfejlődésnek, sem pedig román eredetű nevek; a helynevek legrégebb rétegében nem találhatóak, éppen a szláv eredetű nevek azok, amelyekre a román kontinuitás hívei támaszkodni szoktak. Erre meg a szláv-román symbiosis elmélete ad lehetőséget, amely viszont éppen azért készült, hogy a teljesen hiányzó régi román helynévanyagot pótolja. Ennek az elméletnek alapján a kontinuitás hívei ugyanis Erdély valamennyi szláv helynevét a szláv-román együttélés korába vetítik vissza és egyszerűen a románok számára foglalják le. Ennek az elméletnek alapján minden szláv eredetű helynévről, még abban az esetben is, ha csak a XV–XVI. században bukkan fel, vagy pedig világosan a magyar honfoglalás után keletkezett,¹ felteszik, hogy a honfoglalás előtt, a VI–X. században, (illetőleg, mivel sok román kutató a magyarság megjelenését Erdélyben csupán a XII. századra hajlandó elismerni, a VI–XII. században), az állítólagos szláv-román symbiosis

¹ Vö. a III. fejezet 2. szakaszát.

korában alakult. Ez a feltevés azonban nem valami adatokra támaszkodik, hanem egy másik, szintén nem igazolható feltevésen alapul. Ez utóbbi úgy hangzik, hogy mivel a szlávok a magyarság megjelenése idején már régen kihaltak, a szláv eredetű nevek csak a magyar honfoglalás előtt kerülhettek a románba. Az ennek az elméletnek útjában álló tényeket hogy t. i. vannak magyar-szláv, sőt német-szláv helynévparók is,¹ amelyek tehát közvetlen magyar-szláv, illetőleg szász-szláv érintkezést tételeznek fel, egy teljesen érthetetlen és logikátlan feltevésével igyekeznek kiküszöbölni. Ezekről ugyanis felteszik, hogy a magyarok és a szászok csak a szlávok kihalása utána románból vették át és fordították le a maguk nyelvére. Csupa olyan nevet, amelyek a románban is teljesen érthetetlenek, a magyarok és szászok mégis megértettek és lefordítottak volna!²

Szláv-román együttélés, olyan értelemben, hogy kellett lenni időnek, amikor szlávok és románok egy bizonyos területen együtt éltek,

¹ Vö. a II. fejezetet a III. fejezet 2. szakaszával.

² Ez a sajátos gondolatmenet már G. Kischnél is megvan. Az idevonatkozó részt teljes egészében közlöm: »Die lateinische (römische) Kontinuität der Rumänen kann ich sprachlich hierzulande nicht belegen, wohl aber glaube ich [én emeltem ki] an die Priorität der Rumänen unter allen hierzulande lebenden Völkern, was aus zahlreichen ON hervorgeht. Wenn z. B. die Magyaren vor den Rumänen im Südosten gesessen hätten, so wäre der r. Fl. N. *Cernavoda* < sl. *czerna voda* d. h. Schwarzbach unerklärlich, da nachweislich seit Einwanderung der Magyaren (ca. 996) keine Slaven als Volk sich hierzulande niederlassen haben [én emeltem ki]. Also haben die Rumänen das sl. Erbe eingetreten – sonst hätten sie m. *Feketeügy* ~ *Schwarzbach* entweder übernommen etwa als *Fechetigh*, oder übersetzt *Valea neagra*. Beides ist nicht der Fall, also waren sie vorher da, haben die Slaven assimiliert, und nachher kamen die Magyaren, Sekler, dann die Sachsen (12. Jh.). Dasselbe gilt für r. Fl. N. *Târnava* < sl. *trnova*, m [magyarisch] kum.[anisch] *Küküllő*, Fl. N. *Bistrița* < sl. *Bistrica* > m. *Beszterce*, ss. *Bästerz* Bistritz, r. *Sibiu* < *Sibin* sl. > m. *Szeben*, ss. *Tsaböng*, ON. r. *Bălgradu* < sl. *Belgrad* > m. Übersetzungsname *Fejérvár*, ss. *Weissen brich...*« Kisch, Sieb. 162 – 3. Helyesen mutat rá W. Scheiner e munka ismertetésében arra a logikai ellentmondásra, hogy bár a kontinuitást nem tudja nyelvi tényekkel igazolni, mégis nyelvi tényekkel próbálja alátámasztani (ZONF. VIII. 101). A népek egymásutánjának sorrendjét illetőleg pedig saját eredményeire utal, amelye a magyarok, szászok és csak azután a románok sorrendre mutatnak. – A Kisch-nél is kiemelt h i t a kontinuitás elméleténél különben is nagy szerepet játszik. Ez a hit a kiindulópontja E. Gamillscheg fejtegetéseinek is. Mint maga is bevallja, a gepidából való magyarázatai nem kétségtelenek ugyan, de »... sie gewinnen an Wahrscheinlichkeit, sobald die Kontinuität des Rumänentums in Gepidenreich bejaht wird« (Romania Germanica II, 246). Ezzel a hittel szemben a józan tudomány tehetetlen.

valóban volt. Ez azonban nem a honfoglalás előtt, hanem csak a XII. század után kezdődött. Milyen kevésbé lehet a szláv eredetű helyneveket a román kontinuitás bizonyítására felhasználni, egyrészt a szláv helynevek maguk bizonyítják, amelyek a X. század utáni átvételre mutatnak,¹ másrészt a magyar-szláv és német-szláv helynévpárokból kétségtelenül kitetszik, hogy volt szláv-magyar, sőt szász-szláv együttélés is, az a felfogás tehát, hogy a szlávság a X. század előtt már eltűnt, nem fogadható el. Bár ezek a helynévpárok sokkal régibb kapcsolatokra mutatnak, mint a románok egyszerű névátvételei, hiszen egyidejű helynévadáson alapulnak, még nem jutott senkinek eszébe a magyar-szláv, illetőleg szász-szláv érintkezés korát a VI. századba helyezni.²

Kniezsa István

¹ Vö. a III. fejezet 2. szakaszát.

² Ámbár a szláv-román együttélés elmélete a román történeti irodalomban rendkívül fontos szerepet játszik, mégsem akadt senki, aki ennek a kérdésnek román részről alapos tanulmányt szentelt volna. Az idevonatkozó román munkák néhány környezetükből kiszakított név magyarozatára szorítkoznak, amelyek még szakszerűség szempontjából sem kielégítők. Drăganu, aki ezzel a kérdéssel a legbővebben foglalkozott, szlavisztikához nem értett, megállapításait tehát mindig csak másodkézből vette és kritika nélkül használta fel. Újabban E. Petrovici kezd a kérdéssel komolyabban foglalkozni, de a helynévkutatás és településtörténet módszertanában (a kettő ugyanis nem választható el egymástól) nem járatos s azért eredményei nem fogadhatók el. Legnagyobb hibája, hogy – mint a román kutatóknak általában – a kronológia iránt semmi érzéke nincs. Ezzel függ össze az a jelenség is, hogy történeti forrásainkat teljesen mellőzi, illetőleg e forrásoknak olyan tendenciákat tulajdonít, amilyenek a XX. századig teljesen ismeretlenek voltak. Petrovici munkái azt is elárulják, hogy a szláv helynévkutatás terén még nem rendelkezik azokkal az ismeretekkel, amelyek ilyen fontos kérdésnél okvetlenül szükségesek. Az egész terület teljes szláv helynévanyagának vizsgálatához ugyanis az egész szláv helynévanyag szuverén birtoklása volna a kívánatos. Ezt természetesen hosszú évek során is nehéz megszerezni, kezdőknek (már mint a helynévkutatásban kezdőknek, mert ez lényegesen más stúdium, mint a nyelvészet többi ága) tehát ilyen összefoglaló munka nem való. Aki pl. be akarja bizonyítani, hogy az egész erdélyi szláv névanyag éppen a bolgárból való, annak az összes régi és mai bolgár nyelvi sajátosságokat jól kell ismernie. Petrovici ezzel szemben nem tudja, hogy: az *-ište* képző (*-isk-je*) nemcsak bolgár sajátosság, mert a szerbben is megvan, sőt a román *-ište* lehet egy *-išče* reflexe is (pl. *Horodiste* I. fejezet); hogy a *Balinci* típus a szerbben legalább olyan gyakori; mint a bolgárban (pl. *Babinci*, *Balinci*, *Bozinci*, *Bojinci*, *Vladinci*, *Glavinci*, *Gostinci*, *Dobrotinci*, stb., l. *Imenik-Registar*), az ilyen típusú nevek tehát nem okvetlenül bolgárok; hogy a bolgárban a nazálisok a XV. századig megvoltak, ha tehát itt valóban bolgár volt a szláv lakosság, a nazálisokat tartalmazó neveket még a XV. században is lehetett átvenni (vö. *Dacoromania X – 1943, 233–77*). Ami az egyes névmagyarozatait illeti, itt csak

egyre mutatok rá. Szerinte az *Indal* ~ *Indol* TA. 22 a szláv *qđol* 'völgy' szónak egy *jđdol* változatára menne vissza, miből a románban *Jândol* alakon keresztül *Indol* fejlődött és a magyarba a románon keresztül jutott volna (Transilvania LXXIII, 864). Mindezeket az állításokat azonban egyetlenegy idetartozó helynévi példa felemlítése nélkül kockáztatja meg, pedig a helynévmagyarázatoknak az analógiák a sarkpontjai. Én ugyanis egyetlenegy szláv helynevet sem ismerek, amely a *jđdoi* szóból származnék (orosz **Judol*, lengyel **Jđdol*, szerb **Judol*, cseh **Jidol* ~ **Jdol*, stb.). De ha volna is, téved P., hogy a név ilyen alakúvá csak a románban fejlődhetett, mert a magyarban ez többször igazolt szabályos fejlődés: **Jundol* > *Jondol* > *Indol* (vö. szláv *jarqba* > magyar *joromba* > *iromba* 'pettyes' juhász > *johász* > *ihász*, *jonkább* > *inkább*. Vö. *Ida* ~ *Juda* ~ Kl. 136. – A román-szláv szimbiózis kérdésének tisztázását és ezzel Petrovici idevágó munkáinak részletesebb tárgyalását másutt kísérlem meg.